

Sacra theologia h
CATECHISMVS,
siue prima Institutio, Disci-
PLINA' QVE PIETATIS

Christiane, Latine explicata.

William Whitaker
Spec. S. Viraxi? Christi in hunc

Sola fides iustificat.

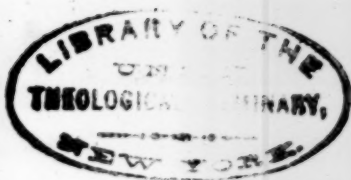
*Qui simul eloquio linguam formare Latino,
Et veram mentem Religionem cupis;
Hic liber, atque labor votum dabit unus utrumque,
Commoda sic vno bina labore feret.*

Th. Tomtall *verus possessor huius.*
Londini,
IN OFFICINA REGINALDI
Wolffii, Regiæ Maiest. in Latinis
Typographi.

ANNO DOM. M. D. LXX.

XVI. CALEND. IUL.

Remells
1. L

Reuerendissimis in Chri- STO PATRIBVS, AC DO- minis, D. Archiepiscopis, Cantuariensi,

& Eboracensi, alijsq; reuerendis patribus, Episcopis

Ecclesie Anglicane, vigilantissimis fide-

lissimisq; pastoribus.

VVM MENTE TOTA IN

hanc curam incumbendum, omnemq; adeo operam in primis adhibendam esse existi- mem, vt pietatis doctrina, quanta fieri potest sinceritate, pueris, qui sunt Rei pub. quasi seminaria, tradatur, ne vel teneri ipsorum animi prauis opinionibus imbuantur, vel ab ijs, que recta sunt, dis- scendis eorum mentes obscuritate nimia auertantur, aut retarden- tur: pro ea qua patriam iuuentutem beneuolentia prosequor, sta- tui omni ope atque opera mihi enitendum esse, vt illius pia studia promouerem, & Christiane religionis summam ratione, atq; com- pendio ad puerilem captum non incommodo, dilucidè atque ex- plicatè proponerem. In quo Catechismo (sic enim nostri vacant) non putavi minutis interrogatiunculis, breuibusq; responsis, quasi punctis quibusdam, quod proposui, efficiendum esse: neque satis es- se, nudis tantum assertionibus, asseuerationibusq; vniuersa breui- ter simpliciterq; affirmare: nisi causas etiam aliquas, rationesq; rerum asserrem, atque subijcerem. Et quò maior fides atque au- thoritas rebus adiungeretur, testimonia Diuina ex sacris literis in margine libri passim notauì, quibus sibi quisq;, vel alijs cum he- rent, satisfacere possit. In hoc etiam Catechismo curam & dili- gentiam adhibui, vt incorrupta latini sermonis integritas; quoad

Deut. 6. b. 7.
& 11. c. 19. &
31. b. 12.
Psal. 132. b. 12.
Mar. 10. b. 13.
Luc. 18. d. 15.

Mat. 12. a. 3. &
& 19. a. 4. &
21. b. 16. d. 42.
& 22 c. 31.
Ioh. 5. f. 39. &
7 g. 52.

A. ij.

eius

Act. 17. c. 11.

eius fieri posset, ubiq; seruaretur: vt Latinitatē pariter, atq; pietatē vno eodē labore pueri nostri addiscere possent. In paucis tātū quibusdam, vel singulis, vel continuatis, atque coniunctis verbis, quę nostra sunt propria, & Christianę religioni peculiaria, tametsi Ciceronis, & proxima illi etate latinis hominibus inaudita, sincera nostra potius pietatis, quā emendatę loquutionis rationem habendam esse existimaui: itaque in contextu quidem orationis ea non mutaui. Verū ne qui latinē & purē loqui volunt, quicquam vel hac in parte desiderarent, vbi à communi more verborum latinorum discessum fuerit, & quibus ea vocabulis, atque loquendi formis posse explicari putem, in fine libri demonstrauī. Quod autem orationis genere fuso, atque profluente potius, quā exili atque ieiuno vtor in hoc Catechismo, doctissimorum ex veteribus iudicium, consiliumq; in eo sum sequutus: qui quum vbertatem quidem orationis etate, styloq; facili de pasci posse putent, siccitatem eius puerilibus ingenijs, non minū quam teneris plantis soli sterilitatem, noxiam esse arbitrantur. Quam etiam ob causam lectissimos verborum, sententiarumq; flosculos vndiq; decerptos, maximē ex Ciceronis hortulis, transuli atque inserui in hunc Catechismum, illis tanquam stellis quibusdam orationem notans atque illuminans. Nam vt de tota religione purē et emendatē, ita de quibusdam etiam capitibus copiose splendideq; putaui dicendum esse: vt permagni res momenti atque ponderis, verborum, sententiarumq; floribus consperse, puerilibus sensibus blandientes, & quasi odorum suauitates afflantes, illorum animos illaberentur incundiū, faciliū perciperentur, ac semel memorijs, pectoribusq; iuuentutis insidentes, hærentesq; penitēs, & quasi infixę perpetuō retinerentur atque custodirentur. Non defuturos ergo arbitror, qui lenitatem & æquabilitatem orationis alicubi requirēt, & desiderabunt: vt quibus vnus orationis sonus, idemq; perpetuō stylus placebit. Quod si querentur etiam libellū, dum ea quę paucis cognosci possent, pluribus sunt verbis amplificata, iustum modum magnitudinemq; excessisse: cogitent omnia pueris quā apertissimē planissimeq; esse explicanda: qui quum in scholis

in scholis tam multos annos sedere soliti sint, ferè ut latine tam-
 tum loqui discerent, id eos consequi ex pietatis Christianæ libra-
 ne inuidiant, quod ex poetarum profanis, fictisq; , & interdum
 impijs, atque impuris fabulis deceri antea solebant. Sed & ipsis
 breuitatis amatoribus statui morè gerere, eundemq; hunc Catechis-
 mum edere exiguo libello, quam potest fieri breuissimè, ita ar-
 ratum, ut arctius ferè astringi non poterit, in quo magna pars
 nis, longa breuitus, lata angustis, multa paucis permutata repe-
 riant: ut quibus hic liber, ut productione longior, non placebit,
 libellus ille ut contractione breuior, non displiceat. Verum cum in
 Catechismo ferè omnibus ea Christianæ religionis capita expli-
 centur, quæ Symbola Apostolorum, Decalogo, & Oratione Do-
 minica continentur, non est in illis, ut sanè nec esse potest, usque
 adeò magna in tradendi ratione varietas. Quid enim piè & utiliter
 de præcipuis nostræ religionis capitibus excogitari potest,
 quod ab aliquibus, ac sæpè quidem à multis illorum, qui eadem
 antea tractarunt, dictum iam non fuerit. Et qui Decalogum, Sym-
 bolum Apostolorum, & Orationem Dominicam interpretandam
 sumserit, eundem, quem in ipsis rebus inuenerit ordinem, nisi per-
 turbare permiscereque omnia velit, necessariò sequi oportet. Alij
 quidem primo loco de lege, secundo de fide tractarunt: alij, ne si-
 miles per omnia viderentur, contrarium in his ordinem, quod sæ-
 nè pertenuè discrimen est, sunt sequuti. Nam de Oratione, & Sa-
 cramentis post legem, atque fidem omnes ferè tractarunt. Alium
 ergò ordinem instituere, qui non sit iam ab aliquo præoccupatus,
 nemo certè, nisi omnem omnino ordinem velit inuertere, villo mo-
 do potest. Hæc mihi hoc loco putavi esse commemoranda, quod exis-
 timem non desuturos, qui & eadem me, & eodem etiam ordine
 multa, quæ sunt ab alijs quibusdam antea perscripta, tradidisse in
 hoc Catechismo, conquerentur. In quo sanè iniurijs æquis omnibus
 videri possunt, quum quod immutari rectè non queat, non esse mu-
 tatum causabuntur. Hunc Catechismum Reuerendiss. patres, viri
 omni doctrina, & virtute ornatissimi, qui summum dignitatis gra-
 dum in Ecclesia Anglicana tequentes, sacris præestis, & rebus præ-

A. iij.

fidelis

A. 20. f. 23.
 1. Thes. 3. c. 13
 1. Tim. 3. a. 1.
 2. &c.
 & 3. c. 17. &c.

Adetis Ecclesiasticis, vestro iudicio permitto: quem si amplissimi
ordinis vestri auctoritate comprobatur, iuventus nostra
in manus sunserit, summo id Reipub. Christiane com-
modo futurum esse, in spem maximam, & quem
admodum confido, certissimam, verissimamque adducemur.

Vestri studiosissimus, observantissimusq.

A. N.

Vum præceptorem discipulis suis alterum patrem, parentemque, non corporum, sed animorum esse oporteat: ad officij mei rationem gerere video, charissime fili, non tam literis te atque moribus liberaliter instituere, quam mentem tuam animumque tenerum bonis opinionibus & vera religione imbuere.

Puerilis enim ista ætas non minus præceptis sanctis ad pietatem, imò multò etiam magis, quam ingenuis artibus ad humanitatem est informanda. Quamobrem consensaneum putavi, quæstiunculis quibusdam tecum agere, ut certò sciam, num rectè an secus in ea re studium operamque posueris.

AVDITOR. Etego, præceptor venerande, quantum ea, quæ me ex sacris literis edocuisti, animo percipere, & memoria custodire potui, quantumque audita reminisci & recordari in præsentipossim, quæsitis à te libenter respondebo.

MAGISTER. Agè igitur, dic mihi, mi fili, quænam ea sit religio quam profiteris.

A. Eam, præceptor venerande, religionem profiteor, cuius author maximè est Christus Dominus.

B. i. minus,

Nomen ab
autore,

† Act. 11. d. 26.

minus, quæq; ob eam ipsam causam proprio & vero nomine, *CHRISTIANA* appellata est; ut & qui eam profitetur, *CHRISTIANI* nūcupati sunt.

M. Agnoscis igitur te Christianæ pietatis & religionis cultorem, ac *CHRISTI* Domini nostri atque præceptoris discipulum?

* Roma. 10.

b. 9. 10.

† Psal. 1. &

33. c. 12.

Ioan. 3. c. 18.

e. 36.

A. Id equidem agnosco, atq; * ingenuè & libere profiteor: quin & vniuersæ + foelicitatis meæ summam in eo pono, tãquam in summo hominis bono, ut sine quo conditio nostra, quàm quorumuis brutorum multò esset infœlicior futura.

Definitio.

* Deut. 4. a. 1.

a. & 10. b. 12.

Psal. 119. a. 4.

Mat. 4. b. 10.

Ioan. 4. c. 24.

† Psal. 1. a. 2.

& 78. a. 1. &

119. toto.

Ioan. 5. g. 39.

2 Tim. 3. d. 15

* Exod. 32.

d. 15. 16.

Deut. 4. a. 1.

Luc. 16. g. 29

31. & 24. c.

27. d. 44.

2 Pet. 1. d. 20.

† Ioan. 1. a. 5.

9. & 8. b. 12.

Heb. 1. a. 1. 2.

* Mat. 28. d.

20.

Ioan. 20. f. 23

Act. 2. a. 4.

Eph. 3. a. 5.

M. Religionis ergò atq; pietatis Christianæ, cuius est grauissimum sanctissimumq; nomen, vim & naturam mihi definitione aliqua breuiter explicari velim.

A. Religio Christiana, est + verus piusq; Dei cultus, & obseruatio præceptorum illius.

M. Vnde eam discendam esse putas?

A. Non aliundè profectò, quàm ex cœlesti Dei ipsius + verbo, quod nobis sacris literis descriptum tradidit.

M. Quænam sunt ea scripta, quæ verbum Dei, & sacras literas nuncupas?

A. Non alia, quàm quæ per + Mosem & prophetas sanctos, Dei optimi maximi amicos, Diuini spiritus instinctu, in veteri testamento primùm, deinde clariùs in nouo testamento, per + Dominum nostrum Iesum Christum Dei filium, atque sanctos eius + Apostolos numine Dei afflatos divulgata

uulgata sunt, & ad nostram vsque ætatem integra
+ conseruata atque illæsa.

† Esa. 40, b. 8.
Mat. 5, c. 18.
Luc. 16, d. 17.

M. Cur verbum suum Deus ita nobis scripturis
manifestare voluit?

A. Quoniam Dei optimi maximi voluntatem, in
cuius + cognitione atq; erga eum obedientia, vera
pietas sita est, ipsi ex nobis, quæ cordium nostro-
rum sunt + tenebræ, intelligere non possumus:
misertus nostri Deus eam nobis + patefecit, atq;
illustrauit, illustratamq; in vtriusque + testamenti
volumine, quæ sacræ + scripturæ dicuntur, reli-
quit: ne + incerti huc illuc ferremur, sed per cœles-
stem eius doctrinam veluti aditus quidam nobis
in cœlum daretur.

* Mat. 7, c. 28
& 12, d. 50.
Heb. 10, g. 36
1 Ioa. 2, c. 17.
† Ioan. 1, a. 5.
1 Cor. 1, c. 21
Eph. 4, c. 17.
18.
* Sapient. 9.
d. 16, 17.
Act. 26, d. 18.
1 Pet. 2, b. 9.
† Gal. 4, c. 24.
Heb. 3, b. 6.
& 9, d. 15.
* Mat. 26, f. 56
2 Ti. 3, d. 16.
† Mat. 22, c. 29
Mar. 12, c. 24.
* Mat. 7, c. 28
& 12, d. 50.
† Galat. 3, c.
15, 17.
* Deut. 4, a. 2.
5, d. 32, & 28.
b. 14.

M. Cur Dei verbum testamenti appellatione nŕi
cupas?

A. Quia in Religione suscipienda caput esse cō-
stat intelligere quæ sit + voluntas Dei immortalis,
testamenti verò nomine non voluntas solum, sed
& + suprema etiam, atq; immutabilis voluntas si-
gnificatur; monemur ne aliud in + religione seque-
mur aut queramus amplius, quàm à Deo ibi doce-
mur: sed vt vnus est verus Deus, ita vnus sit vnus
Dei pius cultus puraq; religio. Alioquin nouas no-
bis quotidie + cōmentitias religiones fingeremus,
& sua cuiq; gēti, sua cuiq; ciuitati, sua cuiq; homi-
ni esset religio. Imò non religionem & veram pie-
tatem virtutum omnium initium atq; fundamen-
tum, sed superstitionem mendacem pietatis vm-
bram, ducem ad res gerendas haberemus; id quod

† Mat. 15, a. 3.
4, 5, 6, 9.

Deut. 12. c. 31. 32. & 13. 2. 3. 4. Rom. 1. c. 23. ex priscarum & gentium in rebus alioqui humanis sapientium varijs innumerisque non religionibus, sed superstitionibus plusquam anilibus ipsa est luce clarius.

M. Omnia ergo ad pietatem salutemque necessaria in verbo Dei scripto contineri affirmas?

* Deut. 13. a. 4. c. 18. Psal. 12. b. 6. & 18. d. 29. & 19. b. 6. & c. Ioan. 4. d. 25. 1. Cor. 1. c. 19. & 2. b. 6. Galat. 1. a. 8. 9. Coloss. 1. d. 25. † Deut. 4. a. 2. g. 40. Pro. 30. a. 6. Esa. 30. d. 21. A. * Certè: esset enim intolerabilis impietatis atque dementiæ existimare, vel Deum imperfectam doctrinam reliquisse: vel homines, quod ille non perfecerit, absoluerè potuisse. Itaque Dominus seuerissimè interdixit, & ne verbo suo quicquam adderent vel subtraherent; nèue ab eo ad dexteram vel sinistram deflecterent.

M. Si hoc verum sit quod asseris, quorsum tam multa in Concilijs & conuentibus Ecclesiasticis sepiùs decernuntur, & à doctis hominibus in concionibus docentur, vel scriptis traduntur?

A. Hæc omnia, vel ad obscuros verbis Dei locos interpretandos, & ad emergentes controuersias tollendas: vel ad externam Ecclesiæ gubernationem constituendam pertinent: non ut noua de religione dogmata prodantur. * Omnia enim ad salutem necessaria, quomodo videlicet pietas, sanctitas, religio, pure & castè Dei numini tribuendæ sint: quæ præstanda sit Deo obedientia, ad quam solam piæ vitæ ratio instituenda est: quæ collocanda in Deo fiducia: quomodo item inuocandus sit Deus, illique accepta referenda bona omnia: quæ in mysterijs Diuinis peragendis obseruanda ratio: huiusmodi inquam, ex verbo Dei discenda sunt,

sunt, sine cuius cognitione ista vel ignorantur
prorsus, vel absurdissimè fiunt, ita vt infecta esse
præstiterit. Sicut & Dominus ipse alicubi testatur,
† Scripturarum ignorationem, errorum omnium
esse matrem: ipseque etiam docens, verbum Dei
* scriptum fere allegat, & nos ad discendum ex
illo relegat. Ob hanc igitur causam, & antiquitus
in templis verbum † Dei publicè legebatur, adhi-
bitis etiam, si quando illorum copia erat, interpre-
tibus, sicuti ex sacris historijs liquet: & Dominus
ipse in cœlum mox ascensurus, Apostolis, quos
selegerat, in mandatis præcipuè dedit, * vt vni-
uersos orbis terrarum mortales verbo suo insti-
tuerent: & eius exemplum insequutus Paulus,
† in ecclesijs constituendos esse decreuit, qui pos-
sulum docerent: quòd intelligeret, fidem, & quæ
ad pietatem pertinent omnia, ex lectione * & au-
ditione verbi Dei pendere. Itaq; † Apostolos, do-
ctores, prophetas, & interpretes in ecclesia Dei
maximè esse necessarios.

M. Hos ergò doctores atque interpretes audien-
dos esse censet:

A. Non minùs quàm ipsum Dominum si præsens
adesset, quoad ea tantùm tradant, quæ à Domino
acceperunt. Quod & ipse testatur dicens: * Qui
vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit. I-
mò & his verbi sui præconibus † ligandi atq; sol-
uendi potestatem dedit, vt quorum peccata in ter-
ris illi per Dei verbum condonarint, vel detinue-
rint, ea vel condonata, vel detenta essent in cœlo,

M. An istos satis est semel de religione differen-

B. iij.

tes

† Mat. 22. c. 29

Ioan. 20. b. 9.

Aët. 13. d. 27.

* Math. 19. a.

4. & 21. b. 13.

Marc. 7. a. 6.

Luc. 10. c. 26.

Ioan. 5. g. 39.

† Aët. 13. c. 13.

d. 27. & 15. d.

21.

* Mat. 28. d. 20

Mar. 16. c. 15.

Ioan. 21. c. 15.

† Aët. 14. d. 23

* Rom. 10.

c. 14. d. 17.

† 1. Cor. 12.

d. 28.

Ephes. 4. c. 11.

12.

* Mat. 10. c. 20

d. 40. & 19. d.

19. 20.

Luc. 10. c. 18.

Ioan. 13. c. 20.

† Math. 16. c.

19. & 18. c. 13.

Ioan. 20. c. 23.

tes audiuisse:

Mat. 10. c. 22.

& 24. b. 13.

Luc. 9. g. 62.

Rom. 11. c. 22

1 Cor. 9. d. 24.

2 Tim. 3. d. 14

† Iudic. 3. a. 7.

Psal. 106. a. 7.

b. 14.

Hierem. 2.

E. 32.

Luc. 24. d. 25.

* A. 13. c. 15

d. 27, & 15. d.

31.

A. * Christi nos discipulos vsq; ad finem, vel potius sine fine esse oportet. Parum est ergo incepisse, nisi perseveres. Et quæ nostra est + tarditas atq; obliuio, sæpè docendi, atq; admonendi sumus, excitulandi sæpè, & quasi auribus vellcandi: semel enim, aut rarò audita facile excidere solent. Et eam ob causam (vt ante dictum est) + singulis sabbatis (sicut ex historijs sacris apparet) confluente simul multitudine, legebatur publicè verbum Dei, & eius interpretes, si qui adessent, audiebantur. Quæ consuetudo, & in nostris hodie Ecclesijs ex Apostolica adeoq; diuina ordinatione est recepta.

M. An ergò verbum Dei peregrina lingua, & populo ignota legendum esse censes?

A. Id verò esset Deum pariter, atq; eius populum crasse irridere, atq; vtròq; impudenter abuti. Nam cum Deus verbū suum omni etati + atq; sexui clare legi mandet, vt omnes videlicet intelligant, & discant timere Dominum Deum suum, sicuti ipse in verbo suo disertè testatur: ridiculum cum primis esset, verbum Dei ad eius populum docendū, ab ipso Deo destinatum, populo lingua ipsi incognita, vnde nihil discere possint, prælegere. Sed & diuus Paulus de ea re clare differit: + itaq; concludit, indoctum populum non posse respondere AMEN, ad eam gratiarum actionem, quam non intelligat: sed legentem, audientēq; mutuò sibi + barbaros futuros, si quid in coetu sit dictū, quod non ab his, qui intersunt, percipiatur: + scq; adeo malle.

† Deu. 4. b. 10

Deut. 31. c. 11

22, 13.

Iosue, 3. g. 15.

2 Paral. 34.

E. 10.

* 1 Cor. 14.

d. 16.

† 1 Cor. 14.

c. 11.

* d. 19.

malle in Ecclesia Dei quinque verba intellecta lo-
qui, quam decem millia non intellecta.

M. Satisne ergo munere nostro defuncti erimus,
si operam dederimus, ut audiamus, intelligamusque
verbum Dei?

A. Minimè: verbum siquidem Dei nō audire mos
dō & intelligere, sed + firma animi assensione, ut
veritatem Dei de cœlo delapsam, amplecti, & ex
animo amare, + dociles item nos eidem præbere,
mentesque nostras in eius obsequium formare oportet:
ut cordibus semel infixum altas illic radices age-
gāt, fructumque piæ vitæ, ad eius regulam institutæ
proferat: ut ita in salutem nobis, sicuti destinatum
est, cedat. + Constat ergo omni studio enitendum
esse, ut in eo legendo, meditando, audiendo, tum
priuatim, tum publicè proficiamus: proficere au-
tem nullo modo possumus, si ignota nobis lingua
proponatur.

† Psal. 1. a. 2. 3.
19. b. 3. 9. 10.
Mar. 16. d. 16.
Ioan. 20. g. 27
29. 31.
Act. 13. g. 48.
* Deu. 31. c. 18
2 Paral. 34.
g. 31.
Luc. 11. d. 28.
Ioan. 5. d. 24.
Iacob. 1. d. 21,
22. 23.
† Deut. 17.
d. 19.
Ios. 1. b. 3.
Psal. 1. a. 2.

M. Verum an legendo tantum Dei verbum, il-
ludque, & eius doctores sedulo audiendo, ad eam,
quam dicis, perfectionem perueniemus?

A. Quia Dei sapientia est, frustra in ea, vel docēda,
vel discenda, homines operam ponerent, nisi * De-
us magisterio spiritus sui corda nostra instituere
dignaretur: sicuti Paulus docet, + frustra vel plan-
tari, vel irrigari, nisi Deus incrementum dederit.
Itaque ut sapientiam Dei, in eius verbo absconditā,
intelligamus, + ardenti precatione à Deo petendū
est, ut spiritu suo mentes nostras, tenebris + plussque
Cimmerijs offusas illustret: hunc enim cœlitus de-

* Deu. 29. a. 4.
Luc. 24. c. 25.
27. g. 45. 46.
Act. 16. c. 14.
2. Cor. 4. b. 6.
† 1. Cor. 3. b. 7
* Psal. 86. c. 18
& 119. c. 33,
34. 35.
† Mar. 6. g. 52
Iohan. 1. a. 5.
1. Cor. 2. d. 14.

* Iohan. 16.
b. 12.

missum + Doctorem in omnem nos veritatem per-
ducturum Dominus ante promissit.

M. Vniuersum illud Dei verbum in quas præci-
puè partes distribuis?

Partitio ver-
bi Dei.

A. In Legem, & Euangelium.

* Mat. 22. d. 36

Mar. 12. c. 30,

i. Ioh. 3. d. 23.

† Le. 26. toto.

Deut. 5. d. 32,

& 28. toto.

Ioan. 14. b. 15.

c. 21. 23.

* Mar. 1. b. 15.

& 16. d. 16.

Luc. 5. f. 32. &

24. g. 47.

Ioan. 1. b. 17.

Act. 2. f. 38.

& 13. f. 38.

Ro. 1. b. 16.

Gal. 3. b. 13.

† Retum di-

stinctum summa

M. Hæc duo quomodo distinguuntur?

A. Lex, officia tum pietatis erga Deum, id est, ve-
rum Dei cultum, tum + charitatis erga proxi-
mum, describit: exactamq; nostram + obedientiam.
seuere requirit, atq; exigit: & obsequentibus vi-
tam æternam pollicetur: minus verò obsequentis-
bus, minas proponit, & pœnas, ad eòq; mortem
perpetuam denuntiat. Euangelium + Dei pro-
missiones continet, & violatoribus Legis, modò
eos admissi pœniteat, propitium fore Deum, per
fidem in Christum, pollicetur.

M. + Verbum ergò Dei, voluntatem nos eius do-
cere, & omnia ad salutem necessaria continere, in
eòque meditandum esse diligenter, eiusq; Docto-
res atq; interpretes sedulò audiendos, super om-
nia verò doctorem nobis cœlitùs precatione esse
impetrandum, quid item sit illud, & ex quibus
constet partibus, hætenùs à te est explicatum.

A. Ita est.

M. Quoniam igitur ex verbo Dei, tanquam ex
fonte quodam dimanat religio Christiana, vt an-
teà verbum Dei, ita nunc & religionem ipsam, quæ
ex verbo Dei haurienda est, mihi in suas partes, &
veluti membra, distribue: vt, quò referenda sint sin-
gula, & ad certas quasi metas dirigenda, liquidò
statuamus.

statuamus.

A. Ut verbi Dei, ita & religionis duæ præcipuæ sunt partes: * Obedientia, quam Lex, perfecta iustitia regula, exigit: & fides, + quam Euangelium, quod promissiones de Dei misericordia completur, postulat.

M. Videntur tamen aut plures, aut non eadem esse religionis partes: alijs enim interdum nominibus in partiendo vtuntur Sacræ literę.

A. Verum id quidem est: nam alicubi in fidem
 • & charitatem, alicubi in + poenitentiam, & fidem, religionem totam partiuntur: pro Obedientia enim aliquando + charitatem, quæ per legem in Deum atque homines perfecta requiritur: aliquando verò, quia neq; obedientiam, + neq; charitatem, quam debemus, præstamus, + poenitentiam, peccatoribus ad Dei misericordiam consequendam maxime necessariam, substituunt. Quibusdam, qui plures partes volunt, prima est, + Cognitio debiti officij ex lege, & damnatio per legem ob desertum, repudiatumq; officium: secunda, + Cognitio fiduciaq; liberationis ex Euangelio: tertia, + Precatio imploratioq; Dñi clementię atq; auxiliij: quarta, + Gratiarum actio pro liberatione cæterisq; beneficijs Dñinis. Sed vt cunq; nominibus varient, res eadem sunt, & ad duas illas præcipuas partes, Obedientiam, & Fidem, in quibus omnis religionis nostræ vis, & natura continetur, cætera omnia referuntur. Quum enim inuocationem, & gratiarum actionem, & istis coniunctissimam

Religionis partes.

* Leuit. 26. 23. b. 14.

Deut. 11. d. 26. Ioan. 14. b. 15.

c. 21. 23. 24. † Mar. 1. b. 15.

& 15. d. 15. 16. Rom. 1. a. 5. b.

16. & 3. c. 22. & 4. toto.

* Gal. 5. a. 6. 1. Ioan. 3. d. 23.

† Mar. 1. b. 15. † Math. 22. d.

37. 39. Marc. 12. c. 30.

31. 33. † Psal. 14. a. 2.

Rom. 3. b. 9. * Math. 4. c. 17.

Marc. 1. b. 15. A& a. f. 38.

† Rom. 3. c. 20. & 7. b. 7.

* Rom. 3. c. 21. Galat. 2. c. 16.

† Ps. 32. a. 5. 6. Rom. 10. c. 12.

13. * 2. Cor. 1. c. 11.

& 2. d. 14. Ep. 3. a. 4. c. 20.

Phil. 4. a. 6. Colcf. 3. c. 17.

C. i.

iunctissima

iunctissima mysteria Diuina, quæ Sacramenta dicuntur, plerique vt partes adiungant, hæc quidem prioribus illis duabus continentur. Nemo enim vel fidei vel obedientiæ officio erga Deum deservi recte potest, qui non premente eum aliqua necessitate, ad ipsum confugere, & omnia illi bona accepta referre, cumque vltius & tempus postulas, mysterijs eius sacris rite vti velit.

M. Assentior quidem tibi, quod omnia ad has duas partes referri possint, si quis accuratius ista, & paulo subtilius pertractare cupiat. Verum quoniam accuratissima partiendi ratio à pueris non est exigenda, malim vt in plures partes, pingui quadam Minerva, religionem distribuas, quod dilucidior res tota sit. Crassius ergo modo apertius ista tractemus.

A. Quando ita visum est, pingui (vt dicis) Minerva mecum agere, possem non incommode, ex duabus quatuor partes efficere, religionemque totam in obedientiam, fidem, inuocationem, & sacramenta distribuere.

M. Agè ergo, quum nostrum hunc de religione tractatum, quam explicatissimum esse cupiam, huic ordini insistamus: vt primo loco de Obedientia, quam lex requirit; secundo, de fide, quæ Euangelij promissiones respicit & amplectitur; tertio, de inuocatione, & gratiarum actione, quæ sunt coniunctissimæ; quarto & vltimo loco, de sacramentis mysterijsque Diuinis percontemur.

A. Et ego, præceptor venerande, sicuti ex te audiui,

diui, & studiosè, vt est puerorum captus, atq; memoriola, didici, interroganti tibi libenter respon-
debo.

Prima pars de Lege & Obedientia.

M. Quum ergò * Obedientia nostra, de qua pri-
mum nobis dicendum est, ad normam legis Diui-
næ sit reuocanda, necesse est vt legis vim atq; na-
turam vniuersam prius excutiamus: qua cognita,
& explorata, quæ, & qualis nostra debeat esse o-
bedientia, ignorari non potest. De lege itaq; quid
sentias, dicere ordire.

A. Legem Dei iustitiæ, quæ ab homine exigitur,
i perfectam & omnibus numeris absolutam re-
gulam esse sentio, quæ * iubet ea quæ facienda sūt,
prohibetq; contraria. In hac lege Deus omnia ad
voluntatem + & arbitrium suum reuocauit, vt nul-
la ipsi neq; erga se, neq; erga homines pietas pro-
bari possit, nisi ea sola, quæ ad huius regulæ am-
plum per omnia quadret. Frustrà ergò mortales suo
sibi i arbitratu, pietatis rationes confingunt. Le-
gem enim suam Deus, vt certissimam, tum cultus
Diuini, * tum officiorum erga homines regulam,
duabus + descriptam tabulis nobis proposuit; si-
mulq; * Obedientia nostra nihil, quod quidem in
terrissiat, sibi gratius acceptiusue esse demonstrauit

M. Prior tabula quo est argumento?

A. De pietate nostra + in Deum tractat, & prima
quatuor legis præcepta complectitur.

M. Secunda verò:

* Leui. 26. a. 3.
b. 14.

Deut. 10. b. 10
& 28. toto.

Psal. 119. a. 4.

Luc. 10. c. 25.

Joan. 14. b. 15.

c. 21. 23. 24.

Iacob. 2. b. 10.

† Deut. 4. a. 2. &

5. c. 32 & 33.

a. 4.

Psal. 19. b. 6. 7.

* Exo. 20. toto

& Deut. 5.

Esa. 30. c. 21.

† Deut. 6. c. 17

18. & 13. d. 18

Rom. 12. a. 2.

Eph. 5. c. 17. &

6. b. 7.

Colos. 1. b. 9.

† 1 Re. 15. c. 22

Esa. 29. c. 13.

Mat. 15. a. 3. 9

* Matth. 22.

d. 36. 40.

1. 10. b. 3. d. 23.

† Exo. 31. d. 18

& 34. d. 28. 29.

Deut. 4. d. 13.

* Deut. 5. d. 32.

& 10. c. 12. &

11. d. 26.

Math. 19. c. 18

1. 10. b. 3. d. 24.

† Deut. 6. b. 5.

Mat. 22. d. 36.

*Mat. 22. d. 39. **A.** De charitatis siue dilectionis • mutue, inter
 Rom. 13. c. 8. 9 homines officijs: quæ sex præcepta continet. Ita
 Gal. 5. c. 14. in summa + decem omnino præceptis tota lex ab-
 † Ex. 34. d. 28. soluitur: cuius rei gratia decalogi nomen legi in-
 Deu. 4. b. 13. ditum est.

M. Recita mihi, primę tabule primum præcepti.

* Exo. 20. v. 1. **A.** Deus ad hunc modum effatus est. * *AVD*
 2. 3. *ISRAEL: EGO SUM DOMINVS DEVS TVVS,*
 Deu. 5. a. 6. 7. *QUI TE EDUXI EX DOMICILIO SERVITV-*
 Psa. 81. b. 8. 9. *TIS AEGIPTIÆ. NON HABEBIS DEOS ALIOS*
 Mich. 6. a. 4. *CORAM ME.*

M. Cur de se, atq; beneficio suo, quędam primum
 Deus commemorat?

A. In primis illi curę fuit, ne legum à se latarum
 † Le. 26. a. toto + existimatio, mox per contemptum imminueres-
 Deut. 6. b. 6. tur: ideoq; quò maior authoritas accederet, isto
 veluti exordio vtitur: ego sum Iehoua Dominus
 * Deu. 10. c. 12 Deus tuus: quibus verbis * conditorem se, Domi-
 Psa. 135. a. 3. num ac seruatore nostrum, omnisq; boni authoe-
 & 136. a. 1. rem esse docet: iubendiq; authoritatem iure optie-
 Esa. 8. c. 13. & mo, ex legislatoris dignitate sibi vendicat: & legi
 43. a. 1. suæ ex bonitate gratiam conciliat: atq; ex utroq;
 Malac. 2. b. 10 pariter necessitatem nobis obsequendi summam
 1. Tim. 6. c. 14 15. 16. imponit, nisi & in potentissimum + rebelles, & in
 † Mala. 1. b. 5. optimum ingrati esse velimus.

M. At cum Israëllem nominatim appellet, ac de
 rupto seruitutis Aegiptiæ iugo diserte mentionem
 faciat, an non ad populum Israëliticum propriè
 pertinet?

† Ex. 10. & 14. **A.** Israëlitas quidem corporali; seruitute per ser-
 uum

uum suum Moſen exemit Deus: at ſuos omnes ex ſpiritali peccati * ſeruitute & diaboli tyrannide, qua alioqui preſſi oppreſſiq; iacuerant, per filium ſuum Ieſum Chriſtum aſſeruit. Hoc liberationis genus ad omnes + peraeque homines pertinet, qui in Deo liberatore fiduciam omnem collocant, illiusque legibus * pro virili parent: Quod ni faciunt, ſummae eos ingrati tudinis + reos fore, hac be neficij ſummi commemoratione denuntiat. Cogitet enim quiſq; * Satanam, infernum illum Pha raonem ſuo capiti imminentem: + peccatum item ſœdiſſimum eſſe lutum illud in quo turpiſſime volutatur. Et gehennam * Aegyptiam ſeruitutem teterrimam ſibi ob animi oculos proponat: & li bertatem hanc quam dixi, vnice ſibi: + expetendam eſſe, vt quæ ſua maxime interſit, facile intelliget: qua tamen indigniſſimus erit, ni libertatis * au thorem omni obſequio, atq; obedientia colat.

M. Perge.

A. Confirmata iam legis ſuae authoritate ſequi tur ipſum praeceptum: **NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME,**

M. Hoc quid ſibi velit dicto.

A. Idololatriam + quam penitus odit Deus, verat atq; prohibet.

M. Idololatria, aut Deos alienos habere quid eſt?

A. Eſt in locum vnius * veri Dei, qui ſe palam no bis, manifeſtoque in ſacris literis oſtendit atq; pa teſecit, alias vel perſonas vel res conſtituere, & vt Deos + quosdam nobis fingere & commiſci,

C.ij. quas

* Ioh. 3. d. 34.
36.
Rom. 6. d. 20.
Col. 1. b. 13.
He. 2. d. 14. 15
Aët. 10. f. 38.
† Rom. 3. c. 22.
* Ioh. 3. f. 511
1. Io. 3. d. 21
† Pſa. 78. b. 19
14. & 103. a. 1.
Ierem. 2. b. 6.
* Luc. 13. d. 16
2. Tim. 2. d. 26
1. Petr. 5. b. 8.
† Pſal. 40. a. 2.
Eſa. 59. a. 3.
2 Pe. 2. d. 20. 22
Apoc. 16. c. 13
* Mat. 13. f. 40
Luc. 16. c. 23.
2. Pet. 2. a. 4.
† Mat. 16. d. 26
Aët. 26. d. 18.
Rom. 16. c. 20.
* Eſa. 17. c. 10.
Ioh. 14. b. 15.
Rom. 6. c. 13.
1. Cor. 6. d. 19.
† Leui. 26. a. 1.
c. 13.
Deut. 12. a. 3.
Iud. 10. b. 6. c.
16.
* Deut. 6. a. 4. 5
Mar. 12. c. 29.
32.
† Eſa. 44. c. 17.
Dani. 3. a. 5. 7.
b. 12. 15.

*Deu. 4. f. 35.

39. & 6. b. 4. 5.

Mar. 12. c. 29.

32.

†Deu. 10. d. 20.

Luc. 4. b. 8.

Act. 10. d. 25.

26.

Apoc. 19. b. 10.

quas vt Deos colamus, & in quibus spem nostrā ponamus, atq; collochemus. Iubet enim vt * vnum se tantū Deum agnoscamus: id est, vt quæ ad eius maiestatem spectant vniuersa, + quæq; soli illi debemus, eorum ne vel minimam quidem partem transferamus aliō: sed suum illi honorem cultumq; soli atq; in solidum exhibeamus: cuius quicquam ad alterum deferre summū esset nefas.

M. Quæ sunt illa, quæ Deo peculiariter debemus, in quibus cultum illi proprium & peculiarem situm esse dicis?

†Deu. 10. c. 12.

1. Par. 16. c. 28.

Psa. 29. a. 2. & c.

& 96. a. 6. 7.

†Mat. 22. d. 37.

1. Io. 4. d. 17.

& 5. b. 10.

*Psal. 50. c. 16.

Mat. 6. b. 9.

†Psal. 34. c. 66.

155. & toto

libro psalm.

†Leu. 26. b. 12.

Deu. 7. a. 6.

Psal. 95. b. 6. 7.

& 33. c. 12.

Tit. 2. d. 14.

Heb. 8. d. 10.

*Psal. 33. c. 14.

Esa. 29. c. 15.

Ierc. 17. b. 9. 10.

Hebr. 4. d. 13.

†Esa. 1. d. 16.

& 29. d. 13. c.

35.

Mat. 5. a. 2. &

35. a. 2. b. 12.

A. Deo quidem innumera debemus, verū vniuersa ad quatuor capita non ineptē referri possūt.

M. Quæ sunt ea?

A. Vt ipsius maiestati i summam venerationem, summum eius + bonitati amorem atq; fiduciam præstemus, ad illum confugiamus, * & ipsius imploremus opem, illiq; nos & i nostra omnia accepta referamus. Hæc vt nulli aliq, ita illi soli exhibenda sunt omnia: si illum solum Deum † nostrū habere, illiusq; populus peculiaris esse volumus.

M. Vltima illa verba, *CORAM ME*, quid significāt?

A. Non posse nos vel semel ad defectionem spectare, nisi Deum * testem habeamus: nihil enim tā abditum, atq; reconditum esse, vt eum latere possit. Præterea non apertæ solum + confessionis honorem, sed & cordis intimam ac synceram pietatem requirere sese Deus indicat: vt qui occultarū sit cogitationum cognitor atq; iudex.

M.

M. Satis ergo dictum esto de primo præcepto:
iam ad secundum pergamus.

A. *SVMVLACHRVM VLLIVS REI, QVAE
AVT SVPR IN COELO, AVT INFRA IN TER-
RA, AVT IN AQVIS INFRA TERRAM SIT,
NON EFFINGES: EA NON VENERABERIS
NEQVE COLES. NAM EGO SVM DOMINVS
DEVS TVVS, †ZELOTYPVS, QVI PAREN-
TVM INIQVITATEM ETIAM IN LIBERIS
VINDICO, AD TERTIAM VSQVE QVA-
TAMQVE PROGENIEM OSORVM MEI: CLE-
MENTIAQVE VTOR AD MILLESIMAM VS-
QVE PROGENIEM, ERGA MEI AMANTES,
MEAQVE PRAECEPTA CONSERVANTES.

*Exo. 20. 2. 4.
Leuit. 26. 2. 1.
Deu. 4. c. 1. 5. &c.
5. 2. 3. 9. 10.
& 27. b. 13.
Psal. 97. b. 7.
Esa. 42. b. 3. c.
*id est. impo-
sitionis socij.*
†Exo. 34. 2. 7.
b. 14.
Deu. 7. b. 9.

M. Horum verborum quis est sensus?

A. Sicuti primo præcepto solum se coli adorariq;
iubet, ita isto ab omni superstitione vitiosisq; &
corporeis figmentis auocat, quandoquidem ipsi-
us cultus * spiritualis, purusq; esse debet: maxime
verò ab externæ † idololatriæ crassissimo vitio nos
deterret.

*Esa. 2. d. 18.
Ioh. 4. c. 21. 24.
†Psal. 78. f. 62.
Esa. 42. b. 8. c.
17. & 44. b. 9.
Ierem. 10. c. 14.
*Leuit. 26. a. 1.
Deut. 4. c. 13.
Esa. 40. d. 18.
& 46. b. 5. 6.
Psal. 78. f. 64.
Act. 17. c. 29.
†Deu. 3. 2. 8.
Psal. 97. c. 7.
& 106. c. 34.
Esa. 44. c. 17.
19.

M. Pingendi itaq; fingendiq; artes in totum dam-
nat hæc lex, vt videtur, ita vt nullas omnino ima-
gines fieri liceat.

A. Minimè: verum primò ne vel Dei * exprimēdi,
vel adorandi causa, imagines vllas formemus ve-
tat: Deinde ne imagines † ipsas adoremus edicit.

*Psal. 115. 2. 3. 4.
Esa. 40. c. 10. &c.
Ioh. 4. c. 24.
Rom. 1. c. 20.
23.

M. Cur Deum non licet corporea & aspectabili
figura exprimere?

A. Quia inter Deum, qui * spiritus est, æternus,
immensus, infinitus, incomprehensibilis & ab om-

ni.

16 *Idolū non est Deo simile. Imagines nō sunt Idiotarum libri.*

ni concretionē mortali segregatus; & inter ca-
ducam, & corpoream; exilem & inanimem; ina-
nemq; + figuram, nihil potest esse simile, aut com-
mune. Itaq; per summam iniuriā Dei optimi
maximi maiestatem minuunt, quum eam in hunc
modum representare conantur.

¶ Efa. 2. c. 18.
19.
Efa. 40. d. 18. 19
& 46. b. 5. 6.
Ierem. 10. c. 14
Aa. 17. f. 29.

M. Non ergō rectē dixerunt hi, qui imagines es-
se idiotarum libros contendunt?

A. Quales libri sint nescio; de Deo certē nihil nisi
errores docere possunt.

M. Quanam est illa adorationis forma, quæ hic
damnatur?

¶ Psal. 97. c. 7.
& 106. c. 34.
Efa. 44. c. 17.
19.
Dani. 3. a. 5. 7.
Osce. 11. a. 2.
Mich. 5. d. 12.
Aa. 7. c. 41.

A. Quum precaturi, + ad statuas, aut imagines
conuertimur, coram illis prosternimur genibus
inflexis, aperto capite, aut alijs signis honorem, il-
lis exhibentes, ac si Deus nobis illis representaretur.
In summa, in imaginibus, ne vel Deum quæ-
ramus, vel colamus; vel quod idem est, ne imagi-
nes ipsas in Dei honorē veneremur, aut illis quo-
quo modo, ad maiestatis suæ iniuriā, per idolo-
latrīam, aut superstitionem abutamur, hac lege
prohibemur. Alioqui verō + statuariæ picturæq;
usus legitimus minimē interdicitur.

¶ 3 Reg. 7. d.
24. 25.
Ezech. 41. c. 19
Mat. 22. b. 20.

M. Ex his quæ mihi commemoras, colligi facile
potest, in templis, + quæ Dei cultui propriē di-
cantur, statuas, aut imagines vllas collocare val-
de periculosum esse.

* Deut. 7. a. 5.
& 27. b. 15.
2. Par. 31. a. 1.
Efa. 10. b. 10.
11 & 30. c. 22.
Ezech. 6. a. 4.
Mat. 21. b. 12.

A. Id verum esse, totius penē religionis interitu
iam nūquā profectō experti sumus.

M.

M. At adhuc ſupereſt huius legis quali appendix
quadam.

A. Nam ego, inquit, ſum Dominus Deus tu^s, & ſo-
cij impatiens, qui vindico iniquitatem parentum
in filiis, vſq; in tertiam, & quartam progeniem eo-
rum qui me oderint.

† Exo. 20. a. 3.
Deut. 5. b. 9.
& 6. c. 15.
Pſal. 78. f. 38.
Nah. 1. a. 2.

zelotypia

M. Quorſum tandem, aut cur iſta dicuntur?

A. Hæc eo pertinent, vt legem hanc, adhibita ve-
luti ſanctione, ſtatuat & confirmet. Nam Domini
ſe, ac Deum noſtrum nominans duplici ratione,
† authoritatis videlicet, & beneficentiæ, nos ad
ſibi per omnia parendum vrget: & * zelotypiæ
vocabulo indicat ſe ſocium, aut æqualem ferre
non poſſe.

† Deu. 10. e. 12.
3. Reg. 18. f. 39.
1. Tim. 6. c. 15.
* Exo. 34. b. 14.
Iof. 24. c. 19.
Eſa. 42. b. 8.

M. Quæ ſubeſt huius quam dicis, zelotypiæ ratio?

A. Æquiſſima profeſſio. Poſtquam enim nobis
nihil † promeritis, tantum pro infinita ſua bonita-
te ſe donauit, optimo iure nos * totos omnino,
atq; in ſolidum vult eſſe ſuos. Hoc enim eſt illud
veluti ſancti coniugij † vinculum, quo fideli illi
marito Deo animæ noſtræ, tanquàm caſtæ ſponſæ,
copulantur. Quarum caſtitas eſt, Deo ſoli dicatas
eſſe, & illi penitus adhærere: ſicuti rurſum * ad-
ulterio pollui dicuntur animæ noſtræ, cùm à Deo,
ad idololatriam aut ſuperſtitionem deſleſcunt.
Quò verò ſponſæ amantior eſt maritus, quòque
caſtior ipſe, eo eſt ſponſæ fidem violanti inferior.

Ratio

† Pſa. 44. a. 4. 5.
Eſa. 48. b. 9.
Rom. 5. b. 3.
& 11. d. 35.
2. Tim. 1. c. 9.
* Mat. 4. b. 10.
& 22. d. 37.
† Ierem. 2. a. 2.
2. Cor. 11. b. 2.
Eph. 5. f. 24.
* Ierc. 2. d. 20.
& 3. a. 1. & c.
Ezec. 6. c. 9.
& 16. b. 19.

M. Proſequere.

A. Iam quò impendio magis odiſſe ſe idololatri-

D. i.

am

18 Idolatria Deo max. odiosa. Dei in piorum liberos bonitas.

am ostendat, & grauiore nos formidine à peccan-
do coërceat, non de ijs modò qui ipsi offenderint,
sed & de eorum + quoq; liberis ac posteris poenas
se sumpturum minatur.

*Exo. 34. a. 7.
Deu. 5. b. 9. 10.
& 7. b. 9. 10.
Al. 14. c. 20. 21.

M. Verùm quo tandem modo istuc Dei iustitiæ
est consentaneum, quinquam propter alterius ad-
missum poenas dare.

*Esa. 1. a. 4. & c
Ro. 3. b. 9. 10.
Eph. 2. a. 3.

A. Ipsa humani generis conditio hanc quæstio-
nem satis explicat, * Naturâ enim exitio obnoxij
sumus omnes : in qua nos conditione si Deus re-
linquat, nihil est quod de eo conqueramur. Et si
cur suam erga pios dilectionem & misericordiam,
eorum posteritatem + tuendo, fouendòq; & illis
salutem quam non debuit impartiendo, demon-
strat: ita suam in impios vindictam, ipsorum * fi-
lios hac beneficentia priuâdo, exequitur: neq; ta-
men iniuria interim vlla eos afficit, quòd gratiam
quam illis + non debuit, non sit impertitus, sed
quales inuenit, tales ingenio naturæq; suæ relin-
quit.

*Deu. 4. f. 37.
Psal. 37. c. 25.
& 69. d. 42.
& 112. a. 2.
*Esa. 14. c. 20
& 48. d. 18.

*Exo. 33. d. 19
Rom. 9. d. 14.
& 11. d. 35.

M. Perge ad cætera.

A. Ne solis nos minis vrgere videatur, iam sequi-
tur altera pars, qua Deus benigne & liberaliter
pollicendo, nos ad obsequium inuitat atq; alle-

*Gen. 22. c. 17
& 26. a. 4.
Deu. 5. b. 10. &
7. b. 9.

ctat. * Clementia enim se summa vsurum promit-
tit, tum erga omnes qui se diligunt, suisq; manda-
tis obtemperant, tū erga ipsorum etiam posteros

M. Qua ratione istuc æquum esse tibi videtur?

A. Ratio quidem aliqua est propter piam edu-
cationem,

cationem, † in qua suos liberos pii parentes sic in-
stituunt, vt illis in vero Domini timore & dilectio-
ne quasi heredes succedere soleant. Sed & * na-
tura ipsa nos ad beneuolentiam erga amicorum
liberos inuitat: certissima tamen ratio est, quod
Deus ita promittit, † qui neq; a iustitia aberrare,
neq; fidem fallere potest vnquam.

M. Atqut istud constans, & perpetuum esse non
apparet: quia pii aliquando parentes * liberos
progignunt impios, & a parentum virtute dege-
neres, in quos Deus (non obstante hac promissio-
ne) grauitur animaduertit.

A. Hoc quidem negari non potest. Nam Deus
vt propitium se (cum visum fuerit) † impiorum
liberis exhibet: ita nulla huiusmodi necessitate
piorum liberis deuinctus tenetur, * quin ipsi libe-
rum sit, ex illis quos velit repudiare. Verum in eo
huiusmodi moderationem adhibet, vt certa pro-
missione suae fides semper constet.

M. Quum antea in vindicta tres, aut quatuor ad
summum progenies nominet, cur hic in miseri-
cordia mille complectitur?

A. Vt ostendat ad mansuetudinem † & benefi-
centiam, quam ad seueritatem, se multo esse pro-
cliuorem: sicut & ipse alibi profitemur, se ad iram
tardum esse, ad ignoscendum vero propensissimu

M. Ex his quae commemorasti omnibus, videris
mihi intelligere, Deum ne ipsius cultus, qui spi-
ritualis & purissimus esse debeat, crassa vlla ido-

D.ij.

lolatris

† Gen. 18. c. 19

Deu. 4. b. 9. 10

& 32. g. 46.

Psal. 132. c. 11

* 3 Reg. 11. c.

12. & 15. a. 4.

4. Reg. 8. c. 19.

† Deu. 32. a. 4.

2. Par. 19. b. 7.

Ierem. 2. a. 5.

Rom. 9. d. 14.

& 4. d. 20.

1. Cor. 1. b. 9.

2. Cor. 1. c. 18.

* 2. Reg. 3. a. 3

4. Reg. 23. f. 30

32.

Eze. 18. 2. 9. 10

† 3. Re. 11. c. 12

13. & 15. a. 4.

4. Reg. 8. c. 19.

& 21. d. 22. 24

* Exo. 33. d. 19

Ios. 23. d. 14.

Rom. 3. a. 3.

& 9. d. 14.

2. Pet. 3. b. 9†

† Exo. 34. a. 6†

Psal. 30. b. 5.

& 103. b. 8. &

145. b. 8

Esa. 54. d. 7. 8

10.

latria aut superstitione pollueretur, magnam adhibuisse cautionem?

*Exo. 20. 2. 4.
Deu. 4. c. 16.
& 5. 2. 8.

†Exo. 20. 2. 3. 6.
Leui. 26. c. 30.
Deu. 4. d. 26.
& 5. 2. 9. 10.
& 27. c. 15.
Psal. 97. b. 7.
Ezec. 6. 2. 4.

A. Maximam profectò. Nam non aperte * solùm & prolixè enumeratis omnibus simulachrorum formis, in prima ferè legis suæ parte, vt rem ad suam maiestatem maxime spectantem edixit: sed & horrendis † minis violatori, maximis rursus obseruatori propositis præmijs hanc legem sanciuit. Ita vt, aut non intellectum fuisse hoc mandatum, vt obscurum, aut non animaduersum, vt in turba delitescens, aut non curatum, vt leue & minimũ: sed vt nullum potius mandatum, nullis minis, nullis promissionibus adiunctis, neglectum prorsus ab omnibus iacuisse, plusquam stupendum videri possit.

M. Sic est profectò vt dicis: verùm recita mihi tam præceptum tertium.

*Eod. 20. b. 7.
Leuit. 19. c. 12.
Deu. 5. b. 11.

A. *NOMEN DOMINI DEI TVI INANITER. NON VSRPABIS: NEQVE ENIM SINET IMPVNITVM IEHOVA, QVI EIVS NOMEN INANITER ADHIBVERIT.

M. Quid est inaniter vsurpare nomen Dei?

†Leui. 19. c. 12.
Psal. 15. c. 6.
1. Tim. 1. b. 10.
* Eccl. 23. 2. 9.
Mat. 5. c. 33.
† Deu. 28. f. 58.
Psal. 8. a. 1.
Ierem. 10. 2. 6.
* 1. Par. 29. d. 13.
Psal. 48. c. 9.
& 113. a. 1. &c.

A. Eo vel † peierando, vel temerè, & incogitanter, ac præter * necessitatem iurando, aut vel semel præter grauem causam nominando abuti. Quum enim sit Diuini † nominis maiestas sacrosancta, omnibus modis cauere debemus, ne aut ipsi contemnisse, aut alijs contemnendi eius occasionem præbuisse videamur: adeoq; nomen Dei, nisi cum summa eius * reuerentia nunquam proferamus.

feramus, vt venerandum & gloriosum cum nobis
ipsis, tum alijs omnibus appareat. De † Deo enim
eiúsque operibus, ne cogitare quidem, ne dum lo-
qui aliter quam in eius honorem fas est. In summa,
qui Dei nomine, nisi grauissimis de causis, & sane-
ctissimis negotijs vtitur, eo abutitur.

† Sap. 1. a. 1.
& 14. d. 30.
Eccles. 23. a. 9.
& 39. d. 38.

M. Quid ergò de ijs qui Deo conuictum faciunt,
de Magis item, atque alijs eius generis hominibus
impijs, censes?

A. Si qui tantum ex consuetudine • praua, & im-
portuna solum quadam facilitate Dei nomine vs-
tuntur, summa eum iniuria afficiant; multo magis
illi, qui in diris † execrationibus, incantationibus,
imprecationibus, aut vlla superstitione alia Dei
nomine abutuntur, atroci atque nefario scelere se-
se astringunt.

* Ecc. 23. a. 9.
Mat. 5. c. 34.

† Deu. 18. c. 11
Esa. 3. d. 19. &
47. b. 9. & 52.
b. 5.
Mal. 3. b. 5.
Act. 19. c. 13.
Gal. 5. d. 20.

M. Ecquis ergò est Diuini nominis vsus in iure
iurando legitimus?

A. Sane: cum iusta • de causa datur iusiurandum,
vel ad asserendam veritatem, maxime si id requi-
rat iubeatue magistratus; vel ob aliud magni mo-
menti negotium, quo videlicet suum Deo hono-
rem integrum seruemus, aut mutuam inter homi-
nes concordiam charitatemque tueamur.

* Exo. 22. b. 11.
Ios. 2. b. 12. &
9. c. 15.
Psalm. 15. c. 6.
& 63. d. 12.
2. Cor. 11. g. 31
Gal. 1. d. 20.

M. An ergò quoties vera loquimur, adhibere iu-
ramentum licebit?

A. Hoc minime licere iam ante dictum est: sic es-
nim existimatio, atque authoritas nominis Diuini
imminueretur, vileque illud & vulgare redderetur.

D. iij.

Sed d

† Exo. 22, b. 11

Iof. 2, b. 12.

1. Reg. 24, d. 21

& 30, d. 15.

Gal. 1, d. 20.

Sed cum in † graui negotio veritati fides alioqui non haberetur, eam sacramento confirmare licebit.

M. Quid deinde sequitur?

A. Neque enim impunitum, inquit, sinet Iehoua, qui nomen eius inaniter adhibuerit.

* Leu. 26, b. 14

Deu. 28, b. 15.

&c. & infinitis locis.

M. Quum in vniuersum se in legis suæ violatores animaduersurum; alibi Deus denuntiet, quid est quod hic nomine suo abutentibus peculiariter minatur?

* Leu. 19, c. 12

Deut. 5, b. 11.

Iere. 51, f. 56.

Ezech. 20, b. 8

p. 14.

A. Indicare voluit, quanti nominis * sui gloriam faciat, vt paratam ultionem videntes, maiori studio ab eo profanando caueremus.

M. An diuorum, aut aliorum hominum, rerumue nomina in iureiurando adhibere fas esse putas?

† Exo. 22, b. 11

Heb. 6, c. 16.

A. Nequaquam. Cum enim legitimum iusiurandum nihil sit aliud, quam religiosa affirmatio se Deum omnium conscium cognitoremq; † testem citare, atq; adhibere, iusiuradum, se verum iurare, eundemq; si falsum iurauit, mendacij scelerisq; sui vindicem atq; ultorem inuocare atq; imprecari: hunc diuinæ sapientiæ atq; maiestatis honorem, qui suus est proprius * atq; peculiaris, partiri & cum alijs vel personis vel rebus communicare, summum esset nefas.

* Deu. 6, c. 13.

& 10, d. 20.

Iof. 23, b. 7.

Esa. 65, c. 16.

M. Superest quartum præceptum, primæ tabulæ ultimum.

† Exo. 16, c. 23

& 20, b. 8, &

31, c. 13.

Leuit. 23, a. 3.

Deut. 5, b. 12.

Ezech. 20, b. 12

A. DIEM SABBATI † SANCTE AGERE MEMENTO, SEX DIEBUS OPERABERIS, ET FACIES OMNIA OPERA TVA: SEPTIMO VERO

RO

RO' DIE, QVOD EST DOMINI DEI TVI SABBATVM, NVLLVM OPVS FACIES: NEC TV, NEC FILIVS TVVS, NEC FILIA TVA, NEC SERVVS TVVS, NEC ANCILLA TVA, NEQVE IVMENTVM TVVM, NEQVE APVD TE DEGENS PEREGRINVS. NAM SEX DIEBV* PERFECIT DEVS COELVM ET TERRAM, ET MARE, ET QVICQVID IN ILLIS CONTINETVR. SEPTIMO QVIEVIT. ITAQVE DIEM SABBATI SACRVM, SIBIQVE DICATVM ESSE VOLVIT.

*Ge. 2. a. 1. 2. 3.

He. 4. b. 3. c. 10.

M. Sabbati nomen quid significat?

A. Sabbatum si interpreteris, † requiem significat. Eo die, vt qui ad cultum * Dei solummodò sit institutus, profana negotia omnia à piis longè se mouenda sunt, quò religioni, & pietati sedulò vacare queant.

† Exo. 16. e. 23.

Leuit. 16. g. 31

* Iere. 17. c. 24

d. 24. 27.

Ezech. 46. a. 3.

Marc. 6. a. 2.

Luc. 23. g. 56.

M. Cur suum nobis exemplum ad imitandum proposuit Dominus?

A. Quod clara, atq; illustria † exempla animos hominum acriùs excitent atq; acuant. Nam & Dominum serui, & filii parentem libenter imitantur: & nihil magis est expetendum, quàm vt homines ad Dei † exemplar & imitationem se forment.

† Tob. 2. c. 12.

Ioh. 13. b. 13.

15.

1. Cor. 4. d. 16.

& 11. a. 1.

† Heb. 4. a. 3. 4

b. 10. & 12. a. 2

1. Petr. 2. d. 21.

M. Septimo ergò quòq; die ab omni nobis labore abstinendum prorsus esse dicis?

A. Duplex est huius præcepti ratio: quatenus enim ceremoniam complectitur, externam tantum quietem exigens, ad Iudæos * propriè spectabat, nec perpetuæ, æternæq; legis vim habet: Sed

* 1. Cor. 10. a. 1

Gal. 4. a. 2. 3. 4

Col. 2. c. 16. 17

Heb. 8. b. 5. &

10. a. 1.

Christi.

* 2. Cor. 5. d. 14
Colof. 2. c. 16.
Hebr. 10. a. 1.

Christi iam † aduentu, vt cætera Iudaicarum ceremoniarum vmbra abrogatæ sunt, ita & de ista lege ex hac parte est derogatum.

M. Quid ergo præter ceremoniam subesse putas quo perpetuo astringamur?

A. Tres ob causas hæc lex est instituta: vt disciplina * Ecclesiastica, & Reipub. Christianæ status aliquis constituatur, atq; retineatur: vt seruorum † conditioni, quò tolerabilis ea fiat, prouideatur: & vt spiritualis illius quietis forma * atq; figura quædam exprimat.

M. Quæ est illa quâ dicis, ecclesiastica disciplina?

A. Vt populus Christianus ad Christi † doctrinam audiendam, ad conficiendam fidei * suæ confessionem, ad preces † Deo publicè adhibendas, ad diuinorum * operum, atq; beneficiorum memoriam celebrandam atq; retinendam, traditaq; ab eo mysteria † peragenda in vnum conueniat.

M. An ista septimo quoq; die præstitisse satis erit?

A. Sunt hæc quidem priuatim * cuiq; assidue recordanda, & cogitanda: nostræ tamen negligentia atq; imbecillitatis causa status dies peculiari ter huic negotio publicè destinatur.

M. Iam de seruis subleuandis, quare hoc mandatum cautum est?

† Deut. 5. b. 14
& 15. c. 12. 15
Jerem. 34. c. 13

A. Æquum fuit illos, + qui sub aliena potestate sunt, aliquod tempus a labore intermittere: alios qui enim illorum cōditio nimium dura difficilisque toleratu

toleratu futura esset. Et sanè par erat, seruos communi nostro * pariter atq; ipsorū Domino, adeo * Psa. 134. a. 7.
q; patri etiam, quum eos sibi per Christum aq; Gal. 3. d. 26. 28
adoptarit, vnā nobiscum aliquando inservire: Sed Eph. 6. b. 9.
& Dominis ipsis præterea vtile est, vt serui inter Coloss. 3. b. 11
dum † interquiescant, quò videlicet ad intermissum paululum laborem alacriores validioresque † Deu. 3. b. 14
reuertantur. Esa. 28. c. 12.

M. Superest iam vt de spiritali quiete dicas.

A. Ea est dum à mundanis negotijs, * proprijsq; * Esa. 1. d. 14.
operibus atq; studijs feriat, & quasi sanctū quod 16. & 38. d. 13
dam otium agentes, nos totos in Dei potestatem Heb. 4. c. 9.
permittimus, quò ille sua in nobis opera peragat:
& dum carnem nostram, † vt scriptura loquitur † Gal. 5. d. 24.
crucifigimus, hoc est, appetitus & motus animi Coloss. 3. a. 3.
prauos frenamus, ingenio nostro temperantes, vt
Dei spiritui obtemperemus: ita enim externæ
quietis figuram, atque imaginem, ad rem veritatemq; optimè reuocabimus atq; traducemus.

M. An ergo reliquis diebus hanc curam abijcere licebit?

A. Nequaquam: Postquam enim semel coeperimus, pergendum * est per totum vitæ curriculum: * Mat. 24. b. 13
& numerus † septenarius quum perfectionem in Iac. 1. d. 24. 25
scripturis designet, omni ope atq; opera assidue † Gen. 2. a. 2. 3
enit, atq; ad eam * contendere oportere nos admonet. 4. Reg. 5. c. 10.
Vnā tamen ostenditur, nos quoad in hoc Psalm. 12. b. 6
mundo viuimus, à spiritualis huius quietis perfectione 17. a. 1.
atq; absolutione † longe abesse, gustumq; Mat. 5. g. 48.
tantum quendam hic nobis præberi quietis illius, † 1. Cor. 2. c. 9
E. i. quum Apoc. 7. d. 13.
16. 17. & 14. c.
13. & 21. b. 4.

3.6 *Legi tab. secunda, Charitas in prox. Præceptum quintū.*

† Efa. 25. c. 8.

1. Cor. 2. c. 9.

2. Thes. 1. b. 7.

Apoc. 7. d. 15.

& 14. c. 13.

& 21. b. 4.

quam in regno Dei sumus perfecte & absolutam, felicissimamq; habituri.

M. Recte recitatæ iam mihi à te sunt leges primæ tabulæ, qua verus Dei cultus, qui est honorū omnium fons, summamq; comprehenditur. Iam verò quæ sint charitatis atque dilectionis nostræ erga homines officia, quæ ex isto fonte scaturiunt, & deriuantur, quæq; secunda tabula continetur, mihi dicas velim.

† Exo. 20. b. 12

Deu. 5. b. 16.

Mat. 15. a. 4.

Eph. 6. a. 2-3.

A. Secundæ tabulæ initium est, † HONORA PATREM ET MATREM: VT SIS LONGÆVVS SUPER TERRAM, QVAM DATVRVS EST TIBI DOMINVS DEVS TVVS.

M. Honoris nomine hoc loco quid significatur?

* Prou. 1. a. 8.

Mar. 7. b. 10. 12

Colos. 3. c. 20.

1. Tim. 5. a. 4.

Heb. 12. c. 9.

A. Honor parentum, amorem, * timorem, & reuerentiam complectitur: & in obediendo illis, in salute, atq; auxilio ferendo, eos defendendo, atque etiam, si quando rerum inopia laborent, fouendo, vt in proprio suo munere atq; officio versatur.

M. An de ijs tantum qui natura parentes sunt lex præcipit?

A. Tametsi verba ipsa aliud sonare non videntur, intelligendi tamen sunt omnes, quibus aliqua

† Deu. 17. c. 10

Rom. 13. a. 1.

* Luc. 10. c. 16

1. Tim. 5. a. 1.

† Prou. 5. c. 13.

Ioh. 8. d. 31.

* Leu. 19. f. 32

Prou. 19. d. 10

attributa est authoritas: vt † magistratus, ecclesiæ * ministri, † præceptores: deniq; ornamento aliquo vel honoratæ * ætatis, vel ingenij sapientiæq; vel doctrinæ, vel gloriæ, vel fortunæ præditi, vel cæteris rebus superiores, parentū nomine continentur: quando ex eodem fonte ipsorum pariter

aique.

atque parentum auctoritas deriuatur.

M. Quoniam?

A. Ex sacrosancta legum * diuinarum sanctione, qua illi æque ac parentes dignitate atque honore afficiuntur, & decorantur. Inde enim omnes vel parētes, vel principes, vel magistratus, vel alij superiores, quicunq; tandem sint, vim suam atq; auctoritatem omnem habent, atque obtinent: quod per hos Deo mundum hunc regere atque administrare visum fuerit.

* Deu. 17. c. 10.

Tit. 3. a. 1.

1. Pet. 2. d. 13.

M. Hoc quale tandem est, quod parentum nomine magistratus, cæterosq; superiores appellat?

A. Vt intelligamus eos à Deo nobis, nostro + publicoq; bono datos esse: simulq; ingenium * humanum superbia elatum, & celsitudinis appetens, atq; ab alterius imperio perferendo refugiens, auctoritatis illius, † quæ minime omnium est inuidiosa, exemplo, ad officium obsequiumq; in magistratum perduceret, atque assuefaceret. Parentum enim nomine non solum vt obtemperemus obediamusq; magistratibus, sed etiam vt eos colamus & diligamus: vicissimq; vt superiores impleant inferioribus, vt iustus parens probis filiis soler, præscribitur.

† Rom. 13. a. 4.

Heb. 13. c. 17.

* Exo. 32. b. 9.

Luc. 19. c. 14.

† Prou. 3. c. 12.

Mat. 7. b. 9.

Luc. 11. b. 11.

1. Thess. 2. c. 11.

M. Promissio illa mandato addita quid sibi vult?

A. Longa * fruituros vita, & in certa ac stabili bonorum possessione diu permansuros esse, qui meritos debitosq; parentibus, & magistratibus honores habuerint.

* Exo. 20. b. 12.

Deu. 5. b. 16.

Eph. 6. a. 2. 3.

E. ij.

M.

M. At hæc promissio peculiariter ad Iudeos, qui
pii in parentes fuerint, spectare videtur.

† Gen. 12. b. 7
 & 13. d. 15. &
 26. a. 3.
 Deut. 34. b. 4.
 * Gen. 1. a. 1.
 Psal. 24. a. 1.
 & 115. d. 16.
 Dani. 4. c. 22.

A. Non est dubium quin quod de terra † Chanaan nominatim dictū sit, ad Iudeos proprie pertineat: verum cum Deus totius orbis sit * Dominus, quascunq; nobis sedes incolendas dederit, eas in possessione nos nostra esse retenturos, hac lege promittit & confirmat.

M. Verum in tam ærumnosa pariter ac flagitiosa vita, prouectam ætatem cur Deus in beneficii loco ponit?

† 2. Reg. 22. a. 1
 Pl. 18. a. 1. 2. 3.
 Iere. 14. b. 8.
 Mebr. 2. d. 15.

A. Quia dum suorum miserijs, + & calamitatib; opem fert, vel eos in tot circumstantibus periculis tuetur, & à vitijs atq; peccatis auocat: paternū in eos vt liberos suos animum, beneuolentiamq; declarat.

M. Quid, an ex contrario sequitur, eos quibus citò aut ante decursam ætatem vita adimitur, aut quos vitæ huius miseriæ atque ærumnæ premunt, in odio apud Deum esse?

* Job. 1. c. 12.
 & 5. c. 17.
 Prou. 3. b. 12.
 Mat. 5. b. 10.
 11.

A. Nihil minus: imò quo quisq; * ferè Deo est charior, eo vel grauius malis oneratur, vel citius ex hac vita, quasi è carcere à Deo euocatus atque emissus, migrare solet.

M. An non ista interim veritatem fidemq; promissionis Diuinæ infirmare videntur?

† Deu. 28. a. 1. 2.
 Esa. 1. c. 19. 20
 Iere. 22. a. 4. 5.

A. Minime. Quum enim terrena nobis bona Deus pollicetur, hac vel aperta + vel tacita exceptione semper vititur, modò ne ea animis interim nostris

stris minùs salutaria sint, aut pernicioſa. Eſſet enim valde præpoſterum, atq; peruerſum, niſi animæ ſemper * præcipua ratio haberetur, atque ita mundana commoda vel conſequamur, + vel illis careamus, vt quo ſempiterno beati perpetuò fruamur.

* Mat. 3. d. 19

& 18. a. 8.

T2. Reg. 7. c. 14.

15.

2. Cor. 6. b. 8.

M. Iam quid de illis, qui parentibus magiſtrati-
bùſue minùs obſequentes fuerint, aut illos viola-
rint aut occiderint etiam, dicemus?

A. Huiuſmodi ferè omnes vel * foediſſimam miſ-
ſerrimamq; vitam producunt, vel eam immaturo
acerbòq; interitu, & infami morte de medio ſub-
lati, per ſummum dedecus amittunt: Neq; in hac
modò vita, ſed & in futuro + ſeculo æternas im-
pietatis ſuæ pœnas perpetuò luent. Nam ſi homi-
nes à nobis alieniſſimos, vel inimicos * etiam ad-
uerſarioſq; capitales lædere, nedum occidere Dei
mandato, quod proximè ſequitur, prohibemur:
quàm ſit nobis ab omni in parentes iniuria, à qui-
bus vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita eſt,
abſtinendum atq; cauendum, facile proſectò intel-
ligimus. Et ſi præclare à ſapientibus priſcis dictu
eſt, vultu lædi pietatem, parenteſq; verbo vocèue
violare, ſummum eſſe nefas, quod ſupplicium ſæ-
tis acceperit in eum, qui mortem obtulerit
parenti, pro quo mori ipſum, ſi res poſtularet, iura
Diuina atq; humana cogebant.

* Exo. 21. c. 17

Leuit. 20. b. 9.

Deu. 12. c. 18.

&c.

Prou. 30. c. 17

† Mat. 15. a. 4.

Rom. 1. d. 30.

32. & 13. a. 2.

b. 5.

* Leu. 19. d. 17

Mat. 5. c. 21.

&c.

Luc. 3. c. 14.

M. At multò eſt adhuc atrocius patriæ paren-
tem, quàm ſuum violare aut occidere.

A. Proſectò: Nam ſi ſingulos homines parentes

E. iij.

ſuos.

suos priuatim violare, flagitium: necare, parricidium sit: quid dicemus de illis, qui contra rempub. contra patriam antiquissimam sanctissimamq; & communem omnium parentem, quam nobis chariorem esse quam nosmetipsum decet, & pro qua nemo bonus dubitat mori, si ei sit profuturus: qui contra principem, patrem patriæ ipsius, & reipub. parentem coniurarunt, atq; impia arma tulerunt: & quos deserere vel destituere proditio sit, de illorum pernicië, exitio, interitu cogitare? Verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest.

M. Recita iam sextum mandatum.

† Exo. 20. b. 13

Mat. 5. c. 21.

Iac. 2. b. 11.

A. † NON OCCIDES.

M. Satisne huic legi obtemperabimus, si manus à cæde & sanguine puras habuerimus?

* Deu. 30. b. 6.

Psal. 24. b. 4.

Mat. 9. a. 4.

Heb. 3. c. 12.

† Mat. 5. c. 21.

22. 23.

Gal. 5. d. 20.

1. Ioh. 2. b. 11.

A. Deus non externis tantum operibus, sed animi etiam * affectibus, adeoq; his potissimum legem tulit: † ira enim & odium & quævis nocendi cupiditas, cædes coram Deo censetur. Ab his ergo nos etiam Deus hac lege prohibet.

M. Plenè ergo legi satisfaciemus si odium in neminem concipiamus?

* Mat. 5. d. 23.

24. 25.

Luc. 6. d. 27.

Rom 12. d. 18

A. Imò odium damnando, Dominus amorem eroga * omnes homines, etiam inimicos exigit, adeoq; vt illis qui nobis malè precantur, & hostili in nos sunt odio atq; crudelitate, non modo salutem & incolumitatem, omniaq; bona precemur, sed de illis, quæcumq; in nobis erit, benè etiam mereamur.

M.

M. Iam præceptum septimum quodnam est?

A. †NON ADULTERABERIS.

† Exo. 20. b. 14.
Deu. 5. b. 18.
Mat. 19. c. 18.

M. Quid eo tibi contineri videtur?

A. Hoc præcepto omne foeda vagæ libidinis genus, omnisque quæ à libidine nascitur turpitudinis, ut contrectandi petulantia, orationis & obscenitas, vultus gestusque lasciuia omnis, atque impudicitiae significatio quæuis prohibetur. Nec verborum modo turpitudinis obscenitasque rerum vetatur, sed, quoniam tum corpora, tum animæ nostræ & templa sunt spiritus sancti, quò pura sit in vtrisque castitas, pudor pariter, & pudicitia à Deo exiuntur: ne vel corpora vllis libidinis sordibus, vel animi obscenis cogitationibus, * aut cupiditatibus vlllo modo polluantur; sed casti purique perpetuo seruentur.

* Ro. 13. d. 13.
1. Cor. 6. b. 9.
Iac. 2. b. 11.

† 1. Cor. 3. d. 16.
17. & 6. d. 15.
19.
2. Cor. 6. d. 16
* Iob. 31. b. 9.
Prou. 6. c. 25.
Mat. 5. d. 27.
28.

M. Perge ad cætera.

A. Octauum præceptum est, NON FURABERIS: quo præcepto non tantum furta illa quæ humanis legibus puniuntur, verum etiam omnes fraudes, & atque fallaciæ damnantur: nulli verò contra hanc legem flagitiosius committunt, quam qui per rationem fiducie, eos erga quos amicitiam simulant, maxime fraudare solent. Qui enim fidem lædunt, oppugnant omnium commune præsidium. Ne ergo cupiamus imponamus, ne circūueniamus quemquam, ne emendi aut vendendi quæstu & lucro duci nos ad iniuriam sinamus, neue mercaturis faciendis iniuste rem queramus, aut * mensuris vel ponderibus imparibus atque iniquis vtentes, questum faciamus, aut fallaces, & fucosas merces vendentes.

† Exo. 20. b. 15.
Mat. 19. c. 18
1 Cor. 6. b. 8. 9.
10.
† 1. Theſ. 4. b. 6
Tit. 2. c. 10.

* Prou. 11. a. 1
& 20. b. 10.
d. 11.

dentes opes augeamus, prohibemur.

M. An quicquam amplius de hoc præcepto dicendum existimas?

A. Maxime: Nam non externa solum furta fraudesque prohibentur: nec ut mercatum tantum sine furto atque fallacijs instituamus, ceteraque omnia sine insidijs agamus, hac lege iubemur: verum etiam ut animo ita affecti simus, ut impunitate & ignoratione omnium proposita, ab iniuria abstinemus tamen. Nam quod agere coram hominibus iniquum, id etiam velle coram Deo malum est.

*Psa. 62. d. 10.
Zach. 8. c. 17.
Mich. 2. a. 12.
Act. 20. g. 33.

Omnia ergo consilia & studia, ipsa in primis cupiditas ex alienis incommodis nostra quaerendi commoda, hac lege vetantur. Denique ut ad suum quisque quam primum perueniat, & quod quisque habeat sui, id ut cuique saluum maneat, omnibus modis operam dare hac lege admonemur.

M. Nonum præceptum quod est?

*Exo. 20. c. 16
Deu. 5. c. 20.
Mat. 19. c. 18.

A. NON ERIS *ADVERSUS PROXIMUM TV-
VM TESTIS MENDAX.

M. Quis est huius præcepti sensus?

*Exo. 23. a. 1.
Leui. 19. c. 11.
12.
Deu. 19. d. 18.
19.
Mat. 19. c. 18.
† Psa. 15. a. 3.
Soph. 3. c. 13.
Luc. 3. c. 14.

A. Ne iurandum aut fidem * violemus: nec publica tantum manifesta periuuria, sed & omnia in vniuersum mendacia, calumniæ, & obtrusiones, maledicta, quibus damnum vel detrimentum proximus faciat, vel famam & existimationem amittat, hac lege prohibentur: vna enim forma generalem doctrinam continet: A deo que falsa aut vana, nec ipsi vquam loqui, nec in alijs, vel verbis, vel scripto, vel silentio, vel præsentia

sentia adeo nostra, tacitōue assensu approbare debemus: sed simplicis veritatis * amicos perpetuō * Prouerb. 12. c. 17. 19.
& cultores esse, veritate semper niti, in veritatis 2. Cor. 13. c. 8.
lucem prout locus, tempus, aut necessitas postu- Eph. 4. f. 25.
labit, omnia studiose proferre, veritatis deniq̃ pa-
trocinium vbique arripere, illamq̃ modis omni-
bus tueri & defendere oportet.

M. Huic ergo legi vt satisfiat, linguę & calamo
temperare non est satis:

A. Secundum rationem antè adductam quum
maledicentiam vetat, sinistras † etiam suspiciones † Mat. 7. a. 1. 2
& iudicia iniqua vetat. Nam hic legislator animi Rom. 14. a. 3. 4
affectiones semper maxime respicit. Hęc ergo lex 1. Cor. 13. b. 5.
vel ad male de proximis sentiendū, nedum ad eos
* infamandos propensos nos esse prohibet: imo * Prou. 25. c. 17
hoc nos esse candore atque æquitate iubet, vt & 1. Petr. 2. a. 1. 2
de illis quantum veritas patitur, bene sentiamus,
& suam ipsis existimationem, quantum in nobis
erit, integram tueri studeamus.

M. Quæ subest ratio, quod Dominus in lege sua
animi vitiosos affectus grauissimorum scelerum
nominibus appellat? Odium enim & iram cædis
appellatione, lasciuiam omnem cogitationemq̃
scdã adulterij, cupiditatem iniustam furti no-
mine complectitur.

A. Ne, (vt est hominum ingenium,) ad impios
* animi affectus, vt ad leuia quædam, conuiuere * Rom. 7. b. 7.
mus, eos Dominus iustitię suę regula metiens, ve- 1. Cor. 10. b. 6
ris nominibus designat. Ita enim seruator noster Iacob. 4. a. 1.
paternæ mētis interpres optimus, ita Diuinus ille
F. i. spiritus

34 *Excep. decimum, Continentia, siue cupiditatum coëctio.*

**Mat. 5. d. 22.
27. & 15. b. 19.
1. Ioh. 3. c. 15.*
spiritus rectè intelligēdi Magister summus, ista explicat: * qui irascitur, inquit, fratri suo homicida est: qui concupiscit mulierē, adulteriū perpetravit.

M. Verūm cūm vitia tantūm & peccata his præceptis prohibeantur, cur tu interpretando, virescutes etiam contrarias præcipi dicis? Nam prohibito adulterio, castitatem: cæde & furto vetitis, summam beneuolentiam beneficentiamq; præcipi dicis: atq; ita in cæteris.

**Mat. 22. d. 39
Ro. 13. c. 8. 9.
Gal. 5. c. 14.
† Psal. 37. c. 27*
A. Quia idem seruator noster sic interpretatur, summam legis non in abstinentia tantūm ab iniuria maleficioq; sed in * dilectione atque charitate constituens. Sicut & regius propheta † antea monuerat: Declina (inquiens) a malo, & fac bonum.

M. Superest iam vltimum præceptum.

**Exo. 20. c. 17
Mich. 2. a. 2.
Rom. 7. b. 7.
1. Co. 10. b. 6*
A. NON CONCVPISCES * CVIVSQVAM DOMUM, NON VXOREM, NON SERVVM, NON ANCILLAM, NON BOVEM, NON ASINVM, NEC QVICVAM OMNINO ALIVD, QVOD ALTERIVS SIT.

M. Cūm totam legem spiritualem esse, nec ad coërcendum tantūm externa maleficia, sed & ad internos animi affectus frenandos institutam esse iam aliquoties commemoraris, quid hīc amplius præcipitur, quod antea fuit omīssum?

*† Esa. 1. d. 16.
Rom. 13. d. 14
Gal. 5. d. 24*
A. Actiones prauas, affectusq; animi vitiosos Deus suprà prohibuit: nunc verò † exactissimam a nobis integritatem requirit, vt ne cupiditatē quīdem vllam vel leuissimam, aut cogitationem minimam a recto quoquo modo declinantem, in animum obrepere sinamus. M.

M. Quid ergo, improuisas & repentinas etiam cupiditates, momentaneasq; cogitationes, quæ pijs etiam sese ingerunt, peccata esse dicis, etiam si illis obnitantur potius quam obtemperent?

A. Omnes certè prauas * cogitationes, etiam si non accedat consensus, ex natura nostra deprauata prodire constat. Cupiditates verò repentinas, quæ corda humana sollicitant, nec tamen firmam animi assensionem approbationemq; eliciunt, nō est dubium quin Deus hoc præcepto, vt peccata damnet. Par enim est, vt coram * Deo in cordibus etiam nostris, atq; animis, sua atq; ea summa integritas & mundities reluceat. Non enim illi potest innocentia iustitiæq; † nisi summa placere: cuius & hanc suam legem, perfectam nobis regulam proposuit.

* Gen. 6. b. 5.
& 8. d. 21.
Psal. 94. b. 11.
Prou. 20. b. 9.
Mat. 15. d. 18.
19.

* Esa. 1. d. 16.
& 29. d. 13. &
15.
Ierc. 4. d. 14.
Ezec. 13. g. 31.
Mat. 5. a. 8.
† Psal. 5. a. 4. 5.
2. Cor. 6. c. 14.

M. Hastenùs Decalogum breuiter & dilucidè explicuisti: verùm hæc omnia sigillatim à te per partes tractata, an non possunt paucis in vnā quasi summam colligi?

A. Quid ni: cum Christus cœlestis magister vniuersam legis vim ac naturam summam breuissimè atq; compendiosè sit complexus, in hunc modum dicens; * Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis: & hoc maximum est præceptum in lege. Secundum autem est huic simile, diliges proximū sicut teipsum. Ad hæc enim duo mandata vniuersa lex & prophetæ referuntur.

* Mat. 22. d. 37
Mar. 12. c. 30.
Luc. 10. c. 27.

M. Dei amorem qualem hic requiri intelligis?

F. ij.

A.

†Deu. 10. d. 17

3. Reg. 18. f. 39

1. Tim. 6. c. 15

*Esa. 63. d. 16

Mat. 6. b. 8.

1. Tim. 1. a. 1.

†Deu. 10. c. 12

Psal. 96. a. 7.

1 Cor. 10. g. 31

*Deu. 6. c. 17.

Rom. 12. a. 2.

†Psal. 2. d. 12.

& 25. a. 1. & 31

a. 1. & 118. 8.

*Deu. 30. b. 6.

Ios. 23. c. 11.

Mat. 10. d. 37.

Luc. 14. f. 26.

†Ioh. 14. b. 15

c. 21. 23. 24. &

15. b. 10.

A. Quia Deo videlicet conueniat: id est, ut simul & Dominum † eum potentissimum, & optimū * patrem, & seruatore clemētissimum agnoscamus. Huic proinde amorī, & maiestatis suæ † reuerentia, & obsequium erga * voluntatē eius, & in bonitatem eius † fiducia adiungenda est.

M. Totum cor, anima tota, totaq; vires quid significant?

A. Eum nimirum amoris ardorem eamq; sinceritatē, ut nullis omnino * cogitationibus, desyderijs nullis, nedum studijs & actionibus quę Dei amorī aduersentur, locus sit. Chari parentes (inquit ille) chari liberi, propinqui, familiares, charior adhuc patria: sed omnes omnium † charitates pietas erga Deum summūq; in eum amor non completur solum, verū etiam longē multumq; superat: pro quo quis bonus dubitet mortem oppetere? Deum enim non tantum suis omnibus sed & seipso etiam chariorem habet homo verē pius.

M. Iam de proximi amore quid dicis?

A. Amoris vincula Christus inter Christianos suos arctissima esse voluit. Quum verò natura ad nos ipsos † amandos simus propensissimi, nec asperior, nec breuior, deniq; nec efficacior, aut a quoq; fraterne charitatis regula excogitari potest, quā quę a Domino ex ipsa natura desumpta nobis proponitur: ut eadem videlicet proximum beneuolentia, qua seipsum, quisq; prosequatur. Ex quo sequitur, ut nihil proximo * faciamus, nihil de illo dicamus, aut sentiamus, quod non & alios nobis.

†1. Cor. 13. b. 5

Eph. 5. a. 29.

Philip. 2. c. 21.

*Mat. 7. b. 12.

& 22. d. 39.

Luc. 6. d. 31.

Ro. 13. c. 9. 10.

nobis facere, vel de nobis loqui, aut sentire velimus. Qua vnica lege si teneremur, quæ omnium aliarum legum est quasi anima, nihil opus esset profectò tot legum cancellis, quos ad cohibendas mutuas iniurias, & ciuilem societatem tuendam, homines quotidie excogitant: idèq; penè frustra, si huius vnus legis nulla sit inter mortales obseruatio.

M. Proximi nomen quam latè se fundit?

A. Non cognatos modò, affines, aut amicos, qui aliqua nobiscum necessitudine sunt coniuncti: verum & eos etiam, qui nobis † sunt incogniti, ac deoq; inimicos etiam nostros complectitur proximi appellatio.

† Mat. 5. g. 43.
Lu. 10. f. 33. 36
Ioh. 13. d. 34.
1. Thef. 4. c. 9.

M. At quid isti nobiscum habent communionis?

A. Eo sanè vinculo, quo Deus vniuersum genus humanum colligauit, nobis sunt coniuncti: quod inuiolabile * ac firmum esse voluit, & nullius proinde prauitate, odio, aut malevolentia aboleri potest. Quamuis enim nos quispiam oderit, manet nihilominus ipse nobis proximus, eoque loco semper habendus est, quòd ordo ille, per quem hæc hominum inter homines societas, & coniunctio est conciliata, firmus atq; inuiolabilis semper manere debeat. Atque ex hoc facile intelligi potest, quare scriptura sacra charitatem, † siue dilectionem inter primarias religionis Christianæ partes, esse voluerit.

* Mat. 5. g. 44.
Luc. 6. d. 27.
1. Ioh. 2. b. 9.
& 3. b. 10. &
4. b. 7.

† Gal. 5. a. 6.
1. Ioh. 3. d. 23.

M. Verum quid sibi vult quod in fine adiungitur, huc referri totam legem & prophetas?

F. iij.

M.

A. Quod reuera omnium summa illuc pertineat, Admonitiones enim, præcepta, cohortationes, promissiones, minæ, quibus passim ipsa lex, & Prophetæ, & Apostoli vtuntur, ad nihil aliud quàm huius legis finem, quasi ad scopum collimant. Et ad charitatem * omnia in sacris literis sic referuntur, vt eò nos quasi manu ducere videantur.

* Mat. 7. b. 12.
Luc. 6. d. 31.
Ro. 13. c. 8. 10
Gal. 5. b. 14.
1. Tim. 1. b. 5.

M. Iam porro volo vt mihi dicas, quænam sit lex hæc quam narras, eademne illa quam nos vocamus legem nature, an præter eam etiam altera?

† Gen. 1. d. 26
27. 31.
Eph. 4. f. 24.
Coloss. 3. b. 10

A. Id olim abs te me didicisse memini præceptor, nempe legem, vt rationem summam in natura humana à Deo insitam fuisse, cum † integra adhuc ea esset, & incorrupta: (vt quæ scilicet ad Dei imaginem erat creata) itaq; lex nature & est, & dicitur. Post contractam verò peccati labem, tamen sapientum * animi vtcunq; huius natiui luminis fulgore illustrati sint, in maxima tamen hominum parte ita restinctum est hoc lumen, vt eius vix vlla scintillulæ conspiciantur. Adeoq; contra diuina decreta atq; edicta in hac conscripta lege, quæ amorem in Deum atq; homines summum iubent. Dei * atq; hominū odium acre penitus sit multorum animis insitum: vnde tanta in Deum impietas, tam hostilis crudelitas in homines.

* Luc. 1. g. 79
Act. 14. c. 17.
& 17. f. 27.
Rom. 1. c. 19.

* Mat. 24. c. 9.
10. b. 12.
Ioh. 17. c. 14.
2. Tim. 3. a. 2.

M. Vnde fit quòd Deus voluerit ea in tabulis describi?

† Luc. 1. g. 79.
1. Cor. 2. d. 14
Eph. 4. d. 17.
38:

A. Dicam: † imago Dei in homine post Adami lapsum, natiuo malo, & consuetudine praua adeo obscurata est, & iudicium naturale adeo vitiatum,

ut homo non satis intelligat, honestum turpi quid intersit, nec iustum iniusto. Eam itaq; imaginem volens benignus Deus in nobis renouare, per legem in tabulis descriptam * perfectæ iustitiæ regulam expressit: adeo quidem ad viuum, ut nihil a nobis aliud requirat Deus, nisi ut eam sequamur. Neq; enim aliud ille sacrificium acceptum habet, quam * obedientiam: & proinde exosum illi est, quicquid præter eius præscriptum in religione, aut pietatis negotio suscipimus.

* Psal. 19. c. 8.

& 119. a. 1.

Baruc. 4. 2. 1.

† 1. Reg. c. 13.

c. 22.

Osce. 6. c. 6.

Marc. 12. c. 33.

M. Verum quum nihil de priuata cuiusq; uocatione in hac lege præcipiatur, quomodo potest hæc vita regula esse perfectæ?

A. Ut nihil de singulorum officijs hic explicatè præcipiatur, quum tamen quod suum est cuique * reddere nos lex iubeat, in summa colligit, quæ sint cuiusq; in suo priuatim ordine, ac vita genere partes atq; officia. Hic verò Dominus breuiter & summatim paucis complexus est, quæ extant passim in scripturis, de singulorum officijs, singulisq; præceptis explicatissima.

† Exo. 20. h. 12

15. & toto capite.

M. Quum ergo formam ritè colendi Dei perfectam lex ostendat, nonne omnino secundum eius præscriptum viuendum est?

A. Adeo quidem, ut Deus ex legis præscripto uiuentibus vitam * polliceatur: contra uero, legis suæ violatoribus * mortem denuntiet, sicut antè dictum est. Atq; hanc ob causam superius in partiendo, obedientiam, ut vnam ex primarijs religionis verè partibus, recensui.

† Deu. 3. a. 1.

& 30. c. 15.

Mat. 19. c. 17.

Ioh. 12. g. 50.

* Deu. 11. d. 28

& 30. c. 17.

Rom. 1. c. 18.

& 6. d. 23.

M.

M. Iustos ergò esse censet eos, qui legi Dei per omnia obediunt:

A. Sane, si qui id præstare possint, iusti ex lege essent: verùm ea imbecillitate † laboramus omnes, vt nemo quod debet omni ex parte impleat. Nam vt demus inueniri, qui legi aliqua ex parte obtemperet, non tamen is ideo coram Deo iustus erit: nam * execrandos & detestabiles pronuntiat omnes, qui non omnia impleuerint, quæ in lege continentur.

* Gal. 3. b. 10.
Iac. 2. b. 10.

M. Nullum ergò mortalem ex lege coram Deo iustum esse statuis?

A. Nullum omnino: Nam & † scripturæ idem pronuntiant.

M. Cur ergò legem tulit Deus, quæ perfectionem exigat facultate nostra maiorem?

A. In lege ferenda Deus non tam quid nos præstare possemus, qui nostra culpa * imbecillitate laboramus, quam quid ipsius iustitia dignum esset, spectauit. Quum verò Deo, non nili summa † iustitia placere possit, eam viuendi normam quam ipse descripsit, omnino perfectam esse oportuit. Deinde nihil à nobis exigit lex, cui præstando obstricti non sumus. Quum verò longissime à debita * legis obedientia absumus, nulla idonea aut iusta excusatione homines coram Deo sese defendere possunt: adeoq; vniuersos coram Dei tribunali lex & reos sistit, † & condemnat etiam. Atq; id est quod Paulus, legem ministerium mortis, & damnationis vocat.

* Luc. 17. c. 10.
Rom. 3. c. 20.
Gal. 8. a. 3.

† Psa. 5. a. 4. 5. 6.
2. Cor. 6. c. 14.

* Iob. 4. d. 17.
& 15. b. 14.
2. Par. 6. g. 36.
Gal. 2. c. 16.
† Rom. 3. c. 19
& 7. b. 8. Ro.
Gal. 3. b. 10.

M. An lex ergo vniversos simul in hoc deploratissimo statu collocat?

A. Incredulos + quidem atq; impios, hoc, quo dixi, loco lex & statuit & relinquit: qui vt ne minimum quidem legis apicem implere possunt, ita nullam prorsus in Deo per Christum fiduciam habent. Inter pios tamen, alios præterea vsus lex habet.

*Deu. 27. d. 27.
Rom. 3. b. 10.
Iac. 2. b. 10.

M. Cedo quos?

A. Principio lex tam + exactam vitæ perfectionem flagitans, quali scopum pñs, ad quem collis mare, & metam, ad quam eniti conveniat, demonstrat, vt ad summam rectitudinem in dies proficundo magno conatu cõtendant: hanc enim mentē volūtatemq; Deo immortalī duce, pñs suscipiunt. Maxime verò cauent, quantum efficere & confecti qui possunt, ne quod in ipsis insigne vñtum fuisse dicatur. Deinde cum multo maiora + vñtibus humanis lex exigat, cumq; tanto oneri se impares esse sentiant, ad petendam à Domino virtutem eos excitat. Præterea cum lex eos perpetuo + reos agat, salutari dolore animos eorum percellit, & ad pœnitentiā, de qua antè meminī, veniamq; à Deo per Christum petendam atque impetrandam adigit: simulq; ne suæ innocentiae confidant, aut suæ perbire coram Deo audeant, coërcet. Estq; illis perpetuo freni instar, quo in Dei timore retineantur. Postremo dum absolutam iustitiam + perfecta sua se consequi non posse ex lege discunt, cū per eam animorum suorum maculas atq; sordes

† Deu. 6. b. 6. y
Ios. 1. b. 7. 8.
Psal. 1. a. 2.

† Psal. 119. a. 3.
Rom. 7. c. 14.
2. Cor. 3. b. 5.

† Deu. 27. d. 27.
Rom. 3. b. 10.
11. 12.
2. Cor. 3. c. 9.

* Prou. 20. b. 9.
Rc. 1. c. 20. 21.
Gal. 2. c. 16.

G. i.

+ tanquam

† Rom. 3. c. 20. + tanquam in speculo cōtueantur, ad humilitatem
* 7. b. 7. hoc pacto eruditos, ad quærendam in Christo ius-
titiam eos & præparat & remittit.

* Rom. 10. a. 4. M. Quantum ergò video, + legem Dei, quasi pe-
Gal. 3. b. 10. dagogum quendam ad Christum esse dicis, quæ
1cc. & d. 24. nos per agnitionem nostri, pœnitentiæ, & fidem,
ad Christum rectâ deducat.

A. Ita est.

Secunda pars de Euangelio & Fide.

Transitio. M. Quum ergò abundè, vt in compendio toti hu-
ic de lege atque obedientia quæstioni satisfactum
sit, charissime fili, iam de Euangelio, quod Dei
promissiones continet, & iuris diuini violatoribus
Dei clementiam per Christum pollicetur, quodq;
fides maxime respicit, vt dicamus, ordo postulat;
Pag. 10. v. 25. hoc enim in nostra partitione secundum fuit: atq;
huc etiam, ipsa rerum, de quibus iam egimus, seri-
es nos quasi manu perduxit. Euangelij ergò, si
mulq; fidei nostræ summa quænam est?

A. Ea nimirum ipsa, qua fidei Christianæ præci-
pua capita, breuiter olim perscripta, continentur:
quæq; vulgò symbolū Apostolorum appellatur.

M. Fidei compendium cur symbolū nominatur?

A. Symbolum, si interpreteris, est signum, nota,
tessera, aut indicium quo commilitones ab hosti-
bus dignoscuntur: vnde compendium fidei, quo
Christiani à non Christianis distinguuntur, symbo-
li nomen sibi rectè asciuit,

M. Sed qua de causa Apostolorum Symbolum dicitur?

A. Quòd vel ab ore Apostolorum exceptum, vel ex illorum scriptis summa fide collectum, ab initio usq; ecclesiæ receptum, perpetuò inter omnes pios firmum, ratum atque immotum, vt certa atq; constituta christianæ fidei regula, permanserit.

M. Agè nunc, Symbolum ipsum mihi recites velim.

A. Fict. CREDO IN DEVM PATREM OMNIPOTENTEM, CREATOREM COELI ET TERRAE. ET IN IESVM CHRISTVM, FILIVM EIVS VNICVM DOMINVM NOSTRVN, QVI CONCEPTVS EST E SPIRITV SANCTO, NATVS EX MARIA VIRGINE: PASSVS SVB PONTIO PILATO, CRVCIFIXVS, MORTVVS, ET SEPVLTVS EST: DESCENDIT AD INFEROS, TERTIA DIE RESVRREXIT A MORTVIS: ASCENDIT AD COELVM, SEDET AD DEXTERAM DEI PATRIS OMNIPOTENTIS, VNDE VENTVRVS EST AD IVDICANDVM VIVOS ET MORTVOS. CREDO IN SPIRITVM SANCTVM: SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM, SANCTORVM COMMVNIONEM, REMISSIONEM PECCATORVM, CARNIS RESVRRECTIONEM, ET VITAM AETERNAM.

M. Breuiter ista à te, & strictim proposita sunt, mi fili, quocirca operæpretium est, vt de singulis quid credas, clariùs dicas atq; explicatiùs. Et primum, in quot partes totam hanc confessionem distribuis?

A. In quatuor præcipuas: quarum in prima de *Patris.*
G.ñ. Deo

Deo Patre, & rerum omnium creatione; in secunda, de eius filio Iesu Christo, quæ etiam totam redemptionis humanæ summam complectitur: in tertia de Spiritu sancto: in quarta de Ecclesia, & Diuinis in ipsam beneficijs tractatur.

M. Perges ergo ordine quatuor istas mihi partes explicare: & primum quid in ipso statim Symboli initio credendi nomine significas?

*Mat. 28. d. 19 A. Me veram ac viuam, id est, * Christiani hominis fidem in Deum patrem, filium, & spiritum sanctum habere, eamque hac confessionis formula testari me, atque comprobare.

Rom. 1. b. 17
Ioh. 1. b. 12. 13
Gal. 3. d. 26.
†Mat. 10. c. 32.
Rom. 10. b. 9.
Meb. 4. d. 14. M. Est ne ergo fides aliqua, quæ vera viuamque non sit,

A. Est certe fides quædam generalis, ut ita loquar, est & * fides mortua.

* Rom. 1. d. 32
Tit. 1. d. 16.
Iacob. 2. d. 26. M. Quum ergo non leuis momenti res sit, quam credendi, Christianamque, id est, veræ ac viuæ fidei nomine complecteris, agere explica mihi quænam ea sit, quomodoque à fide illa generali & mortua etiam distinguatur.

A, Fides in genere ea est, quæ veritati verbi Dei fidem habet: id est, quæ omnia in scripturis de Deo, eiusque immensitate, potentia, iustitia, sapientia, misericordia item in homines fideles ac pios, summamque seueritatem in incredulos atque impios, cæteraque in scripturis tradita vniuersa vera esse credit.

M. Annon omnia hæc etiam & vera illa, quam dicis

dicis, fides creditur

A. Maxime: verum ea ultra progreditur, sicuti
mox dicemus. * Nam haecenus non impij solum
homines, sed & daemones etiam credunt: neque
tamen + fideles proinde sunt, aut dicuntur. At ve-
ra fides, ut omnia in verbo Dei tradita certissima
esse nihil dubitat, * ita promissiones de Dei patris
misericordia, & peccatorum remissione fidelibus
omnibus per Christum factas, quae proprie + e-
uangelium dicuntur, amplectitur: quam qui ha-
bent, non solum * Deum ut potentissimum om-
nium Dominum, iustissimumque iudicem timent
(quod & homines impios plerisque, & + Demones
etiam facere iam antea diximus) verum etiam ut
+ patrem suum optimum atque clementissimum
amant: cui ut placere per omnia pijs studijs ope-
ribusque, quae fidei fructus dicuntur, uti obsequen-
tes filios decet, student, ita de eius * venia, si quan-
do ut homines ab eius voluntate aberrarint, per
Christum impetranda, bonam certamque spem con-
cipiunt. Peccata enim sua, Christo, cui fidunt, + is-
ram patris placante, non magis sibi vnquam im-
putanda sciunt, quam si ea nunquam fuissent perpe-
trata. Et quamvis legi, officioque erga Deum atque
homines suo non satisfecerint ipsi, Christum ta-
men, summa legis obseruatione, Deo pro se cumu-
late satisfecisse credunt: & per hanc illius * iustis-
tiam & Diuinae legis obseruationem, in numero
locoque iustorum, & Deo charos haberi se, haud al-
liter ac si legem obseruassent ipsi, persuasum ha-
bent. Atque haec ea est + iustitia, quam nos fide con-

G. iij.

sequi

* Rom. 1. d. 32

Tit. 1. d. 16.

Iac. 2. d. 19.

+ Ioh. 1. b. 12.

Gal. 3. d. 25. 26

* Luc. 24. c. 47

Rom. 4. c. 16.

+ Esa. 61. a. 2.

Lu. 2. b. 10. 11

& 4. c. 18.

* Deu. 10. d. 20

Psal. 111. b. 10

+ Iac. 2. d. 19.

+ Deu. 10. c. 18

Psa. 1. a. 2. 3.

Coloss. 2. a. 6.

Eph. 5. a. 1. 2.

b. 8.

* Mat. 1. d. 21.

Rom. 3. d. 24.

& 5. a. 1.

+ Ep. 2. c. 15. 16

Coloss. 2. c. 14.

Heb. 10. c. 17.

+ Ioh. 2. a. 1. 2.

* 1. Cor. 1. d. 30

2. Cor. 5. d. 18

Eph. 1. b. 6. 7.

Phil. 1. b. 9.

+ Rom. 3. c. 21

Gal. 2. c. 16.

sequi sacrę literę declarant.

M. Annon ista etiam in Dæmonibus, aut hominibus impijs esse possunt?

* Gen. 4. b. 13.
Prou. 10. d. 24
Mat. 27. a. 4. 5
Iac. 2. d. 19.
1. Ioh. 4. d. 13.

A. Nihil minùs: nam * tametsi Deum vt potensissimum iustissimumq; timeant, aut horreant potius, quum suę eum impietatis vltorem fore sci-
ant, in eius tamen in se bonitate & clementia, ne-
que vllam fiduciam, neque ad eius gratiam reces-
prum aliquem habere, neque eius voluntati obse-
quendi studium vllum suscipere possunt. Itaque eorum fides, tametsi de veritate verbi Dei non ambigant, mortua + dicitur: vt quæ trunci instar aridi atq; emortui, fructus nullos piæ vitę, id est, amoris in Deum, charitatisq; in homines vnquam ex se edat.

† Mat. 7. d. 23.
Luc. 8. b. 1. 13
1. Cor. 13. a. 2
3. c. 14.
Iac. 2. d. 26.
Tit. 1. d. 16.

M. Ex his ergo, quæ hactenùs commemorasti, definitionem mihi cedo viua illius & veræ Christianæ fidei.

Fidei definitio.
* Rom. 8. a. 1.
h. 14. g. 38. 39.
Colos. 2. a. 2. 3
1. Thef. 1. b. 5
Heb. 10. d. 22.
23. & 11. a. 1.
† Psalm. 1. a. 3
Matt. 13. c. 23.
Gal. 5. a. 6.
1. Petr. 1. c. 14
15.

A. * Fides est certa cognitio, paternæ Dei erga nos per Christum benevolentia, fiduciaq; in eadem, sicuti in Euangelio testatum est, quæ + studium piæ vitæ, id est, Dei patris voluntati obsequendi semper coniunctum habet.

M. Satis explicuisti, quid fidei, credendiq; nominibus significes. Perge iam, quibus commodissimè possis verbis mihi ediscere, quid per Dei nomē, quod in symbolo proximè sequitur, intelligas.

* Gal. 4. b. 8.
2. Petr. 1. a. 4.

A. Annitar pro meo ingenio atq; facultate, præceptor optime. Intelligo * naturam esse vnam, vel
† substantiam,

† substantiam, vel animum, vel mentē, vel * spiritū
 potius diuinum (varijs enim modis de Deo lo-
 quuti sunt sapientes, tum Ethnici, tum nostri, quū
 nihil de eo propriè dici possit) † æternum, absque
 principio & fine, * immensum, † incorporeum,
 oculis humanis minimè conspicuum, maiestate
 † augustissima, quem vocamus Deum: quem oportet
 vniuersos mundi populos * reuereri, & sum-
 mo honore colere, omnemque in eo, ut optimo
 maximo, spem † fiduciamq; collocare.

M. Quum vnus sit Deus, ediffere cur in Christia-
 nâ fidei confessione tres commemoros, patrem,
 filium, & spiritum sanctum.

A. Non * multorum Deorum, sed trium distinctarum
 in vna diuinitate personarum hæc sunt nomi-
 na. In † vna enim Dei essentia, * P A T R E M, qui fi-
 lium ab æterno ex se genuit, intueri conuenit, vt
 originem primumq; rerum omnium authorem:
 † F I L I V M, ex patre ab æterno genitum, qui sit æ-
 terna Dei patris sapientia: * S P I R I T V M S A N-
 C T V M, ab utroq; procedentem, vt Dei virtutem,
 per omnia diffusam, sed ita, vt etiam perpetuò in
 ipso resideat: † neq; diuidi tamen propterea De-
 um. Ex his enim tribus personis nulla aliam, aut
 * tempore aut magnitudine, aut dignitate anteit:
 sed pater, filius, & spiritus sanctus, tres distinctæ
 personæ, † æternitate æquæ, potentia æquales,
 dignitate pares, Deitate vnum sunt. † Vnus ergo
 æternus, immortalis, omnipotens, gloriosus, op-
 timus, Max. Deus pater, filius, & spiritus sanctus.
 Ita enim de Deo patre, filio, & spiritu sancto, à
 Christianorum

† Heb. 1. a. 3.
 * Ioh. 4. d. 24.
 † Rom. 1. c. 20.
 & 16. d. 26.
 * Mar. 6. b. 13.
 & 19. d. 26.
 † Ioh. 1. c. 18.
 Coloss. 1. c. 13.
 † Psa. 104. c. 31
 Esa. 2. c. 10. d.
 19.
 1. Tim. 1. d. 17
 & 6. c. 16.
 * 1. Cor. 10. g.
 31.
 † Psa. 36. b. 7)
 * Mat. 28. d. 19
 1. Ioh. 5. b. 7.
 † Ioh. 10. f. 30
 Gal. 3. c. 20.
 * Gen. 1. a. 1.
 1. Cor. 8. b. 6.
 † Ioh. 1. a. 1.
 & 17. a. 5.
 Coloss. 1. b. 15.
 Heb. 1. a. 2. 3. 5
 * Luc. 1. d. 35.
 Ioh. 14. d. 26.
 Act. 5. a. 3. 4.
 1. Cor. 12. a. 4
 † Ioh. 10. f. 30
 1. Cor. 8. b. 6.
 Gal. 3. c. 20.
 * Ioh. 1. a. 1. &
 5. c. 17. 18.
 d. 21. 23.
 Phi. 2. a. 6.
 † 1. Ioh. 5. b. 7.
 † Deu. 4. f. 35.
 39.
 Psa. 86. c. 9. 10
 & 104. c. 30. 31
 1. Tim. 1. d. 17

* In Symbolis,
sive confessionib.
fidei Christi.
Apost. Nicen.
Es Athan.

† Pro. 25. d. 26.

Christianorum vniuersitate, quæ catholica ecclesia dicitur, ex scripturis sacris * proditum est; quæ alioquin huius mysterij immensitas tanta sit, vt ne mente quidem concipi, nedum verbis explicari queat: in quo proinde simplicitas fidei Christianæ ad credendum parata, potius quam ingenij † acumen ad inquirendum, vel linguæ etiam officium ad explicandum mysterium tam arcanum, atque occultum requiratur.

M. Verissimum quidem est quod dicis. Perge ergo: cur Deum vocas patrem?

Prima pars
Symboli,
Deus Pater.

* Mar. 3. c. 17.

Ioh. 1. b. 14.

Rom. 15. b. 6.

2. Cor. 1. a. 3.

& 11. g. 31.

† Gen. 1. d. 27.

Mal. 1. a. 6.

& 2. b. 19.

* Ioh. 3. a. 3. 5.

1. Pet. 1. a. 3.

d. 23.

† Ioh. 1. b. 12.

Ro. 8. c. 15. 17.

d. 23. & 9. a. 4.

Gal. 4. a. 5. 6.

Eph. 1. a. 5. 6.

Tit. 3. b. 7.

* Esa. 40. c. 21.

Mat. 5. g. 45.

& 10. c. 29.

Eph. 1. b. 11.

A. Eius rei præter eam, quam antè memorauimus, præcipuam causam, quod videlicet * naturalis sit pater vnici filij sui ab æterno ex se geniti: duæ sunt aliæ causæ, ob quas noster etiam Pater & sit, & dicatur. † Vna, quod nos omnes initio creauit, quodq; vitam omnibus est largitus: de qua mox plura dicemus. * Altera verò maioris etiam momenti est, quod videlicet, iterum diuinitus per spiritum sanctum nos genuit, & † fide in verum, & naturalem filium suum Iesum Christum, nos sibi filios adoptauit, & regno suo, ac vitæ æternæ hæreditate per eundem donauit.

M. Quo sensu nomen illi omnipotentis tribuis?

A. Quod * mundum, & vniuersa vti condidit, ita in potestate etiam habeat, prouidentia gubernet, arbitrio constituat, omnibusq; prout illi visum fuerit, imperet: sic vt nihil nisi eius decreto permisso fiat, nihil sit quod ille efficere non possit: neque enim otiosam quandam Dei potentiam, quam non exerceat, imaginor.

M. An

M. An impios etiam homines, spiritusque malignos Dei imperio subdis?

A. + Quid nisi Miserrime enim alioqui nobiscum ^{† Iob. 1. b. 101}
ageretur, ut quibus nunquam securis esse liceret, ^{Lu. 22. d. 31. 58}
si quid illis in nos, preter Dei voluntatem, permis- ^{Iob. 10. c. 28,}
teretur. Verum eos Deus quasi freno suae poten- ^{29.}
tiae ita coercet, ut ne mouere quidem se, nisi eius ^{A. d. 2. d. 23.}
nutu aut permissu, possint unquam. Nos vero una ^{& 4. c. 27. 28,}
haec consolatio sustentat, ita nos in omnipotentis ^{& 12. b. 11.}
esse patris potestate, ut ne vnus quidem capillus ^{† Luc. 12. a. 9.}
noster, nisi ex eius voluntate, qui nobis tam bene ^{& 21. c. 28,}
vult, perire possit.

M. Perge.

A. * Quum Dei Opt. Max. bonitatem atque im- ^{* Iob. 1. c. 180}
mensitatem mens humana per se capere nullo mo- ^{1. Tim. 1. d. 17}
do possit, coeli eum & terrae, & rerum, quae in eis
continetur, vniuersitatis creatorem esse addimus;
quibus verbis, Deum in operibus suis ^{† Psal. 19. a. 12}
opificio, tanquam in speculo quodam contemplan- ^{& 50. b. 7.}
dum, & quoad nostra id refert, cognoscendum es- ^{Rom. 1. c. 19}
se significamus. Quum enim magnitudinem illam ^{20.}
immensam mundi videmus, eiusque partes omnes
ita esse constitutas, ut neque ad speciem pulchris-
ores, neque ad usum meliores esse potuerint: sta-
tim intelligimus Dei opificis atque aedificatoris in-
finitam potentiam, sapientiam, bonitatem. Quis
enim est tam vecors, qui aut cum suspexit in coe-
lum, Deum esse non sentiat? Imo ob hanc maxime
causam Deus homines primum humo excitatos,
celfos & erectos constituisse videtur, ut superarant

H. i.

atque

atq; coelestium rerum essent spectatores, & ipsius cognitionem, cœlum intuentes, capere possent.

M. Quomodo Deum omnia creasse dicis?

* Gen. 1. a. 1.
Psal. 33. b. 6.
Act. 14. c. 15.

A. * Deum Patrem Opt. Max. initio, & ex nihilo non solum cœlum, & vniuersum hunc mundum, aspectabilem, & res in eis omnes quæcunq; continentur, † sed & spiritus etiam incorporeos, quos angelos appellamus, * per potentiam verbi sui, id est, Iesu Christi filij sui, fabricasse & condidisse.

† Colof. 1. c. 16
* Ioh. 1. a. 3.
1. Cor. 8. b. 6.
Heb. 1. a. 2.

M. Verum an pium esse putas, affirmare Deum Opt. Max. spiritus vniuersos, etiam malignos illos, quos Diabolos vocamus, condidisse?

† Gen. 1. d. 31.
Ioh. 8. f. 44.
Colof. 1. c. 16.
Iud. b. 6.

A. Deus quidem eos tales non † condidit: sed ipsi ab origine sua, absq; vlla spe recuperandæ salutis, sua ipsorum malitia exciderunt. Itaq; non creatione & natura, sed naturę corruptione mali effecti sunt.

M. Quid: an satis habuit Deus semel vniuersa condidisse, omni rerum cura in posterum abiecta?

* Psal. 75. a. 3.
& 104. b. 10.
& 145. c. 15.
Heb. 1. a. 3.

A. Hoc quidem antea breuiter attigeram: cum verò tueri & conseruare res conditas multò sit præstantius, quàm eas semel condidisse: * certò credendum est, vbi mundum & omnia sic fabricasset, ea deinceps & conseruasse & hætenus cōseruare. Ruerent enim vniuersa, atq; ad nihilū reciderent, nisi eius virtute, & quasi manu sustinerentur. † A Deo etiam totum naturæ ordinem, & rerum mutationes, quę fortunę vicissitudines falso putantur, pendere: Deum cœlum versare, terra-

† Mat. 10. c. 29
30.
* Exo. 14. c. 21
Psal. 89. b. 10.
* 147. c. 8. 9.

ram

nam tueri, maria moderari, omnem hunc mundum regere, eius numini omnia parere, eius numine omnia gubernari certò credimus: † eum serenitas & tempestatis, pluuiæ & siccitatis, fecunditatis & sterilitatis, sanitatis ac morborum authorem esse: eum, quæcunque ad vitam nostram tuendam conseruandamque pertinent, & vel ad vsus necessarios, vel ad honestam voluptatem expetuntur, rerumque adeò omnium, quas natura desiderat, abundantiam & copiam munifica manu suppeditasse semper, atque etiam suppeditare largissime: ut nimirum illis perinde vteremur, ac memores & pios filios decet.

M Quem ad finem Deum. Opt. Max. vniuersa hæc condidisse existimas?

A. Mundus ipse hominum causa factus est, & quæcunque in eo sunt, ad vsum fructumque hominum parata sunt. Et ut res alias omnes Deus hominis gratia, ita hominem ipsum ad suam ipsius gloriam condidit.

M. Quid ergò habes, quod dicas de prima hominis origine & creatione?

A. Id quod scripsit Moyses: Deum scilicet ex argilla primum † hominem finxisse, illique animam & vitam inspirasse: deinde de viri latere somno sopiti detractam mulierem in lucem produxisse, ut eam illi vitæ sociam adiungeret. Ac propterea homo ADAMVS vocatus est, quia ex terra tractatus originem: mulier autem, quia omnium viuensium mater erat futura, appellabatur EVA.

H. ij. M. Cum

† Leu. 26. 2. 4. &c.

* Psa. 144. c. 12

& 145. c. 16. 17

Esa. 51. a. 3.

Mat. 5. g. 45.

Rom. 14. b. 6.

1 Cor. 10. g. 31

Ephe. 5. a. 4.

1 Tim. 4. a. 3. 4

1 Pet. 5. b. 7.

Finalis causa.

† Gen. 1. d. 26

29. 30.

Psa. 8. b. 7. &c.

* Pro. 16. a. 4.

Esa. 43. b. 7.

Rom. 11. c. 36

Colos. 1. c. 16

† Gen. 2. b. 7.

d. 21. 22.

* Gen. 2. b. 7.

& 3. d. 19.

† Gen. 3. d. 10.

* Al. Hæma.

M. Cum tanta in vtrifq; viris pariter atq; foeminais vitiositas, improbitas, peruersitasq; hodiè cōspiciatur, an eos Deus tales ab initio condidit?

A. Nihil minùs. Deus enim summè bonus, nihil nisi * bonum potest efficere: Hominem ergò priùs mùm Deus ad † imaginem & similitudinem suam condidit.

M. Imago autem illa, ad quam hominem ais formatum esse, quænam est?

A. Ea est absolutissima iustitia, & perfectissima sanctimonia, quæ ad ipsam Dei naturam quam maxime pertinet: quæq; in * Christo nouo nostro Adamo, præclarissime est demonstrata: cuius in nobis, quædam quasi scintillule vix iam cōparent.

* Rom. 8. f. 29
1. Cor. 15. f. 49
2. Cor. 3. d. 18.
& 4. a. 4.
Colof. 1. b. 15
& 3. b. 10.

M. Itane vix comparent?

A. Profectò: neque iam ita splendent vt in initio ante hominis lapsum, quando quidem homo peccatorum † tenebris, & caligine errorum imaginis huius splendorem restinxit.

* Rom. 1. c. 22.
1. Cor. 1. c. 13.
23. & 2 d. 14.
& 3. d. 19.
Eph. 4. d. 17.

M. At quomodo hoc factum sit dicas volo?

A. Dicam: cum mundum hunc fabricatus esset Dominus Deus, hortum ipse parauit cultissimū, plenissimūq; oblectationis & iucunditatis, quæcunq; expetibiles erāt, delitijs vndiq; affluentem. Hic Domin⁹ Deus singularis cuiusdam beneuolentiæ gratia hominem collocauit, omniaq; illius vsui permisit: tantum illi fructu arboris † scientiæ boni & mali interdixit, morte, si illum gustaret, denuntiata. Par enim erat, vt tot beneficijs, affectus.

* Gen. 2. c. 17.
* Gen. 3. b. 11
Psal. 8 b. 4. 5:
* Eccl.

fectus homo, hactenus parendo, libenter se Dei imperio obtemperare ostenderet, utq; sua contentus sorte, aliùs sese contra conditoris volūtatē, conditus ipse non efferret.

M. Quid deinde factum est?

A. Mulier † à Diabolo illusa viro persuasit, ut vitum fructū gustaret: quæ res vtrumq; mortis statim obnoxium effecit: deletaq; illa cœlesti imaginē, ad quam primū est conditus, in locum sapientię, virtutis, sanctitatis, veritatis, iustitię, quibus eum ornamentis Deus induerat, terribilissimæ successerunt pestes, * cæcitas, impotentia, impietas, vanitas, iniustitia, quibus etiam malis, atque miseris progeniem suam, atque adeo omnem posteritatem implicuit & cooperiit.

† Gen. 3. 2. 13.
b. 6. 7.

* Act. 14. c. 12.
13. & 17. c. 22.
Rom. 1. c. 22.
& 3. b. 7. 8.
1. Cor. 2. d. 14.
Eph. 4. d. 17.
18. f. 22.

M. Verū an non nimium seuerē vnus pomi gustum vltus esse Deus videri possit?

A. Ne quis hominis scelus grauissimum, ut paruum delictum eleuet, neue ex pomo tantum, † & † Gen. 3. a. 6. 3.
immensa gula factum spectet. Nam ille vnā cum coniuge sua, dolosis * Satanæ illecebris captus * Gen. 3. 2. 4. 5.
atq; irretitus, à Dei veritate incredulus ad mendacium deflexit: serpentis calumnijs, quibus Deum & mendacij, & inuidię, & malignitatis insinuat, fidem habuit: tot † beneficij affectus, in authorem † Psal. 3. b. 4. 5. 6.
ingratissimus extitit: terræ filius, cui parum videbatur, quod ad Dei similitudinem factus esset, intolerabili * ambitione atq; superbia, sese Dei maiestati æquare affectauit: deniq; conditoris se imperio. † contumaciter subduxit, imò iugum eius

* Gen. 3. d. 2. 7.
† Gen. 2. b. 11.
Osc. 6. b. 7.
Rom. 5. d. 19.

H. iij. petulanter.

petulanter excussit. Frustrâ ergo Adâ peccatum verbis extenuatur.

M. Atqui parentum culpa omnem posteritatem summa priuari felicitàte, vltimisq; malis atque miserijs onerari, quomodo non iniquū videbitur?

A. Adamus generis humani primus parēs exitit: ornamētis itaq; illis eū Deus affecit, vt ea tam sibi, quàm suis, hoc est, vniuerso hominum generi haberet simul ac perderet. Eo itaq; spoliato, natura vniuersa nuda, inopsq;, ac bonis omnibus destituta deseritur: illoq; peccati labe inquinato, quasi

* Rom. 5. b. 12

14. c. 17. 18. 19

1. Cor. 15. c. 22

& g. 48.

† Pla. 100. a. 3.

6. 7. b. 9. 10. &

102. b. 8. 9. &

109. 23. &c.

* Iob. 14. a. 1.

&c.

† Rom. 1. c. 22

1. Cor. 3. c. 18.

19.

Eph. 4. d. 17.

18. 19.

* Rom. 5. b. 12

&c.

* à radice truncoq; vitato ramī vitiosi enati sunt: qui vitium suum in alio sex se nascentes surculos transtulerunt. Inde autem tam breue, † exiguum, atq; incertum vitæ curriculum nobis circumscriptum: inde nata est carnis nostræ infirmitas, * corporum debilitas, imbecillitas, fragilitasq; humani generis: inde horribilis mentiū † cæcitas, & animorum prauitas: inde ista distortio deprauatioq; affectionum, & cupiditatū omnium: hinc illud * seminarium, & quasi sentina peccatorum omnium, cuius vitijs genus humanum inficitur & conflictatur: cuius malī proprium, verumq; nomē querentes nostri PECCATVM ORIGINIS appellarunt.

M. An in hac tantum vita, peccati huius poenas luit humanum genus?

* Gen. 3. d. 14.

15.

Mat. 1. d. 21.

Colof. 1. d. 13.

A. Imò hoc natiuo malo ita corrupta est natura & perdita, vt nisi bonitas * & misericordia omnipotentis Dei, afflictis nobis, adhibita medicina, tulisset

tulisset opem atq; auxiliū, quemadmodum fortunis in calamitates omnes, corporib⁹ in vniuersas + morborum mortisq; miseras incidimus: ita ^{† Gen. 3. c. 17. 18. 19.} necessariō in * tenebras, atq; sempiternam noctē, ^{* Mat. 8. b. 12. & 22. b. 13.} & ignem, qui extingui non pot est, ibi omni sup⁹ plicio perpetuō excruciatū, præcipites rueremus. Nec mirum alias etiā res + conditas eam poenā, ^{† Gen. 3. c. 17.} quam commeruit homo, in cuius vsum conditæ erant subiisse: perturbatoq; in cœlo * & terra toto ^{* Gen. 3. c. 17. 18. 19.} naturæ ordine, noxias tempestates, sterilitatem, morbos, atque alia infinita mala in orbem inualisse; in quas imiseras atq; erumnas, præter natium ^{† Osee. 6. b. 7. 2. Cor. 1. 2. 3.} illud malum, multis nostris, magnisq; peccatis meritissimō incidimus.

M. O funestam atq; horrendam ex peccato cladem & calamitatem. At quānam tandem illa est, quam nobis fecisse Deum medicinā dicis, in qua primi nostri parentes, & reliqui deinceps eorum posterī spem posuerunt & defixerunt?

Transitio.

A. Ad eam nimirū salutis spem erecti sunt, quam ex fide in Iesum Christum liberatorem atq; seruatorem, ipsis à Deo * promissum, cōceperunt. Hoc enim est quod iam proximè in Symbolo sequitur: ^{Secunda pars Symboli. Deus Filius. * Gen. 3. c. 14. 15.} CREDO IN IESVM CHRISTVM, &c.

M. An & primis parentibus nostris, Deus liberationis per Iesum Christum spem statim fecit?

A. Profectō: Nam vt Adamum * & Euam verbis ^{* Gen. 3. b. 11. 12. 13. c. 17. d. 23. 24. † Gen. 3. c. 14.} primū grauiter castigatos, de horto deturbauit, ita serpentem deuouit, + & minatus est illi tempus olim fore, quo mulieris semen caput illi immiseret.

M.

M. Quod verò est semen illud, de quo loquitur Deus?

- * Gal. 3. c. 16. 19. A. Semen * illud est (vti clarissimè nos docet Paulus) Iesus Christus filius Dei, verus Deus, & filius virginis, verus homo, in quo nos fiduciam atque spem nostram collocare, secundo loco in Symbolo profitemur: qui conceptus est è spiritu sancto, & genitus ex sanctæ, castæ, atq; incorruptæ virginis Mariæ natura: atque ea matre sic natus & enutritus est, vt reliqui infantes, nisi quòd ab omni peccati contagione * omnino purus esset atque alienus.

M. An satis ergò habuit Deus semel in veteri testamento de hoc semine promississe?

- * Gen. 3. d. 14. 15. A. Imò promissionem hanc humano generi optatissimam, Dominus Deus parentibus nostris primum factam, identidem illorum posteris confirmauit, quò maiore expectatione illius præstandi homines tenerentur. Nam fœdere per circumcisionem * cum Abrahamo & eius semine inito, ipsi primum, mox Isaac eius filio, deinde Iacobo nepoti promissum suum confirmauit. Postremò, clarissimis per Moysen & cæterosq; prophetas suos editis oraculis, promissi sui constantiam retinuit atq; seruauit.
- * Gen. 17. b. 10 & 22. d. 18. & 26. a. 4. & 28. c. 14. † Deu. 10. c. 15 & 34. a. 4. Psal. 39. a. 4. f. 35. Esa. 53. & 54. a. 3. & 65. b. 9. M. Quid autem sibi volunt ista verba, Serpentis, caput contererè?

- † Psal. 74. c. 13 & 140. a. 3. 4. Eccle. 10. b. 10. Amos 9. a. 1. A. In serpente capite venenum eius continetur, vitæq; & virtutis summa consistit: caput ergò serpentis vniuersam vim atq; potentiam & regnum, aut

aut, vt veriùs loquar, tyrannidem Diaboli, serpē-
 tis antiqui significat: quam * vniuersam, Iesus ^{*Mat. 1. d. 21.}
 Christus, semen illud mulieris, in quo promissi ^{Act. 10. f. 38.}
 sui summam Deus compleuit, virtute mortis suæ ^{Colof. 1. d. 13.}
 subegit. Itaq; serpentis caput conterens, omnes ^{2. Tim. 2. d. 26.}
 sibi fidentes ab eius tyrannide in libertatem vins- ^{He. 2. d. 14. 15.}
 dicauit. Hoc enim est, quod hic in symbolo profla- ^{1. Ioh. 3. b. 8.}
 temur, nos IN IESVM CHRISTVM DEI FI-
 LIVM CREDERE: id est, Iesum Christum nobis,
 qui impietate & scelere obstricti atq; obligati, &
 mortis æternæ laqueis irretiti tenebamur, & ser-
 pentis Diaboli fœda seruitute premebamur, li-
 bertatis vindicem esse atq; seruatorem.

M. Videris mihi interim, & ipsum nomen I E S V,
 illustri admodum explicatione esse interpretatus.

A. Profectò: neq; enim aliud Hēbreis est IESVS,
 quàm Σωτήρ Græcis, latinis SERVATOR, Nam vt
 vim eius exprimant, aliud magis aptum nomen
 non habent. Ex his autem quæ diximus obscurū
 iam esse non potest, quare hoc nomen sit adeptus:
 solus enim ille suos æterno exitio, cui alioqui erāt
 destinati, exemit & seruauit. Et alij quidem hoc
 nomen usurparunt, quod corporibus hominū
 salutem attulisse visi sint: At * Iesus Christus an- ^{*Mat. 1. d. 21.}
 mas simul & corpora sibi fidentium solus seruare ^{Act. 4. b. 10. 12.}
 potest. ^{Rc. 5. b. 9. 10.}
^{Phil. 2. b. 9.}

M. A quo est illi hoc nomen inditum?

A. Ab * Angelo, Dei ipsius iussu. Nomini verò ^{*Mat. 1. d. 21.}
 quod ipsi Deus imposuit, reuera etiam cum respō ^{Luc. 1. c. 31.}
 dere necesse fuit. ^{& 2. c. 21.}

I. i.

M. Iam

M. Iam Christi nomen quid sibi velit dicito.

† Psal. 2. 2. 6.

& 109. 2. 5.

Da. 9. g. 24. 25

Luc. 7. c. 15.

Act. 7. c. 37.

A. Idem est, ac si † vnctum diceretur: quo significatur, eum summum Regem, Sacerdotem, ac Prophetam esse.

M. Vnde hoc constabit?

* Leui. 4. 2. 3.

1. Reg. 16. 2. 1.

b. 12. 13.

3. Reg. 19. d. 15

16.

A. Ex sacra scriptura: quæ & * vnctionem ad tris hæc accommodat: & eadem sæpe Christo tribuit.

M. An ergo oleo, quali in priscis Regibus, sacerdotibus, & prophetis creandis vsi sunt, vnctus est Christus?

† Luc. 4. c. 18.

Act. 4. c. 27.

& 10. f. 38.

Heb. 1. c. 9.

* Ioh. 1. b. 14.

16.

A. Nequaquam: verum multo præstantiore: vberissima videlicet † spiritus sancti gratia, qua repletus * fuit, diuinisq; eius opibus accumulatissime præditus: cuius cœlestis vnctionis externa illa, ymbra tantummodo fuit.

M. Sibine soli hæc adeptus est, an & nobis etiam aliquas inde vtilitates præbet?

† Luc. 22. c. 29

Ioh. 1. b. 14. 16

2. Cor. 1. d. 21

Colof. 1. b. 13

2. Tim. 4. 2. 8.

A. Imò à Patre ista Christus accepit, ut nobiscum eadem, modo atq; ratione, quam conuenire cuiq; maximè nouit, communicet: † ex eius enim plenitudine, vt ex vnico, sancto, atque augusto fonte, haurimus omnes quicquid habemus cœlestium bonorum,

M. Non ergo mundanum dicis esse Christi regnum?

* Luc. 1. d. 32.

Ioh. 18. f. 36.

Col. 1. b. 13. 14

2. Tim. 4. 2. 1.

A. * Minimè: sed spirituale & æternū, quod verbo & spiritu Dei, quæ iustitiam secum & vitam ferunt, regitur atq; administratur.

M. Quem

M. Quem nos ex hoc regno fructum percipimus?

A. Virtute & spiritualibus + armis, ad carnem, mundum, peccatum, Satanam, immanes & capiteles animarum nostrarum hostes debellandos, nos instruit: beatam conscientiarum libertatem largitur: denique Diuinis suis opibus præditos, ad pie sancteque viuendum iuuat & confirmat.

† Ro. 13. d. 12.
& 16. c. 20.
2. Cor. 6. b. 7.
& 10. a. 4.
Eph. 4. b. 8.
& 6. b. 11.

M. Qualis sacerdos est Christus?

A. * Maximus, & æternus: qui solus sese Deo sistere, solus sacrificium, quod ille gratum acceptumque habeat, facere, & solus Dei iram placare valet.

* Ps. 110. b. 4.
Hebr. 4. d. 14.
15. & 5. b. 6. &
7. a. 3.
b. 11. c. 15. 16.
21. 26. & c.
& 9. d. 14.

M. Quo ista nostro commodo facit?

A. Quia nobis à Deo pacem ac veniam petit & precatur, nobis iram Dei placat, nosque patri reconciliat. Solus enim Christus mediator noster est, per quem cum Deo redimus in gratiam. Sed & collegas nos quodammodo sibi in sacerdotio suo facit, nobis quoque dans aditum ad patrem, ut in eius conspectum cum fiducia prodire, & nos ac nostra omnia Deo patri in sacrificium per ipsum offerre audeamus.

* Luc. 2. b. 14.
Ioh. 14. d. 27.
Act. 10. f. 36.
Eph. 2. c. 14. 17
Colos. 1. c. 20.
1. Tim. 2. b. 5.
He. 9. b. 14. 15
† Rom. 8. c. 14
15. & 12. a. 1.
Gal. 4. a. 5. 6.
Eph. 3. b. 12.

M. Prophetia Christi cuiusmodi est?

A. Quum prophetas Dei optimi maximi seruos, ut voluntatem suam mortales edocerent, antea à se missos, homines + contemnerent atque aspernarentur, verbumque eius sacrosanctum suis somnijs atque inuentis iam plane obscurasset, atque ebruissent, ipse Dei filius prophetarum omnium

* Mat. 13. a. 3.
8. 9. & 21. d. 34
37.
Luc. 11. g. 47.
50.
Act. 7. f. 51. 52
Hebr. 1. a. n. a

I. ij.

Dominus

Dominus in hunc mundum descendit, vt patris voluntate quàm plenissimè declarata, prophetijs ac vaticinationibus omnibus finem imponeret.

† Ioh. 1. a. 4. 5. Patris ergò legatus ⁊ atque internuncius ad homines venit, vt, ipso interprete, in rectam Dei cognitionem ac veritatem omnem adduceretur. Ita triplex illud officium & munus, quod Dei filius à Patre cœlesti susceptum expleuit, vt nobiscum fructum eius omnem communicaret, C H R I S T I nomine continetur.

M. Hoc ergò in summa dixisse videris, filium Dei non modò dici, & esse I E S V M C H R I S T V M, id est, seruatorem, Regem, Sacerdotem, Prophetam, sed & nobis, & ad nostrum commodum atque salutem ita esse?

A. Omnino.

† Ioh. 1. b. 12. M. Verùm quum p̃ijs ⁊ omnibus hic honor habeatur, vt Dei filij nuncupentur, quomodo Christum filium Dei vnicum appellas?

* Mat. 2. c. 15. A. Solius Christi Deus * naturalis est pater, solus Christus naturâ Dei filius est, vt qui ex substantia patris genitus, vniûsque cum patre essentia est; nos verò Deus gratuito per Christum filios sibi asciuit atque adoptauit. Itaque Christum vnicum Dei filium rectè agnoscimus, quum hic illi honor, suo summoq; iure debeat; filiorum tamen nomen adoptionis ⁊ iure nobiscum etiam per Christum gratis communicatur.

† Rom. 8. c. 15.
Gal. 4. d. 5.
Eph. 1. a. 5.
3. Ioh. 3. a. 1.

M. Iam Dominum esse nostrum quomodo intelligis?

A. Quòd

A. Quod principatum illi pater in * homines, * Deu: 10. c. 17.
Angelos, atq; vniuersa detulerit: quodq; Dei res Mat. 9. a. 6. &
gnum in coelo pariter ac in terra nutu atque po 10. a. 1. & c. 28.
testate sua administret. Hinc verò admonetur pñ d. 18.
omnes, non sui t se iuris esse, sed totos tum corpo Luc. 1. d. 32.
ribus, tum animis, tum in vita, tum in morte in Ephe. 1. d. 20.
Domini sui esse potestate, cui vt seruos fidissim t Deu. 10. b. 12
mos obedire, & in omnibus obsecundare oportet. c. 20.
Mal. 1. a. 6.

M. Quid deinde sequitur?

A. Quomodo naturam humanam assumpserit, necessariaq; ad salutem nostram vniuersa praestiterit, memoratur.

M. Itane Dei filium hominem fieri oportuit?

A. Omnino: quod enim homo in Deum peccauit, * Mat. 17. d. 22
* hominem quoque luere atque expiare necesse 23. & 20. d. 18
erat: quod onus longè grauissimum, t nullus nisi 19.
homo Iesus Christus tollere atque sustinere poterat. Sed neque t mediator esse aliud poterat ad Ioh. 11. f. 50.
Deum hominibus conciliandum, pacemq; inter eos Ro. 5. c. 15. & c
os conficiendam, nisi idem Deus pariter atque ho 1. Cor. 15. c. 21
mo Christus. Itaque homo factus nostram quali Phi. 2. a. 6. 7.
personam induit, vt in ea salutis nostrae partes sus Heb. 2. b. 9.
sciperet, sustineret, perageret, atque absolueret. t Esa. 53.
t 1. Tim. 2. b. 5.
Heb. 9. d. 15.
& 12. f. 24.

M. Verum cur è spiritu sancto conceptus est, natusq; ex Maria virgine, potius quam consueta, ac naturali ratione procreatus?

A. Qui aliorum scelera expiare, impiosq; ac damnatos in integrum restituere debeat ac possit, nulus

I. iij.

la

† Ioh. 1. d. 29.

1. Cor. 5. b. 7.

Heb. 4. d. 15.

& 9. d. 14.

* Gen. 6. b. 5. 6.

Psal. 14. a. 2. 3.

& 51. a. 5.

Rom. 3. c. 10.

† Esa. 7. c. 14.

Mat. 1. c. 20. 23

Luc. 1. c. 31.

d. 35.

* Exo. 12. a. 5.

Ioh. 1. d. 29. 36

1. Pet. 1. d. 19.

Apoc. 14. a. 4.

la ipsum + labe aut macula peccati imbutū vel aspersum, sed singulari ac summa integritate, & innocentia præditum esse oportet. Quum ergo peccatus + corruptum & contaminatum esset humanum semen, in conceptione filij Dei, mirificam atque arcanam spiritus sancti virtutem, & qua in vtero castissimæ purissimæq; virginis, atque ex eius substantia formaretur, intercedere oportuit, ne communi illa humani generis labe ac contagione pollueretur. Christ⁹ ergo purissimus ille + agnus à Spiritu sancto, conceptu virginis sine crimine genitus editusq; est, vt maculas nostras, qui vt in peccato & dedecore primū concepti natiq; sumus, ita deinde in turpi vita commoramur, lueret, elueret, atque deleret.

M. At cur nominatim Mariæ virginis sit mentio, in hac confessione Christiana?

† Gen. 22. d. 18

Esa. 11. a. 1.

Mat. 1. a. 1.

& 22. d. 42.

Rom. 1. a. 2.

A. Vt agnoscatur esse verum illud + Abrahæ ac Dauidis semen, de quo diuinitus vaticinationib⁹ prophetarum prædictum atque præmonstratum fuerat.

M. Ex his quæ iam sunt dicta, intelligo Iesum Christum Dei filium, naturam humanam ad hominum salutem induisse: perge ergo, quid deinde factum est?

† Esa. 53. toto.

& 61. a. 1.

Iere. 33. c. 14.

* Luc. 4. c. 18.

Act. 3. d. 22. 23

& 7. c. 37.

A. Doctrinam illam de salute per Christum restituenda, lætissimam, & modis omnibus diuinam, quæ Græco vocabulo *εὐαγγέλιον* nominatur, à prophetis + sanctis Dei seruis, antiquitus proditam: + ipse tandem prophetarum dominus Iesus Christus,

Christus, Dei, atque idem Virginis filius, id est, illud ipsum promissum semen, omnes luculentissime docuit: eandemque ut per vniuersum orbem terrarum docerent, Apostolis [†] suis, quos ad illud [†]Mat. 28. d. 18 munus elegerat, mandata dedit.

19.
Mar. 16. d. 15.

M. An satis habuit doctrinam hanc simpliciter & clare verbis tradidisse?

A. Imò quò propensioribus eam animis mortales amplecterentur, * depullis morbis, fugatis [†] daem^{on}ibus, atque alijs infinitis beneficijs, miraculis, & signis, quibus tota [†] eius, atque Apostolorum suorum vita innocentissime sanctissimeque acta, refertissima erat, eandem confirmauit atque comprobauit.

* Mat. 4. d. 24.
& 8. a. 2. b. 13.
15.
† Mar. 9. c. 18
Act. 10. f. 38.
† Act. 2. d. 22.
g. 43. & 3. a. 6.
& 5. a. 5. c. 12.
15. 16. 19.

M. At quamobrem Symbolum, omissa eius vitae historia, à natalibus statim ad mortem transiit?

A. Quia ea tantum in Symbolo recensentur, quae sunt in redemptione nostra [†] praecipua, quaeque illis us ita sunt propria, ut eius quasi substantiam in se complectantur.

† Esa. 53. toto.
Act. 13. d. 23.
27. &c.

M. Iam mortis eius ordinem & modum mihi edifferet.

A. A suis nefarie * proditus, à Iudejs per calumnia malitiamque accusatus, à pontio Pilato Iudice damnatus, saeuis verberibus crudeliter caesus, & indignis modis acceptus atque illusus, in crucem sublat^{us}, illi suffixus est: atque ita omni supplicio ex^{cruciat}us, ignominiosa atque acerbissima morte affectus est.

* Esa. 55.
Mat. 26. b. 14.
f. 59. 60. 61.
& 27. c. 26. 28.
d. 33. 34. &c.
Mar. 15. toto.
Luc. 23. toto.
Ioh. 18. & 19.
toto.

M. Hancine

M. Hanc cū gratiam pro cœlesti illa doctrina, & pro maximis illis atq; infinitis meritis ipsi retulerunt?

A. Hæc quidem illi in eum crudeliter, malitiosè, atq; impiè perpetrarunt; verùm ipse sua sponte

*Mat. 20. d. 28

Marc. 10. f. 45.

Ioh. 10. b. 11.

c. 15. 17. 18.

Rom. 4. d. 25.

Coloss. 1. c. 20

†Esa. 53. toto,

2. Cor. 5. 21.

Gal. 1. a. 4.

Ephe. 1. b. 7.

Colos. 2. c. 14.

*Gen. 42. d. 19

c. 24. f. 37. &

43. b. 9. c. 23.

& 44. c. 16. d.

32. 33.

*Aa. 10. f. 32.

Colos. 1. b. 13.

Heb. 2. d. 14.

* ac volens hæc omnia perpeffus atque perfusus est, vt iratum humano generi patrem sacrificio hoc suauissimo placaret, vtque pœnas nobis debitas dependeret ac persolueret, atq; nos ex illis hoc modo eximeret. Neq; enim inter homines inusitatum, vt alter pro altero spondeat, * & fide iubeat, aut luat etiam. Cum Christo autem quasi sponsore, ipso nobis sic passio, Deus summo quasi iure egit: in nos verò, quorum peccata, merita supplicia, pœnasq; debitas in Christum transtulit, lenitate, mansuetudine, clementia, misericordia singulari vsus est. Christus ergò mortem, quæ pœna hominum sceleris à Deo immortalis erat constituta, pertulit, ac perferendo vicit. Sed & morte sua victum & subactum fregit ac domuit illum, qui mortis tenebat imperium, id est, Diabolum, à cuius ius nos tyrānide atq; seruitute in libertatem vindicauit.

M. Verùm quum nos morte, quæ quotidie imminet atque impendit, nihilo minùs mulctemur, & peccati nostri pœnas luimus, quem tandem ex hac victoria fructum percipimus?

A. Amplissimum profecto. Nam morte Christi effectum est, vt mors * fidelibus iam non sit interitus, sed quædam quasi migratio commutatioq; vite,

*Luc. 23. f. 43

Ioh. 11. c. 25.

26,

vita, brevisq; adeò & certa in cœlum transmissio, quò ducem nostrum intrepidè sequi debemus: qui sicuti morte non interijt, ita nec perire nos patietur. Quocirca pñ * mortis metu, quæ laborum, solitudinum, atque malorum huius vitæ omnium perfugium illis & dux in cœlum sit, exhorrescere iam ampliùs, aut trepidare non debent.

* Ioh. 11. b. 12.
1 Cor. 15. c. 18.
1 Thess. 4. c. 13.
14.

M. Ecquod aliud commodum nobis ex Christi morte accedit?

A. Qui vnus cum Christo per fidem sunt corporis, in his prauis affectus & appetitus vitiosi, quos carnis concupiscentias vocamus, quasi vnà cum eo in crucem acti, emoriuntur, ne ampliùs in animis nostris dominantur.

† Ro. 6. a. 4. 7.
b. 11. 12. 13. d.
22 & 8 a. 1. 2.
3. b. 10. 11. 13.
Colos. 2. c. 13.

M. Romanus præses sub quo passus est, cur disertè nominatur?

A. Primùm, personarum & temporum designatio rebus fidem tribuit: deinde, Christum suo, atq; à Deo assignatò & constituto tempore, naturam nostram suscepisse, ac mortem oppetisse, res ipsa indicat: * quum sceptrum videlicet, à Iudæ posteris ad Romanos, † ac alienigenas Reges, qui præcariarum sub Romanorum imperio regnum obtinebant, translatum iam esset. Ad hæc, Christum gentibus * ad supplicium tradendum fore, & sententiâ iudicis capite damnandum, diuinitus olim fuerat præmonstratum.

* Gen. 49. b. 10
Dan. 9. g. 25.
† Luc. 2 a. 1.
& 3. a. 1.

* Psal. 2. a. 2.
Lu. 18. f. 31. 33
& 24. c. 26.

M. Id quamobrem tandem?

A. Sententiâ iudicis innocens damnatus est, vt

fontes nos, quorum causa Diuino iudicio conuicta atq; damnata erat, pro cœlesti & tribunali absolueret, & in integrum restitueret. Si enim à latronibus iugulatus, aut commota & concitata seditione, à priuatis hominibus ferro trucidatus fuisset, nullam ea mors satisfactionis, compensationisq; speciem habuisset.

*Mat. 27. c. 18. M. Atqui Pilatus de illius * innocentia testimonium dixit.

23.

Marc. 15. b. 10

Luc. 23. b. 14.

Ioh. 18. g. 38.

† Esa. 53. a. 5.

Ioh. 1. c. 29-36

1. Pet. 3. d. 18.

A. Rectè hoc illi testimonium tribuit † Pilatus, cui de eius innocentia planè constitit. Nam si nocens extitisset, minime fuisset aptus atq; idoneus, qui alieni peccati pœnas sufferret atq; persolueret; Deumq; placatum peccatorib; efficeret. Eum tamen postea assiduo ludæorum clamore atq; cōuictio iactatus, & improbiſſimis vocibus * fatigatus atque victus, idem ille Pilatus innocentem de sententia populi condemnauit. Vnde liquet non sua ipsum peccata, quæ + nulla in eo erant; nec pœnas ipsi debitas morte luisse, sed debitas hominū sceleris, sibi indebitas pœnas sua voluntate in se susceptas subiisse, sustinuisse, atque dependisse; & nostrorum flagitiorum maculas morte volūtaria, & suo innocentis sanguine luisse atq; eluisse.

* Mat. 27. c. 22. M. At qua de causa populus summa & singulari integritate atq; innocentia virum tam acerbè & penitus oderat?

Luc. 23. b. 18.

21. 23. 24.

† Esa. 53. a. 4. 5

1. Pet. 2. d. 24.

& 3. d. 18.

*Mat. 27. b. 18. A. Sacerdotes, Pharisei, & Scribæ, inuidiæ * incendio flagrantés, quum + veritatis vim atque lucem ferre non possent, in eius vindicem atque assertorem

Marc. 15. a. 10

† Mat. 15. b. 12

Luc. 20. c. 19.

Ioh. 8. c. 40. 45

& 31. f. 47.

sertorem

sertorem, imperitæ * multitudinis odium concitarunt. *Mat. 27. c. 20
Mar. 15. b. 12.

M. Quum iudicio damnatus sit, quomodo sua ipsum sponte mortem obijisse dicis?

A. Si Pharisei, aut scribæ, aut Iudæi alij, aut simul vniuersi, vitæ necisq; potestatem in Christum habuissent, iamdudum illi mortem maturassent: sæpe enim + antea illi perniciem necemq; machinati fuerant. Sed & quum in aliud tempus supplicium eius differre statuissent, * quod festus ille Azymorum dies, quem anniuersarium summa religione ceremoniac; celebrare solebant, iam adesset: ne id quidem efficere potuerunt, quin sub ipsum diem festum, alieno ipsis tempore, sed diuinitus huic rei constituto, pateretur. Vnde satis constat, in ipsorum manu ac potestate nulla harum rerum aut temporum momenta sita fuisse, sed sua ipsum + volū-
tate, nulla vi coactum, hanc mortem pro nostra salute appetisse.

M. Quare eum potissimum necis diem illi Deus destinauit?

A. Vt ex ipso etiam tempore intelligeretur, Christum esse illum * Paschalem, id est, verè castum purumq; agnum, qui morte maciatus, gratissimam se patri victimam pro nobis præberet.

M. Quum eligendæ mortis optio penes ipsum fuerit, cur in crucem agi voluit, potiùs, quàm alio quouis supplicio affici?

A. Primum quidem ex patris sui voluntate, ad
K.ij. quam

† Luc. 11. g. 59.
& 20. 19.
Ioh. 8. g. 59.
& 11. g. 53. 57
* Mat. 26. a. 4.
Mar. 14. a. 1.

† Esa. 53. b. 7.
d. 12.
Mat. 20. d. 28.
& 26. f. 53.
Ioh. 10. d. 17.

* Mat. 26. a. 21.
Luc. 22. a. 1. 7.
Marc. 14. a. 1.
1. Cor. 5. c. 7.
Heb. 7. d. 27.

fontes nos, quorum causa Diuino iudicio conuicta atq; damnata erat, pro cœlesti & tribunali absolueret, & in integrum restitueret. Si enim à latronibus iugulatus, aut commota & concitata seditione, à priuatis hominibus ferro trucidatus fuisset, nullam ea mors satisfactionis, compensationisq; speciem habuisset.

*Mat. 27. c. 18. 23. M. Atqui Pilatus de illius * innocentia testimonium dixit.

Marc. 15. b. 10. A. Rectè hoc illi testimonium tribuit † Pilatus, Luc. 23. b. 14. cui de eius innocentia planè constitit. Nam si nocens extitisset, minime fuisset aptus atq; idoneus, Ioh. 18. g. 38. qui alieni peccati pœnas sufferret atq; persolueret; Deumq; placatum peccatorib; efficeret. Eum tamen postea assiduo ludæorum clamore atq; cōsuetudine iactatus, & improbiſſimis vocibus * fatigatus atque victus, idem ille Pilatus innocentem de sententia populi condemnauit. Vnde liquet non

*Mat. 27. c. 22. 23. sua ipsum peccata, quæ † nulla in eo erant, nec pœnas ipsi debitas morte luisse, sed debitas hominū sceleris, * sibi indebitas pœnas sua voluntate in se susceptas subiisse, sustinuisse, atque dependisse; & nostrorum flagitiorum maculas morte volūtaria, & suo innocentis sanguine luisse atq; eluisse.

M. At qua de causa populus summa & singulari integritate atq; innocentia virum tam acerbè & penitus oderat?

*Mat. 27. b. 18. Marc. 15. a. 10. A. Sacerdotes, Pharisei, & Scribæ, inuidiæ * incendio flagrantēs, quum † veritatis vim atque lucem ferre non possent, in eius vindicem atque assertorem,

sertorem, imperitæ * multitudinis odium concitarunt.

*Mat. 27. c. 28.
Mar. 15. b. 22.

M. Quum iudicio damnatus sit, quomodo sua ipsum sponte mortem obijisse dicis?

A. Si Pharisei, aut scribæ, aut Iudæi alij, aut simul vniuersi, vitæ necisq; potestatem in Christum habuissent, iamdudum illi mortem maturassent: sæpè enim + antea illi perniciem necemq; machinati fuerant. Sed & quum in aliud tempus supplicium eius differre statuissent, * quòd festus ille Azymorum dies, quem anniuersarium summa religione cæremoniæq; celebrare solebant, iam adesset; ne id quidem efficere potuerunt, quin sub ipsum diem festum, alieno ipsis tempore, sed diuinitus huic rei constituto, pateretur. Vnde satis constat, in ipsorum manu ac potestate nulla harum rerum aut temporum momenta sita fuisse, sed sua ipsum + volū-

† Luc. 11. g. 53.
& 20. 19.
Ioh. 8. g. 59.
& 11. g. 53. 57.
* Mat. 26. a. 4.
Mar. 14. a. 1.

† Esa. 53. b. 7.
d. 12.
Mat. 20. d. 28.
& 26. f. 53.
Ioh. 10. d. 17.

M. Quare eum potissimum necis diem illi Deus destinauit?

A. Vt ex ipso etiam tempore intelligeretur, Christum esse illum * Paschalem, id est, verè castum purumq; agnum, qui morte mactatus, gratissimam se patri victimam pro nobis præberet.

* Mat. 26. a. 21.
Luc. 22. a. 1. 7.
Marc. 14. a. 1.
1. Cor. 5. c. 7.
Heb. 7. d. 27.

M. Quum eligendæ mortis optio penes ipsum fuerit, cur in crucem agi voluit, potiùs. quàm alio quouis supplicio affici?

A. Primùm quidem ex patris sui voluntate, ad
K. ij. quam

† Esa. 53. d. 12 quam se ꝑ cōformauit, quęqꝫ tot vaticinationibus;
 Matt. 26. d. 39 oraculis, signis, atque indicijs diuinitus olim pro-
 42. dita fuit atqꝫ declarata. Deinde, vltima omnia pa-
 Marc. 15. c. 28 ti voluit pro nobis, qui vltima omnia eramus cō-
 Luc. 22. d. 37 meriti. Erat enim illud mortis genus præ cæteris
 Ioh. 3. b. 14 omnibus + execrandum & detestabile, quo potissimū
 † Deu. 21. d. 23 tamen pro nobis occumbere voluit, vt di-
 Gal. 3. b. 13. rā execrationē, qua scelera nos nostra deuinxerāt,
 in se susciperet, eāque nos hoc pacto exolueret.

* Esa. 53. toto * Contumelias enim omnes, omnia probra atque
 Psal. 22. a. 6. 7 supplicia, pro salute nostra leuia omnino sibi esse,
 r. 12. 13. & c. atqꝫ pro nihilo duxit: adeo ꝑ cōemptus, abiectus
 Mat. 26. g. 67. & c. 27. c. 21. 26. & omnium hominum infimus esse sustinuit, quō nos
 28. d. 34. 38. c. planē perditos, ad amissæ salutis spem erigeret.
 44. f. 48. M. Ecquid amplius de Christi morte dicendum
 Phil. 2. a. 7. 8. habes?.

* Esa. 53. a. 6. A. + Christum non communi modo morte in ho-
 Psal. 22. a. 1. minum conspectu mulctatum, sed & æternæ mor-
 Mat. 26. d. 38. tis horrore perfunctum fuisse: cum vniuersis Infero-
 & c. 27. f. 46. rum copijs quasi manum conseruisse, atqꝫ luctantē
 Luc. 22. d. 43. esse: pro summo Dei tribunali iudiciū triste, Di-
 uinæqꝫ animaduersionis grauem seueritatem sub-
 iisse: in summas angustias adductum fuisse: horri-
 biles formidines, atqꝫ acerbissimos animi dolores,
 quō iusto Dei iudicio per omnia satisfaceret, irāqꝫ
 eius plenē placaret, pro nobis perfunctum atqꝫ per-
 18. * Esa. 53. a. 4. 5 functum esse. Peccatoribus enim, * quorum hic
 b. 8. quasi personam Christus sustinuit, non præsentis
 a Ret. 3. d. 18. modō, sed & futuræ etiam æternæqꝫ mortis dolo-
 res atque cruciatus debentur. Quum verò huma-
 ni generis perditī iam atque damnati culpam pa-

riser.

riter, iustamq; poenam ita in se susceperet atque sustineret, tam graui metu, tantoque animi motu ac dolore perturbatus est, † vt exclamaret, Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me.

† Psa. 22. a. 1. &
Mat. 27. f. 46.

M. An non ignominia interim hoc pacto Dei filius afficitur, aut desperationis illi nota quædam inuritur?

A. Ille quidem hæc omnia absq; omni omnino * peccato perpeffus est: tantum abest, vt vlla animi eius desperatio occuparit. Nunquam enim interea patri † confidere, & benè de salute sperare desist, nec circumfuso vndiq; pauore obtorpuisset vnquam, aut dolore oppressus fuit: & cum vniuersa * inferorum potestate luctatus, aduersam vim omnem, & furentes ac violentos impetus fregit, atque superauit: vniuersaq; hæc in se suscepta, funditus deleuit: ipseq; in primis beatus nihilo minùs permansit, beatitudinemq; suam nobis, qui ipsi fidimus, impertiuit. † Nisi enim hac eius verè beata morte salutem vitamq; essemus consequuti, sempiterna omnes morte perpetuò periremus.

* 1. Pet. 2. d. 23

† Mat. 26. d. 42
Luc. 23. d. 46.
Heb. 5. b. 7.

* Ose. 13. d. 14
1 Cor. 15. d. 26
Eph. 5. d. 55.
Col. 1. c. 13. 14
2. Tim. 1. c. 10
He. 2. d. 14. 19

† Ioh. 8. d. 24
Eph. 2. c. 12.
Colof. 1. c. 13.
Heb. 2. d. 14.

M. Verùm in Christum, qui Deus sit, quomodo potuit tantus animi dolor atq; trepidatio cadere?

A. Secundùm humanæ * naturæ affectionem Diuinitate interim potestatis suæ vim non intendente, hoc effectum est.

* Mat. 26. d. 41
Rom. 8. a. 3.
1. Pet. 4. a. 1.

M. Iam ergò mihi breuiter summariet amplissima illa commoda, quæ ex Christi morte, cruciatuq; longè maximo percipiunt fideles, recense.

* Heb. 7. d. 27.
& 9. d. 12. &
10. c. 12. 14.

* Heb. 9. d. 14.
1. Ioh. 1. b. 7.
Apoc. 1. b. 5.
† Psa. 32. a. 1. 2.
Rom. 4. b. 7. 8.
Heb. 10. c. 17.
* Colo. 2. c. 14.

Ioh. 3. c. 16. &
1. c. 25. 26.

* Ro. 6. a. 4. 7.
b. 11. & c. & 8.
a. 1. 2. 3. b. 10
11. & c.
Colos. 2. c. 13.

† Esa. 53. b. 9.
Mat. 12. c. 40.
& 27. g. 59. 60
1. Cor. 15. a. 4.
5.

A. In summa, + vnico mortis suæ sacrificio, peccata nostra coram Deo expiavit, & placata Deitira nos in gratiam cum eo reduxit: sanguine suo vt purissimo + lauacro, animarum nostrarum sordes atque maculas omnes eluit, atque deleuit: & peccatorum nostrorum † memoriam, ne ampliùs vni quam in Dei conspectum veniant, sempiterna obliuione obruens, * Chirographum illud, quo tenebamur & conuincebamur, decretumq̃, cuius sententia damnabamur, induxit, & inane factum aboleuit. Hæc ille omnia viuīs pariter atque mortuis, illi dum vixerunt + confisus, morte sua præstitit. Postremò mortis suæ vi, cupiditatē alioqui effrenatas atque indomitas, in ijs, qui illi per fidem omnino adhærescunt, ita * frangat ac frangit, & illarum ardorem ita restringit, vt spiritui faciliùs obtemperent atque obsequantur.

M. Cur sepultum fuisse etiam addis?

A. Exangue, atque † exanimum corpus sepulchro conditum est, vt mors eius testator esset, vt q̃ de ea inter omnes constaret. Si enim statim reuixisset, mortem eius pleriq̃ in disceptationem, & controuersiam vocassent, atque ita in dubium ea ventura videretur.

M. Quid sibi vult quod sequitur de eius ad Inferos descensu?

A. Christum vt corpore in terræ viscera, ita anima à corpore separata, ad inferos descendisse: si mulq̃ etiam mortis suæ virtutem, atque efficacitatem ad mortuos, atq̃ inferos adeò ipsos ita penetrasse

1. Pet. 3. d. 19.

netrasse, vt & incredulorum animæ acerbissimam iustissimamq; + infidelitatis suæ damnationem: ipseq; inferorum princeps + Satanas, tyrannidis suæ, & tenebrarum potestatem omnem debilitatam, fractam, atque ruina collapsam esse persentiret: contra verò mortui, Christo dum vixerunt fidentes, redemptionis suæ opus iam peractum esse, eiusq; vim atque virtutem, cum suauissima certissimamq; consolatione, intelligere atq; percipere.

M. Iam ad sequentia pergamus.

A. Tertio die post + reuixit, & quadraginta dierum spacio, suis se viuum frequenter exhibuit, & inter discipulos versatus est, edens ac bibens cum illis.

M. Quid an non satis erat, quòd per mortem eius, peccatorum liberationem veniamq; impetramus?

A. Id non satis erat, si vel eius, vel nostri rationem habeas. Nisi enim reuixisset, minimè putaretur * filius Dei; quia & illud ipsi, dum in cruce penderet, ij qui viderant, exprobrabant atq; obijciebant: + alios inquit seruauit, seipsum non potest seruare; descendat nunc de cruce, & credemus ei. Iam autem excitatus à mortuis, ad vitæ perennitatem, * Diuinitatis suæ potentiam declarauit maiorem, quàm si descendendo de cruce mortis terrores refugisset. + Mori quidem omnibus est commune: tametsi verò intentatæ morti quidam se ad tempus subdlexerunt, mortis tamen semel appetitæ vincula soluere, aut abrumpere, & vir-

* Ioh. 8. d. 24.

† 1. Cor. 15. g.

55.

Col. 1. c. 13. 14

He 2. d. 14. 15

* Ioh. 5. c. 25.

& 11. c. 25. 26

Rom. 14. b. 9.

Col. 1. c. 19. 20

† Mat. 28. b. 6.

9.

Mar. 16. b. 6. 9

Luc. 24. a. 6. 7.

b. 14. 15.

Ioh. 20. c. 14.

d. 19. 20. 26.

& 2. a. 1. 4.

Act. 1. a. 3. 4.

& 2. d. 24. 32.

* Rom. 1. a. 4.

† Mat. 27. c. 40

41. 42.

Mar. 15. c. 30.

Luc. 23. d. 35.

37.

* Rom. 1. a. 4.

† Heb. 9. g. 27.

tute.

*Rom. 1. 2. 4.
 & 6. 2. 4. 9. &
 14. b. 9.
 1. Cor. 15. g.
 34. 55. 57.
 Eph. 1. d. 20.
 Col. 1. c. 17. 18
 1. Ioh. 3. b. 8.
 Heb. 2. d. 14.
 † Psal. 16. b. 10
 Mat. 12. d. 40.
 Act. 2. d. 26. 31

tute propria reuiuiscere, id vnici filij Dei Iesu Christi, authoris vitæ proprium est: quo se * peccati, & mortis, ipsiusq; adeo Diaboli victorem demonstrauit.

M. Quam aliam ob causam excitatus est?

A. Vt † Davidis, & aliorum sacrorum vatum implerentur oracula, qui prædixerunt fore, vt nec corpus eius tentaretur corruptione, nec anima apud inferos relinqueretur.

M. At quas nobis vtilitates præbet, quod reuixit Christus?

*Rom. 4. d. 25
 † Ro. 6. a. 4. 5.
 b. 11. 12. 13.
 Col. 3. a. 1. 2.

A. Multiplices, & varias. Inde enim nobis * iustitia, qua antè carebamus; inde innocentia & studium, quam vitæ nouitatem vocamus; inde vires, & ad pie sancteq; viuendum virtus nobis, ac robur accedunt: inde nobis spes, & mortalia corpora nostra à morte in * integrum aliquando tandem restituenda. Si enim Christus ipse † morte absumptus fuisset, liberator noster minimè extitisset; quæ enim nobis spes esset reliqua salutis per illum, qui seipsum non seruauit? Fuit igitur & consentaneum illi personæ, quam sustinebat Dominus, & necessarium nobis ad salutem adiumentum, vt primum Christus * seipsum morte liberaret, post autem, vt nobis mortis claustra rumperet, atque resuelleret; atque ita salutis nos nostræ spem in resurrectione ipsius collocaremus. Neque enim fieri potest, vt Christus + caput nostrum reuiuiscens, nos corporis sui membra morte & interitu deleri omnino sinat.

*Rom. 8. b. 11
 † Cor. 15. b. 11
 12. d. 20. 27.
 1. Pet. 1. a. 3.
 † Eph. 1. d. 23
 & 4. c. 15. 16.
 & 5. d. 23.
 Col. 1. d. 18.

M. Attigisti, mi fili, principes causas resurrectionis Christi: nunc de eius in celum ascensu quid censeas, libet audire.

A. In Apostolorum suorum conspectu, circumfusa velatus nube, in celum * ascendit, aut potius supra omnes celos, ubi ad Dei patris dexteram assidet.

* Mar. 16. d. 19
Luc. 24. g. 51
Act. 1. b. 9. 10.

M. Hoc quomodo sit intelligendum dicito.

A. Simplicissime quidem Christum † corpore in celum ascendisse, ubi prius corpore non fuerat; terramq; ubi prius corpore fuerat, reliquisse. Nam Diuina natura, quæ omnia implet, & in celis semper extitit, & eadem, ac spiritu suo * Ecclesiæ suæ semper in terris præsens adest, aderitq; vsque ad mundi dissolutionem.

† Ioh. 14. c. 19
& 16. b. 10. c.
16. d. 28.

* Mat. 18. c. 20
& 28. d. 20

M. Aliam ergo Diuinitatis eius rationem, humanitatis aliam esse dicis?

A. Dico, præceptor: neque enim aut de eius Diuinitate corpus, aut de illius corpore Deum facimus. Hæc enim † creata est, illa minime: hanc in celum assumptam, in cælo manere; illam autem sic † ubiq; esse, vt celum & terram impleat, testantur sacræ scripturæ.

† Esa. 7. c. 14
Mat. 1. a. 2. d. 23.
Lu. 2. a. 7. f. 40
g. 52. 53.
Ioh. 1. a. 3. b. 14
Gal. 4. a. 4.

M. Verum, an aliquo modo corpore præsentem nobis adesse Christum dicis?

* Mar. 16. d. 19
Luc. 24. g. 51.
Act. 1. b. 9. 10.
& 3. d. 21.

A. Si magna paruis componere licet, sic Christi corpus præsens adest nostræ fidei, vt sol cum cernitur, adest oculo: nulla enim res, quæ sub sensus cadit, ad similitudinem Christo propius accedit,

Ephes. 4. b. 10
† Ioh. 1. a. 3.
& 16. c. 15.
1 Cor. 13. d. 28
Eph. 1. d. 23.
Col. 1. c. 16. 17

L. i.

quàm

quàm sol: qui cùm coeli semper occupet, & proinde oculum reuera non contingat, tamen corpus solis præsens aspectui adest, nihil id impediens tanta interualli distantia. Sic Christi corpus, quod eius ascensu nobis sublatum est, * quodq; reliquis mundum, & ad patrem abiit, sensibus quidem nostris abest: fides tamen nostra * versatur in coelis, atque intuetur solem illū iustitiæ, ac præsens præsenti in coelo verè adest, vt visus noster adest corpori solis in coelo, aut sol in terris nostro visui. Præterea verò, quemadmodum sol lumine suo rebus omnibus adest, sic etiam & Christus Diuinitate, Spiritu, atq; potentia sua * præsens adest omnibus, atq; omnia complet.

M. Iam quod ad Christum attinet, quid potissimum spectas in eius ascensu, sessioneq; ad dexteram Patris?

- *Phi. 2, a. 6. 7. 8 A. Par erat vt Christus, qui à summo honoris atque dignitatis gradu, ad intimam serui conditionem, ad ignominiam damnationis atque probrosæ mortis descenderat, amplissimam rursum gloriam atque splendorem obtineret: eundem nimirum, quem antehabuerat, vt scilicet humilitati & ignominia, gloria eius atque maiestas proportionem quadam respōdere. Quod & D. Paulus ad
- *Phi. 2, b. 8. 9. * Philippenses scribens clarissimè docet: factus est inquit, obediens vsque ad mortem, mortem autē crucis: propter quod & Deus illum ecclesiæ caput constitutum, supra omnes principatus euectum, cœli & terræ imperio, vt omnia gubernet, donat

*Ioh. 14. c. 19
& 16. b. 10.
d. 28.

*Act. 7. g. 55.

Col. 3. a. 1.

Hebr. 4. d. 16.

& 10. d. 22,

* 11. a. 1. 3.

*Mat. 28. d. 20

1 Cor. 15. d. 28

Eph. 1. d. 23,

Col. 1. c. 17. 18

10.

Ephes. 1. d. 20.

21. 22. 23.

Colos. 1. c. 18.

Heb. 2. b. 9.

Ascensu Christi, sessionisq; ad dexteram Patris fructus. 73

tum, ad summam extulit sublimitatem, & dedit sibi nomen, quod est supra omne nomen, vt in nomine IESV omne genu se flectat, coelestium, terrestrium, & infernorum.

M. An quum Dei Dexteram, & sessionem nomine esse Deum humana specie, aut figura, animo & cogitatione fingis?

A. Nequaquam Preceptor: sed quia nobis sermo est de Deo apud homines, humano more, quomodo delatum sibi à patre regnum Christus acceperit, vñcunque exprimimus. Solent enim Reges, quos • praeipuo honore dignantur, suarq; dominationis vicarios constituunt, sibi ad dexteram collocare. Istis ergo verbis significatur, Deum patrem filium suum Christum ꝑ caput Ecclesiae constituisse: per quem suos tueri, & rerum vniuersitatem gubernare velit.

* 1. Re. 2. c. 19

Psal. 110. 2. 1.

Mat. 20. c. 21.

† Eph. 1. d. 22.

& 4. c. 15. 16.

& 5. d. 23.

Col. 1. d. 18.

M. Rectè: iam nos ex eius ascensu in coelum sessioneq; ad dexteram Patris, quid capim⁹ commo-
di?

A. Primum Christus, vt in terram, quasi exilium, nostra causa descenderat, ita & coelum, paternam hereditatem adiens, nostro nomine ingressus est: • viam atq; aditum illuc nobis patefaciens, ianu-
amq; coeli, nobis antea propter peccatum clausam, aperiens. Nam cum Christus caput nostrum humanam nostram carnem secum in coelum v-
xerit, nos corporis sui membra, tam ꝑ potens atq; beneuolum caput in terra perpetuo nō relinquet. Præterea in conspectu Dei astans, & nos illi cō-

* 1. Ioh. 14. a. 2.

2. Cor. 5. a. 1.

Eph. 2. d. 19.

Heb. 10. d. 19.

20. 22.

† 1. Ioh. 17. d. 24

Eph. 1. d. 22.

23. & 4. c. 15.

† 1. Ioh. 16. d. 26

Rom. 8. f. 34.

Heb. 7. d. 25.

& 9. g. 24.

1. Ioh. 2. a. 1.

L. ij.

mendans,

mendans, atq; pro nobis intercedēs, causę nostrę patronus exiit: quo aduocato causa nō cademus. **M.** At cur non potiūs in terris hic nobiscum mā sit?

† Ioh. 14. d. 31
& 17. a. 4.
& 19. f. 30.

A. Rebus, quę illi à Pātre fuerant mandatę, quęque ad salutem nostram pertinerēt, omnibus p̄fectus cum esset, nihil illi opus fuit diutiūs in terris versari. Sed & quę faceret, si corpore præsens adesset, ea omnia absens facit: tuetur, iuuat, corroboret, corrigit, coërcet, castigat. Præterea sacrū spiritum * suum, vt promissit, cœlo in corda nostra demittit, vt certissimum benevolentię sue pignus, per quem ē tenebris nos atque caligine in lucem vocat, mentium cæcitatem illuminat, mortificationem ex animis nostris pellit, & illorum vulneribus medetur: efficitq; Diuino + spiritus sui instinctu, vt cœlum intuentes mentes animosq; nostros humo excitatos, ab affectionibus prauis, & terrenis rebus sursum, vbi Christus est ad dexteram patris, erigamus: cogitantes, spectantesq; supera, atque cœlestia, celi & credē hęc nostra exigua contemnamus, vitam, mortem, diuitias, paupertates, humanaq; omnia excelsō magnocq; animo despicientes: summa denique illa sit, Christum ad dexteram Dei assidentem, potentia, prudentia, prouidentia sua mundum vniuersum regere atq; administrare, mouere, gubernare, & moderari omnia: eadem vsque facturum, quoad mundi fabrica dissoluetur.

* Mat. 28. d. 18
Luc. 1. d. 33.
Ioh. 17. a. 2
Ep. 1. d. 20. 21
Phi. 2. b. 9. 10
11.

M. Quum ergo corpore sublatus in cœlum, suos hic

hic in terris Christus nō destituat, crassè iudicant,
qui præsentiā absentiamq; illius solo corpore
metiuntur.

A. Sanè. Nam res quæ incorporeæ sunt, sub sensu
cadere non possunt. Quis vnquam suam
pius animam viderit? Nullus. At quid nobis
dest præsentiùs, quid propinquiùs, cōiunctiùsue,
quàm anima cuiq; sua. Quæ spiritalia sunt, non
videntur nisi † oculo spiritus. Christum igitur qui
in terris videre vult, aperiat oculos non corporis,
sed animi & fidei, & videbit præsentem, quem
oculus non videt.

† Ioh. 3. g. 37.
& 14. c. 21.
Gal. 3. a. 1.
Ep. 1. d. 17. 18.

M. At quibus peculiariter & efficacissimè adesse
eum præsentem agnoscit fides?

A. Conspiciet eum fidei acies præsentem, atq; adeo
in medio vbicunq; sunt duo vel tres congregati
in nomine eius: videbit præsentem suis, id
est, verè pijs omnibus vsque ad seculorum omnium
exitum. Quid dixit? Christum videbit præsentem:
imò & videbit, & sentiet in seipso habitantē quise-
pius; haud aliter atq; animū suū propriū. Habi-
tat enim ac residet in animo eius, qui suam fi-
duciam omnem atq; spem in eo collocat.

* Mat. 18 c. 19
20. & 28. d. 20
Ioh. 14. b. 18.
21.

† Ioh. 14. c. 23
Ep. 3. b. 16. 17.
Col. 3. b. 11.

M. Ecquid præterea habes adhuc dicendum?

A. Christus ascendendo assidendoq; ad dexteram
patris, falsam illam opinionem, quam aliquando
Apostoli etiam ipsi acceperant, amouit atque ex
hominum animis penitus euellit, quod scilicet,
Christus in terris nobis conspicuus regnaturus
esset,

* Luc. 2. a. 23.
& 17. c. 20. 21.
Ioh. 6. b. 15.
† Mat. 20. c. 41
Luc. 24. b. 27.
Act. 1. a. 6.

Lisij. esset,

† Ioh. 1. 8. 16

* Eph. 1. d. 18.

Col. 3. a. 1. 2.

esset, haud aliter ac reliqui Reges terræ, & principes mundani. Hunc † errorem mentibus nostris eripere, ac de regno suo magis sublimia cogitare nos voluit Dominus: abesse ergo ab oculis, atque omni sensu corporeo voluit, vt ea ratione, fides nostra & excitata & exercitata sit ad intuendum moderationem & prouidentiam eius, qui corporeo aspectu non sentitur.

M. Ecqua alia ratio est, quare è terris in cœlum se subduxerit?

† Mat. 28. d. 18

1 Cor. 15. d. 24

25. 27. 28.

† Rom. 14. b. 9

Phi. 2. b. 9. 10.

† Luc. 17. c. 20

21.

A. Cum non vnus alicuius regionis terræ, sed omnium † terrarum orbis pariter atq; † cœli princeps sit, viuorum pariter atque mortuorum Dominus: par erat, vt clam sensibus nostris regnum suum administraret. Nam si sub aspectum veniret, locum atque sedem mutare, huc † & illuc identidem trahi, & nunc in hanc regionem, nunc in aliam migrare eum opus esset, vt suscepta negocia transigeret. Si enim eodem momento temporis vbiq; omnibus præsens adesset, iam non homo, sed spectrū potius esse, neq; corp^o habuisse verum, sed imaginatū videretur: aut certè quod Eutyches cē sūit, corpus eius abiisse in Diuinitatem, aut vbiq; esse putaretur. Vnde nulle continuò nascerentur opiniones falsæ, quas omnes, corpore integro in cœlum sublato, depulit, animosq; hominum maximis erroribus liberauit. Mundum interim, tametsi nobis non conspicuus, summa † virtute, & sapientia admirabiliter regit atq; administrat. Hominum est, humana quadam ratione Respublicas suas gubernare & moderari: Christi autem, id est, filiū

* Mat. 28. d. 18

Phil. 2. b. 9. 10

Apoc. 11. d. 15

filij Dei, diuina.

M. Attigisti præcipua quædam, ex infinitis & immensis beneficijs, quorū fructum ex Christi morte, resurrectione, & ascensione, percipimus: nam vniuersa ne mente quidem atq; animo humano concipi, nedū verbis atq; dicēdo explicari vllō modo queunt. Hactenus tamen scientiam in hac re tuam experiar, vt mihi prima rerum capita, ad quæ reliqua omnia referuntur, breuiter & summariū describas.

A. Dico igitur, cum ex his, tū etiā ex alijs Christi actionibus duplicem nos vtilitatem capere. Vnam, quod quæcūq; fecit, ea omnia nostro commodō fecerit: adeo quidem vt perinde + nostra sint, modo eisdem firma viuacq; fide inhæserimus, ac si nos ea fecissemus ipsi. Ipse quidem cruciifixus est, & nos cum ipso in crucem sublatis sumus, & nostra in eo peccata sunt punita. Ipse mortuus est, & sepultus, nos itidem vnā cum peccatis nostris mortui sumus & sepulti: idq; ita, vt omnis peccatorum nostrorum memoria sempiterna obliuione penitus deleatur. Ipse à morte excitatus est, & nos cum eo reuiximus, resurrectionis & victoriæ eius sic facti participes, vt nobis deinceps mors non dominetur: est enim idem in nobis * Spiritus, qui Iesum à mortuis excitauit. Postremo, præterquam quod ab ascensu eius Spiritus sancti + donacumulatissimè nobis accesserunt, nos secum etiā in cœlum subleuatos, sublatisq; tulit, vt ei quasi possessionem, vnā cum capite nostro occupare-

† Esa. 9. b. 6.

1 Cor. 15. f. 48.

49. g. 10. 11.

Rom. 6. b. 7.

&c. &c. 8. f. 32.

& 19. id. 4. 1.

Gal. 2. d. 20. &

3. d. 27.

Heb. 3. c. 14. &

10. c. 17.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

mus.

7 Ioh. 8. b. 12.
 Rom. 8. c. 24.
 1 Cor. 1. d. 30.
 Col. 1. a. 5. &
 2. a. 3. & 3.
 2. 4. b. 11.
 1 Pet. 1. a. 4.

mus. Ista quidem nondum apparent, † tamen tum
 demum hæc omnia proferentur in lucem, cum
 Christus, qui est lux mūdi, in quo spes nostrę om-
 nes atque opes positæ sunt atque defixæ, immor-
 tali gloria clarus, sese palam omnibus ostendet.

M. Alterum illud commodum, quod ex Christi ac-
 tionibus consequimur, cuiusmodi tandem est?

* Ioh. 13. b. 15
 1 Pet. 2. d. 21.
 1 Ioh. 2. a. 6.

A. Quod Christus se nobis * exemplar ad imitan-
 dum proposuit, ad quod vitam nostram omnem
 formemus. Christus si mortuus sit pro peccato, si
 sepultus, id semel perpeßus est: si reuixerit, si in
 cœlum ascenderit, semel tantum reuixit, semel as-
 cendit: iam non ampliùs moritur, sed vita sempi-
 ternâ fruitur, & in summa atq; perenni gloria res-

* Rom. 6. a. 8. 3
 Gal. 2. d. 19.
 Col. 2. d. 20.
 & 3. a. 1.
 2 Tim. 2. b. 11

gnat. Sic † si nos simus mortui, si sepulti peccato,
 quomodo posthac viuemus in eodem? Si excitari
 cum Christo simus, si per certam fidem atq; spem
 firmam in cœlo cum eo versetur, in cœlestes res,
 diuinas, æternas, non terrenas, mundanas, & ca-

* Rom. 8. f. 20
 1. Cor. 15. f. 47
 48. 49.

conferre debemus. Et quemadmodum * terrestris
 hominis hætenus gestauimus imaginem, cœlestis
 deinceps imaginem induamus; dolores & iniuri-
 as omnes eius exemplo placide & sedate ferentes,
 cæterasq; illius virtutes Diuinas, quoad mortales
 possunt, imitantes atq; exprimētes. Et cū Christus
 Dominus nunquam desistat nobis benefacere, pa-
 tris misericordiam perpetuò nobis exposcere &
 implorare, spiritum suum sanctum nobis largiri,
 ecclesiam suam amplissimis donis mirabiliter, &
 assidue

affidue exornare : par est nos simili + ratione pro-
ximum omni studio iuuare, & arctissimis amoris,
concordiæ, atque summe coniunctionis vinculis,
quantum in nobis erit, cum omnibus hominibus
astringi: atque ita nos totos in Christi, velut vnici
* exempli, mores formari.

† Ioh. 13. b. 79
& 15. b. 12.
Eph. 5. a. 2.
Heb. 12. d. 74.

M. An non & nostri etiam erga Christum ipsum
officij ex his admonemur?

* Gal. 2. d. 20.
1. Pet. 2. d. 21
1 Ioh. 2. a. 6.

A. Admonemur sanè, vt voluntati + Christi, cu-
ius toti sumus, quemq; Dominum esse nostrum
profitemur, obediamus & pareamus; vt Christum
seruatorem, qui eam nobis, suis adhuc hostibus,
charitatem præstitit, vt ad eius summum erga nos
amorem nihil posset accedere, ita ex animo, ita to-
to vicissim pectore amemus, diligamus, amplex-
emur, vt Christum nobismet ipsis chariorem ha-
beamus: Christo, qui ita se totum nobis dedit,
* nos ipsos totos, omniaq; nostra inuicem trada-
mus: opes, honores, gloriam, patriam, parentes,
liberos, coniuges chara, grata, iucundaq; omnia
præ Christo vilia, pericula omnia pro Christo le-
uia habeamus, atque despiciamus: vitam deniq;
animamq; ipsam amittamus potius, quam Chri-
stum, nostrumq; in illum amorem atque officium
deferamus. Fortunata enim mors, quæ naturæ de-
bita, pro Christo est potissimum reddita: pro
Christo, inquam, qui sese pro nobis voluntariæ
morti obtulit atque obiecit: quicq; vitæ author,
mortuos nos eripere morti, * ac vitæ restituere, &

† Ro. 5. b. 8. 10
2 Cor. 5. d. 13.
1 Thes. 5. b. 10

* Mat. 10. d. 19
37. & 16. d. 25
Luc. 9. c. 23. 24
& 14. f. 26.

* Mar. 8. d. 35.

M.

M.

82 *officium nostrum erga Christum seruatore. Iudiciū vltimū.*
M. Perge.

† Mat. 15. a. 3. in cœlo iam regnantem, non terrestri taliquo cū-
6. 8. 9. tu, impijs traditionibus, & frigidis hominum in-
1oh. 4. d. 21. 22 uentis, sed cultu cœlesti & reuera spiritali, qua-
† 1oh. 4. c. 23. lis & nos qui demus, & illum qui accipiat, deceat
24. maximè, purè & castè veneremur: haud aliter atq;
ille & honorauit, & honorat patrem: cum eadem
opera & patrem pari honore prosequamur. Qui
enim honore * Christum afficit, honorat & patrē:
cuius rei ipse certissimus est, & locupletissimus
testis.

M. Iam de vltimo iudicio, & mundi fine quid sen-
tias, paucis audire cupio.

† Mat. 24. c. 29. A. Veniet Christus in † nubibus cœli, cum sum-
30. & 25. c. 31. ma gloria, & augustissima atque maximè verenda
1 Cor. 15. g. 52 maiestate, sanctorum angelorum comitatu & fre-
2. Thes. 4. d. 16 quentia stipatus atque circumfusus: & horribili
tubæ sonitu, ac classico tremendo, mortui omnes,
qui ab orbe cōdito ad eum vsque diem vixerunt,
animis atque corporibus integris excitabuntur:
† Ro. 14. b. 10 & pro † tribunali illius iudicio listentur: vitæ suæ
12. rationem, quæ ab incorrupto atque seucro iudice
1 Cor. 4. a. 4. 5 ad veritatem reuocabitur, pro se quisq;, reddituri.
2. Cor. 5. b. 10

M. Verum, cum in fine mundi iudicij dies futurus
sit, morsq; omnibus sit definita atque constituta,
quomodo in Symbolo quosdam tum viuos futu-
ros dicis?

* 1. Cor. 15. A. Diuus Paulus docet eos, qui tunc erunt * sus-
† 51. perstitēs, subito immutandos atque innouan-
1. Thes. 4. d. 17 dos.

dos esse, ita vt deleta corporum † corruptione, ac mortalitate abolita, immortalitatem induantur: atque hæc illis mutatio instar mortis erit, quum & corruptæ naturæ inferius incorruptæ initium futurus sit.

† 1. Cor. 15. 50.
42. 43. g. 53. 54.
Phil. 3. d. 21.

M. An iudicij huius cogitatione pios percelli, atq; horrore perfundi, illudq; reformidare & refugere oporteat?

A. Minime: is enim sententiam feret, qui pro nobis sententia iudicis damnatus est, ne nos graue Dei iudicium subeuntes condemnemur, sed iudicio absoluiamur: is inquam, iudicium pronunciat, in cuius nos fide arque clientela sumus, quicq; causæ nostræ patrocinium suscepit. Imò singulari quadam * consolatione conscientia nostræ iustitiantur, & inter medias huius vitæ misérias & ærumnas gaudijs exultant, quòd Christus semel futurus sit mundi iudex: hac enim maximè spe nitimur, quòd tum demum regnum illud immortalitatis & eterne vitæ, hactenus tantum inchoatum, quod Dei filijs ante iacta mundi fundamenta constitutum atque definitum fuit, omni ex parte plenè & cumulatè perfectum, immutabili æternitate possidebimus. * Impij verò, qui vel Dei iustitiam atque iram non formidarunt, vel eius per Christum clementia, misericordiaq; non sunt confisi: quicq; pios terra, mariq; persequētes, omnibus iniurijs affecerunt, summisq; supplicijs & mortibus crudelissimis mactarunt, cum Satana atque Caco dæmonibus vniuersis in destinatum ipsis infero-

* Rom 8. c. 9.
23. g. 38. 39.
1. Cor. 1. b. 7.
Phil 3. d. 20.
Tit 2. d. 13.
2. Pet. 3. c. 12.

† Mat 25. g. 34
1. Cor. 13 c. 9.
10. & 15. f. 42.
43. g. 53. 54.

* Mat. 8. b. 12.
& 22. b. 13. &
25. c. 30. 41.
He. 10. c. 26. 27
Iud. 6. 7. 8.
Apoc. 14. b. 10
11. & 19. d. 20
& 20. c. 10. d.
14. & 21. c. 18.

M. ij.

rum

rum carcerem, impietatis & scelerum vindicem, & tenebras perpetuas conijciuntur: vbi scelerum suorum conscientia, & sempiterno igne, atq; omni, summoq; supplicio excruciat, æternas pœnas dabunt, atque dependent. Nam quod à mortalib; in Dei immortalis immensam, infinitamq; Maiestatem peccatum est, infinito etiam perpetuoq; supplicio dignum est.

M. Ultimo iudicio mundi finis coniunctus est, de quo apertius adhuc explicare te velim.

*Mat. 24. c. 29.

36. d. 35.

2. Pet. 3. c. 10.

11. &c.

A. Mundi finem huiusmodi futurum esse * Apostolus commemorat. Cœlum procellæ in morem transibit, elementa æstuantia soluentur, terra, & quæ in ea sunt vniuersa flamma conflagrabit; quasi diceret fore aliquando, vt hic mundus ardore deflagrans, omni suo vitio per ignem (vti in auro fieri videmus) excocto, totus repurgetur, atque in absolutam summamq; perfectionem reugetur, faciemq; induat longè pulcherrimam, quæ sempiternis seculorum ætatibus non immutabitur. Hoc enim est quod diuus * Petrus ait: cœlum nouum, & terram nouam, in quibus iustitia inhabitabit, secundum promissionem Dei expectamus. Neque verò à fide abhorret, vt peccatum, ita & corruptionem * rerum, atq; mutabilitatem, ceteraq; ex peccato enata mala, aliquando tandem finem esse habitura. Atque hæc est summa secundæ partis fidei Christianæ, qua tota redemptionis nostre per Iesum Christum historia continetur.

*Rom. 8. c. 19

22. &c.

2. Pet. 3. c. 13.

Apo. 21. a. 1.

Conclusio.

Transitio.

M. Quum ergò de Deo patre conditore, deq; eius filio.

filio Iesu Christo seruatore iam dixeris, id est, duas confessionis Christianæ partes absolueris: iam de tertia libet audire, quid de SPIRITVS SANCTO credas.

*Tertia pars
Symboli.
Spiritus sanctus*

A. Illum tertiam + personam sanctissimæ Trinitatis esse confiteor, a patre & filio ab æterno procedentem, vtrique æqualem, atque eiusdem prorsus naturæ, vnacum vtroque adorandum atque inuocandum.

† Mat. 28. d. 19.
Ioh. 14. d. 26 & 28.
15. d. 26. & 28.
b. 7. & 20. f. 22.
Act. 5. a. 3. & 9

M. Cur sanctus appellatur?

A. Non tantum ob suam ipsius sanctitatem, quæ utique summa est, sed quod per eum electi Dei, & membra Christi sancta + efficiantur. Qua de causa Diuinæ literæ illum spiritum sanctificationis vocarunt.

* Rom. 7. a. 4.
& 15. d. 16.
2. Thes. 2. c. 13.
Tit. 3. b. 5.
1. Pet. 1. a. 2.

M. Quibus in rebus hanc sanctificationem constituitis?

A. Primum quidem eius instinctu, afflatuque Diuino + regeneramur; & idcirco dixit Christus oportere nos ex aqua & spiritu renasci. Cœlesti itidem eius afflatu Deus Pater, nos sibi filios + adoptat: vnde non inmerito spiritus adoptionis est dictus. Illo interprete, + Diuina nobis mysteria aperiuntur; eius lumine animorum nostrorum oculi, ad ea intelligenda illustrantur; eius iudicio + vel cōdonantur, vel reseruantur peccata: eius vi reprimitur, & + domatur vitiosa caro, & cupiditates prauæ coërcentur atque restringuntur: eius arbitrio multiplicia + dona in pios distribuuntur: eius

† Ioh. 3. a. 5.
Tit. 3. b. 5.
* Ro. 8. c. 15. d. 23.
Gal. 4. a. 5. 6.
† Ioh. 14. b. 17.
d. 26. & 16. b. 13.
1 Cor. 2. c. 10.
11. d. 13.
Eph. 1. d. 17.
* Ioh. 20. f. 22.
† Rom. 8. a. 4.
5. & c. b. 13. 14.
& c. e. 26.
* Act. 2. a. 4.
1 Cor. 12. a. 4.
7. & c.

M. iij.

denique

† Ro. 8. b. m.
13. 10. 11.

* 1. Cor. 12. 2. 4
7. &c.

Quarta pars
Symboli,
Ecclesia.

dehique virtute, corpora nostra mortalia + reuiuiscunt: breuiter, quæcunq; nobis deferuntur in Christo beneficia, ea omnia spiritus sancti + opera intelligimus, sentimus, accipimus. In tantorum ergo donorum authore non immerito fiduciam atq; spem collocamus, eumq; colim⁹, atq; inuocamus.

M. Superest iā quarta pars de SANCTA ECCLESIA CATHOLICA, de qua quid sentias audire velim.

A. In pauca conferam, quæ scripturæ sacrae fusè explicant & copiose. Antequam cœlū & terras fabricatus est Dominus Deus, regnum quoddam sibi pulcherrimū, & Rempub. sanctissimam habere decreuit: eam Apostoli, qui Græce scripserunt,

* Mat. 16. c. 18

* ἐκκλησίαν appellarunt, quæ, vt verbum verbo exprimam, congregatio dici non ineptè potest. In hanc quasi ciuitatem suam adscripsit Deus infinitam + hominum multitudinem, qui omnes vnico suo Regi Christo * pareant, & dicto audientes sint atque obediētes, qui ipsius sese tutelæ commendarunt, & quorum ipse patrociniū suscepit, eosq; perpetuò tuetur & conseruat. Ad hanc Rempub. propriè pertinet, quotquot + verè timent, ho-

† Mat. 23. d. 19

Act. 2. a. 5. 9.

1 Cor. 12. b. 13

* Eph. 5. d.

23. 24.

† Act. 10. c. 34.

35.

Rom. 2. b. 11.

Gal. 6. d. 15. 16

Col. 3. b. 11. 12

&c.

† Mat. 16. c. 18

Ro. 8. c. 29. 30.

Eph. 1. a. 4. 5.

Col. 3. b. 12.

Tit. 1. a. 1.

norant, & inuocant Deum, prorsus applicantes animos ad sanctè pieq; viuendum: quicq; fiduciam atque spem omnem in Deo constituentes, vite æternæ beatitudinem certissimè expectant. Qui autem sunt in hac fide firmi, stabiles, atque constantes, hii + electi atq; designati, & (vt nos loquimur) prædestinati erant ad hanc tantam fœlicitatem,

ante

ante posita mundi fundamenta : cuius rei testem
 * ipsi intus in animis habent spiritum Christi, fi-
 duciæ huius authorem, pariter & pignus certissi-
 mum. Cuius Diuini spiritus instinctu, mihi etiam
 certissimè persuadeo, meipsum quoque beata hac
 ciuitate, Dei per Christum beneficio, gratuito do-
 natum esse.

*Rom. 8.b. 9
 c.15.16.
 2. Cor.1. d.22
 & 5.a.5.
 Eph.1. c.13.14
 & 5.d.39.

M. Pia sanè & planè necessaria persuasio. Eccle-
 siæ ergò quam dicis, definitionem mihi cedo.

A. Breuissimè verissimèq; dixerim, ECCLESIAM
 ESSE CORPVS + CHRISTI.

M. At paulò adhuc explicatiùs velim.

A. Ecclesia est corpus Reipub. Christianæ, id est,
 vniuersitas societasq; fidelium omnium, quos De-
 us per Christum ad + vitam perpetuam ab æterno
 tempore destinauit.

+ 1 Cor.12. d.
 27.
 Eph.1. d.23. &
 5. d.23.
 Col.1. c.18. d.
 24.

M. Quorsum hoc caput in Symbolum inseritur?

A. Quia nisi ecclesia esset, sine capsa tum Christus
 fuisset mortuus, tum ea, quæ vsque adhuc relata
 sunt, omnia frustra essent, atq; ad nihilum recide-
 rent.

*Rom.12. b.5
 1 Cor.12. b.12
 & c. 20. d.26
 2 Cor.1. d.22.
 Eph.3. b.9.
 + Mat. 25. c.34.
 Ep.1. a. 4.5.
 2. Thes.3. c.33

M. Quid ita?

A. Quia hactenus salutis causas tractauimus, &
 iusq; fundamenta contemplati sumus, quomodo
 videlicet, Christi merito nos amet Deus, charosq;
 habeat: quomodo item, hæc Dei gratiam, in quam
 sumus restituti, spiritus sancti opera retineamus.
 At horum hic vnus effectus est, vt sit, ecclesia, id
 est, cætus piorum apud quos hæc Dei beneficia
 collocentur.

*Mat. 16. c.18
 Act. 20. f.28.
 1 Cor.12. b.12
 & c. & 14. c.12
 2 Cor.11. f.28
 Eph.3. b.10.11
 d.21. & 5. d.25
 1. Tim.3. d.15

collocentur: vt sit Ciuitas & Respub. quædam beata, in qua nostra omnia ponere & quali cõsecrare, & cui nos totos dedere debeamus, & pro qua mori non dubitemus.

M. Ecclesiam hanc cur sanctam appellas?

† Rom. 8. c. 29
1 Cor. 14. f. 33
Eph. 1. a. 4. 5.
b. 11.

A. Vt hac notione ab impiorum & nefario cætu discernatur. Quoscunq; enim Deus elegit, in vitæ eos sanctitatem atque innocentiam restituit.

M. Est ne hæc, quam ecclesiæ tribuis, sanctimonia integra iam, atque omni ex parte perfecta?

† Rom. 8. f. 26
1. Cor. 13. c. 9.
11. 12.
2. Cor. 12. b. 5.
9.

A. Nondum. Quoad enim mortalem in hoc mûdo vitam agimus, quæ est imbecillitas † fragilitasq; humani generis, infirmis viribus sumus ad omnia omnino vitia declinanda. Est ergo ecclesiæ sanctitas nondum quidem expleta & perfectè absoluta, præclare inchoata tamen. Verùm quum Christo, à quo illi omnis accedit * mundities, atq; puritas, plenè coniuncta fuerit, tum demum innocentiam & sanctitatem omnibus suis partibus expletam, & perfectè absolutam, vt vestem quãdam niueam purissimamq; induetur.

* 1 Cor. 13. c.
10. 13. & 15.
g. 53.
Eph. 5. d. 26.
Apoc. 19. b. 8.
& 21. a. 2. c.
20. & c. g. 27.

M. Quorsum tandem ecclesiam hanc catholicam nominas?

Mat. 23. d. 19.
Act. 2. a. 5. 9.
& 10. c. 34. 35
1. Cor. 12. b.
23. 14.

A. Perindè est, ac si vniuersalem dicerem: non est enim hic cætus, conciliumq; piorum, certo quopiam vno loco, aut tempore astrictum: sed fidelis, qui ab orbe condito, omnibus locis, atque seculis vixerunt, victuriq; sunt, vniuersitatem continet atq; complectitur: vt vnum sit ecclesiæ corpus, sicuti

† sicuti vnus est Christus, vnicum corporis caput. ^{† Mat. 3. b. 17.}
 Cum enim Iudæi ecclesiam Dei, vt populo suo pe- ^{Eph. 2. c. 12. 13}
 culiarem, & quasi gentilitiam sibi assumerent, & ^{14. & c. & 4. 2.}
 vendicarent, & suam dicerent, ac suam tantum es- ^{4. 5. & c.}
 se confirmarent: Christiana fides profitetur. ^{† A. 1. b. 8. &}
 gentem piorum hominum numerum, multitudi- ^{2. a. 5. b. 8. 9.}
 nemq; infinitam, ex omnibus terrarum orbis re- ^{& 10. c. 35.}
 gionibus, ex omnibus omnium vbiq; gentium ^{Col. 3. b. 11 & c.}
 partibus, ætatibusq; seculorum, sacri verbi, vocis
 ue sue vi & potestate, atq; celestis spiritus diuino
 instinctu collectam, in hanc ecclesiam, quasi ciui-
 tatem suam, a Deo ascriptam esse: qui omnes vna
 † vera fide, vna mente, voceq; consentientes, vni- ^{† Eph. 4. a. 4. 5}
 co suo regi Christo, vt membra * capiti, per om- ^{& 5. d. 23.}
 nia pareant. ^{* 1. Cor. 6. c. 13}

M. An ergò rectè quosdam huic Christianæ fidei
 parti adiungere existimas, se credere sanctam catho-
 licam Romanam ecclesiam?

A. Eos non solum alienum huic loco sensum as-
 fingere arbitror, dum nullum in ecclesia Christi,
 nisi qui Romani pontificis decreta edictaq; omnia
 sacrosancta habeat, censerì velint: verum etiam,
 dum vniuersitatem ecclesiæ, quam ipsi vbiq; terra-
 rum & gētium longè lateq; diffusam esse primùm
 confitentur, postea nomine vnus gentis appposito,
 cōtrahunt, & in angustam adducunt, haud paulò
 ampliùs, quàm Iudeos insanire iudico: vt qui con-
 traria, & inter se pugnantia vno spiritu voluant,
 & pronuncient. Verum ad hanc eos insaniam a-
 degit cœca cupiditas, studiumq; Romanum pon-

N. i.

tificem

ificem ecclesiæ in terris caput in locum Christi; supponendi atque substituendi.

M. Iam id ex te audire velim, cur sanctæ ecclesiæ catholicę statim adiungas, nos CREDERE SANCTORVM COMMVNIONEM?

A. Quia hæc duo eodem pertinent, & sunt inter se apta admodum atque conuenientia. Hæc enim pars eam, quæ est inter ecclesiæ membra, coniunctionem societatemq̃, qua nulla propior esse potest, clariùs adhuc exprimit. Nam quum Deus per vniuersas terrarum regiones atque oras, vt & per omnes ætates atq̃ secula, habeat, qui se purè castèq̃ venerentur: hij + omnes, licet diuersis, & longinquis temporibus, atque locis seperati sint atq̃ distracti, vbicunq̃ gentium, vbicunq̃ terrarum fuerint, vnius tamen sunt, eiusdemq̃ corporis, cuius caput Christus est, membra inter se quam maxime connexa atq̃ coherencia. Ea est pijs hominibus & cum Deo, & inter se communitas. Spiritus

† Cor. 12. b. 12
13. & c. c. 20.
d. 26.
Eph. 4. c. 13. 16
& 5. d. 30.
Col. 1. c. 18. &
2. d. 19.

* Eph. 4. a. 3. 4.
5. & c. c. 15. 16
Col. 2. d. 19.

† Mat. 7. b. 12
& 19. c. 14. &
22. d. 39.
Rom. 12. b. 5.
1 Cor. 10. f. 24.
& 13. b. 5.
2 Cor. 11. g. 28
Gal. 6. a. 2.
Phil. 2. a. 1. 2.
3. 4. 5.

* enim, fidei, sacramentorum, precum, remissionis peccatorum, & æternæ felicitatis, omniumq̃ adeo beneficiorum, quæ Deus ecclesiæ per Christū largitur, communitate sunt inter se coniunctissimi. Quin & concordia, tatq̃ amoris inter se vinculis arctissimis ita sunt astricti, ita ynum est omnibus propositum, vt eadem sit utilitas vniuscuiusq̃ & vniuersorum: & in id maxime studium incumbant, quomodo beneficijs vltro citroq̃ datis, atq̃ acceptis, sese mutuò cum ad alia omnia, tum præcipue ad beatam illam æternamq̃ vitam, consilio atque auxilio iuuent. Verum quia hæc sanctorum.

eorum communio neque sensibus nostris, neque
 * naturali atque insita in nobis notione, aut intel- * 1. Cor. 2.
 ligentiæ vi aliqua, vt aliæ ciuiles communitates, d. 14. 15.
 societatesq; hominū, percipiatur: meritò inter ea,
 quæ creduntur, hoc loco posita est,

M. Breuis hæc tractatio de ecclesia, collocatisque
 apud eam Dei per Christum beneficijs, vehemen-
 ter mihi placet: eadem enim clarissimè in sacris
 scripturis docentur. Verum potestne Ecclesia au-
 liter cognosci, quàm quum fide creditur?

A. Hic quidem in Symbolo propriè agitur de eo-
 rum congregatione, quos Deus arcana + electio- † Rom. 8. c. 29.
 ne per Christum sibi adoptauit: quæ ecclesia nec 30. 33.
 oculis cerni, neque ex signis cognosci perpetuò Eph. 1. a. 4. 5.
 potest. Est tamen & visibilis seu spectabilis Dei b. 11.
 ecclesia, cuius nobis indicia notasq; ostendit atq;
 patefacit. Colof. 3. b. 12.

M. Quo ergò tota hæc ecclesiæ tractatio clarior
 fiat, visibilem illam ecclesiam, ita mihi suis notis
 signisq; describe, & quasi depinge, vt ab alià quæ-
 uis hominum societate discernatur.

A. Experiar quomodo quàm optimè id possim
 præstare. Visibilis Ecclesia nō est aliud, quàm cer- * Esa. 55. b. 11.
 ta quædam multitudo hominum, qui in quocunq; Mat. 10. b. 14.
 loco sint, puram & synceram * profitētur doctrinā & 28. d. 19.
 Christi: illam ipsam videlicet, quam Euangelistæ Luc. 24. c. 47.
 atque Apostoli sacrarum literarum sempiternis Rom. 10. b. 8. 9
 monumentis fideliter memoriæ prodiderūt: quicq; 2 Tim. 1. c. 10.
 Deum patrem + Christi nomine verè inuocant: † Ioh. 14. b. 13
 & 15. c. 16. &
 viuunt præterea eius * mysterijs, quæ vltato no- 16. c. 23.
 N. ij. bis * Mat. 28. d. 19
 1. Cor. 11. c. 23

his vocabulo Sacramenta appellantur, eadem puritate, & simplicitate (quod ad ipsorum naturam attinet) qua vli sunt, & literis consignarunt Apostoli Christi.

M. Visibilis ergò ecclesiæ notas esse dicis Evangelij, id est beneficiorum Christi prædicationem, inuocationem, & sacramentorum administrationem synceram.

A. Sunt hæc quidem Ecclesiæ visibilis notæ præcipuæ & planè necessariæ: vt sine quibus ne Ecclesia quidē Christi esse, diciue rectè possit. Sed & in eadē ecclesia, si probè instituta fuerit, certus gubernationis ordo & modus, disciplinæq; ecclesiasticæ ea ratio obseruabitur, ne impune liceat cuiquam, qui in illo grege versatur, publicè quicquam impie, flagitiosèue vel dicere, vel facere: adeoq; vt omnes prorsus offensiones, in illa hominum congregatione, quoad eius fieri potest, omnino vitentur. Verum labente paulatim iam olim hac disciplina, vt sunt hodie corrupti, deprauatiq; omnium mores, maximè verò diuitum, atque potentum, qui peccatorum adeoq; scelerum omnium impunitatem, atq; summam licentiam habere volunt: censoria animaduersio, & castigatio teneri in ecclesiis vix iam potest. In quocunq; cœtu tamen verbum Dei, eiusq; inuocatio, & sacramenta purè & sincere retinentur, non est dubium, quin ibi etiam sit Ecclesia Christi.

M. An non omnes ergò in hac visibili ecclesia sunt, ex electorum ad vitam æternam, numero?

A. Multi.

*Mat. 18. c. 15
16. 17.
1. Cor. 4. d. 21.
& 10. g. 31. 32
& 14. c. 26. g.
40.
Phi. 2. b. 14. 15
1. The. 5. c. 14
d. 22.
& 2. The. 3. d.
14. 15.
Col. 3. a. 5.
1 Tim. 2. c. 8. 9
& c. & 3. a. 1. 2
Tit. 2. a. 2. 3. 4.
& c. & 3. c. 10.

A. Multi per hypocrisin, & simulationem pietatis, in hanc se societatem adiungunt, qui nihil minus quam vera ecclesiae membra sunt. Verum, quia ubicunque verbum Dei sincere docetur, & sacramenta rite administrantur, ibi perpetuo sunt aliqui ad salutem per Christum designati; totum illum cœtum Ecclesiam esse Dei censemus: quum & Christus sese, vel duobus aut tribus qui suo nomine congregati fuerint, ad futurum polliceatur.

*Esa. 55. b. 11.
Act. 13. g. 43.

†Mat. 18. c. 20

M. Cur Ecclesiae remissionem peccatorum sub iungis?

A. Primum, quia claves, quibus cœlum & claudendum est, & referandum, id est, potestas illa ligandi & soluendi, reservandi atque remittendi peccata, quæ in verbi Divini ministerio sita est, Ecclesiae per Christum delata, atque permissa, ad eam proprie pertinet: deinde quia nemo remissionem peccatorum consequitur; qui non sit verum corporis Christi membrum: id est, qui communem Ecclesiae consociationem studiose, pie, sancteque, perseveranter etiam, & ad ultimum non coelat, & tueatur.

*Mat. 16. c. 19.
& 18. c. 18.
Luc. 24. c. 47.
Ioh. 20. f. 23.

†Ioh. 15. a. 4. 6.
Col. 2. d. 19.

†Mat. 24. b. 13.

M. Nullane ergo salutis spes extra ecclesiam?

A. Extra eam nihil nisi damnatio, exitium, atque interitus esse potest. Quæ enim potest membrum à capite corporeque avulsis, abscisci suæ vitæ spes superesse? Qui ergo discordiam in ecclesia Dei seditiose concitant, dissidiumque, & dissensionem in ea faciunt, factionibusque eam perturbant, ijs donec in concordiam atque gratiam cum Ecclesia redeant.

*Ioh. 15. a. 4. 6.
Col. 2. d. 19.
1. Tim. 3. d. 15.
†Ro. 2. b. 8. 9.
1. Cor. 1. b. 14
& 3. a. 3.
1. Tim. 1. a. 4. 6.
2. Tim. 2. c. 16
d. 23.
Tit. 3. c. 9. 16.

& reuertantur, spes omnis salutis per peccatorum remissionem præciditur.

M. Remissionis nomine quid significas?

A. Liberationem culpe, erraticę veniam fideles a Deo impetrare. Deum enim gratuito *propter Christum peccata ipsis condonare, eosq; iudicio & damnatione, iustisq; & sceleri debitis supplicijs eripere & liberare.

*Psa. 32. a. 1. 2.
Act. 13. f. 38.
& 26. d. 18.
Rom. 3. d. 24.
Eph. 1. b. 7.
Col. 1. c. 13. 14.

M. An non ergo pijs officijs atq; operibus Deo satisfacere, & peccatorum veniam ipsi mereri possumus?

A. Nulla meritis nostris debetur misericordia; sed Deus animaduersionem suam & supplicium, quo in nos vsurus erat, Christo remittit & condonat. Solus enim Christus perpeffione dolorum, + & morte sua, qua pœnam scelerum nostrorum depēdit, atq; persoluit, Deo satisfecit: per solum ergo Christum receptum ad Dei gratiam habem⁹. Nos ex gratuita *eius liberalitate atq; benignitate beneficiū hoc accipientes, nihil habemus, quod præmij aut compensationis nomine, ipsi vicissim offeramus aut reddamus.

† Esa. 53. a. 4. 5.
b. 8. d. 12.
Rom. 5. b. 8. 10.
Col. 1. c. 20. 21.
2. Tim. 1. c. 10.
He. 9. d. 14. 15.
*Rom. 3. d. 24.
35. 27. 28.
Gal. 2. c. 16.

M. Nihilne omnino pro nostra parte faciendum, vt veniam peccatorum impetremus?

Confessio.

† Cic.
Penitentia.

A. Tamen si inter homines concessio peccato, difficile est ab eo, qui peccatorum vindex esse debet, vt ignoscat impetrare: confessionem tamen erratici medicinam quandam esse, ne a pietate quidem nostra † alieni ignorarunt. Et pœnitentia, quam resipiscenciam

resipiscentiã quidam malunt appellare, atq; con-
siliij mutatione peccatoribus opus esse ad veniã
impetrandã, iam antè dictum est; & peccatorib;
se veniã daturũ, Dominus promittit, si eos pœ-
niteat, + si resipiscant, animosq; à vitæ prauitate
ad ipsũ conuertant.

† Iere. 18. b. 3.
Ezec. 18. d. 21.
c. 30. 31. 32. &
33. c. 14.
Mat. 4. c. 17.
Luc. 5. f. 32.
Paritiss.

M. Quot sunt pœnitentiæ partes?

A. Duæ præcipuę. Veteris hominis, siue carnis
mortificatio; & noui hominis, siue spiritus viuifica-
tio.

M. Apertiùs ista planiusq; explicari velim.

A. Veteris hominis mortificatio est agnitio, * cõ-
fessioq; peccati ingenua atq; syncera, tum animi
pudor atq; dolor, cuius sensu, quod à iustitiã ab-
errarit, & Dei voluntati minùs obsequens fuerit,
grauiter afficitur. Debet enim vnusquisq; antè æ-
tæ vitæ peccata recordans, sibi totus + displicere,
sibi succedere, acrem se vitiorum suorum iudicem
præbere, & ipse de se sententiã ferre, & iudiciũ
pronuntiare, ne irati Dei graue iudiciũ subeat.
Hunc dolorem quidam contritionem appellarũt,
cui peccati odium acre, amissæq; iustitiæ amor &
desyderium, propinquitæ atque natura coniun-
ctæ sunt.

Confessio.
* Psa. 32. a. 4. 5.
& 51. a. 3. 4.
Prou. 28. c. 13.
1. Ioh. 1. d. 8. 9.
† Psa. 6. b. 6. 7.
& 31. b. 9. 10.
& 38. a. 3. 4. 6.
b. 3. 9. 10. c. 17.
18. & 51. c. 17.
& 102. a. 4. 5.
1. Cor. 11. g. 31.
2. Cor. 7. c. 9.
10. 11.
Contritio.
Odium peccati.
Amor iustitiæ.

M. At tanta esse potest scelerum conscientia, &
pœnitendĩ vis, vt circumfuso vndiq; pauore, ho-
minis animum salutis desperatio occupet.

A. Verum * id quidem est, nisi doloris magnitudo
dini consolationẽ Deus adhibeat. Sed pijs super-
est.

* Gen. 4. b. 13.
Mat. 27. a. 3. 4.
2. Cor. 2. b. 7. 8.

* Eph. 4. d. 23. est adhuc altera illa pars resipiscentiæ, quæ spiritus
24. renouatio, siue noui hominis viuificatio dicitur.
1. Pet. 4. b. 6. Ea est, cum fides accedens animum ita affectum

* Mat. 4. c. 17. * recreat subleuatq, dolorem leuat, & cōsolatur
Luc. 7. f. 38. g. à desperatione, ad spem veniæ, à Deo per Christum
47. 78. 50. & impetrandæ, & à limine mortis, atq ab inferis ad
15. d. 18. 21. & deo ipsis, ad vitam reuocat, atq erigit. Atque hoc
18. c. 13. & 24. est, quod remissionem peccatorum nos credere
c. 47. profitemur.
Añ. 2. f. 37.
& 3. d. 19. &

16. f. 30. 31.
1. Tim. 1. c. 15

M. An homo hoc metu, atq hijs difficultatibus,
suis se viribus liberare potest?

* Mat. 12. d. 12 A. Nihil minùs. Solus enim Deus est, * qui diffi-
Luc. 13. c. 22. dentem rebus suis confirmat, afflictum erigit, per-
2 Cor. 1. a. 3. 4. ditum recreat, & quo duce hanc quam dixi spem,
2 Thes. 2. d. 16 mentem, voluntatemq peccator suscipit.
12.

M. Iam quod superest in Symbolo recita.

* Mat. 22. c. 31 A. CREDO RESVRRECTIONEM CARNIS, * ET
32. VITAM AETERNAM.
Ioh. 11. c. 25.

1 Cor. 15. toto. M. De his quoniam in explicando vltimo iudicio,
antea nonnihil attigisti, pauca tantum à te percō-
tabor. Quorsum tandem, aut cur ista credimus?

A. Tametsi animos hominum immortales, sem-
piternosq esse credamus, tamen si corpora nostra
interitu omnino delenda fore putaremus, * con-
sideremus prorsus, vt qui solido gaudio & æuo
* 1 Cor. 15. c. sempiterno integri, altera nostri parte desiderata,
14. 17. 18. 19. nunquam frueremur. Non animas ergò solùm no-
stras, quum ex hac vita migram⁹, admittione cor-
porum liberatas, puras & integras statim in cœ-
lum

* Luc. 16. c. 22.
& 23. f. 43.

Iam ad Christum euolare, certò credimus, verùm etiam corpora nostra † in meliorem vitæ statum † Rom. 8. b. 11
restituta, suis tandem animis-rursum coniungen- 1 Cor. 15. f. 42.
da, totosq; nos perfectè atq; absolutè beatos effi- 43. 44. g. 53. 54
ciēdos; hoc est, tam corporibus, quàm animis no- Phil. 3. d. 21.
stris, æternitate, immortalitate, vitæq; longè bea- 1. The. 4. c. 13
tissima, quæ perpetuis seculorum ætatibus non 14. d. 15. 16. 17
immutabitur, fruiturose esse, nihil profectò dubita-
mus. Hæc spes nos in miserijs * consolatur, hæc * Ioh. 11. c. 25.
spe præditi non solum incommoda & difficulta- 1 Cor. 15. g. 58
tes, quibus in hac vita afficimur, sed vitæ commu- 1. The. 4. c. 13
tationem, ac mortis dolores toleranter patimur & 14. 18.
sustinemus. Mortem enim, non interitum omnia Apoc. 13. d. 13
tollentem, atq; delentem, sed ducem nobis in cœ-
lum esse, quæ nos in viam placatæ, tranquillæ,
beatæ, sempiternæ vitæ deducat, persuasissimum
habemus. Et proinde ex corporum vinculis tan- 2. Cor. 5. a. 1. 8
quam ex carcere, ad cœlum quasi communem vr- Eph. 2. d. 19.
bem & ciuitatem Dei atq; hominum, alacres letiq;
excurrimus atq; euolamus.

M. Ecquid præterea conducit ista credidisse?

A. Admonemur ne rebus incertis, fluxis, & cadu-
cis nos impediamus, aut implicemus: ne ad terre-
nam gloriam aut felicitàtem spectemus; sed mis- * Heb. 13. c. 13
dum hūc * vt inquilini, & de migratione perpetuo 14.
cogitantes, incolamus: ad cœlum & cœlestia as- 1. Pet. 2. d. 11.
piremus, vbi beati æuo sempiterno fruemur.

M. Cum impios conditione à pijs longissimè † di- † Mat. 25. c. 34
uersa, ad miseriam æternam videlicet, sempitern- d. 41. 46.
namq; mortem resuscitandos esse antea docueris,
cur Symbolum vitæ duntaxat æternæ, inferorum

O. l.

verò

verò mentionem nullam facit

A. Fidei hæc est Christianæ confessio, quæ non nisi ad pios pertinet; & proinde ea tantum recenset, quæ sunt ad consolandum * accommodata, amplissima nimirum præmia, quibus suos Deus donabit. Impios ergo à regno Dei alienos quæ maneant supplicia, non commemoratur.

* Mar. 16. d. 16.

Luc. 24. c. 47.

Ioh. 3. c. 15. 16.

Rom. 4. c. 16.

M. Explicato iam Symbolo, id est, summa fidei Christianæ, dic mihi quid commodi ex hac fide comparamus?

† Rom. 3. c. 21.

22.

Gal. 2. c. 16.

A. Iustitiam † coram Deo, per quam hæredes vitæ æternæ instituimur.

M. An non ergo pietas erga Deum nostra, ac vita inter homines honestè sancteq; acta, iustos coram Deo nos efficit?

† Pag. 40.

* Rom. 10. a. 5.

Gal. 3. b. 12.

† Gen. 6. b. 5. &

3. d. 11.

Luc. 18. c. 11.

12. 14.

Ro. 7. c. 14. 15.

Gal. 2. c. 16.

* Ro. 11. a. 6.

† Ro. 3. c. 24. &

4. a. 4. 7. d. 16.

Eph. 2. a. 4. 5.

2. Tim. 1. b. 9.

Tit. 3. b. 4. 5.

1. Pet. 1. a. 3. &

2. b. 10.

A. De hoc quædam † superius post explicatam legem, & alibi etiam, in hanc ferè sententiam diximus. Si quisquam ad præscriptam normam * iuris diuini integrè viuere posset, is meritò iustus ex operibus bonis censeretur: verùm cum ab ea vitæ perfectione longissimè absimus † omnes, adeoq; peccatorum nostrorum conscientia opprimamur: * alia nobis ineunda ratio, & via reperienda est, qua nos Deus in gratiam recipiat, quam nostro merito.

M. Quæ tandem quæso?

A. Ad Dei † misericordiam confugiendum est, qua gratis nos in Christo, nullo nostro merito, nec operum respectu, amore, & benevolentia complectitur.

plectitur: tum peccata nobis nostra condonans, tum iustitiâ Christi per fidem in ipsum ita nos donâs, ut ob eam, perinde ac si nostra esset, ipsi accepti simus. Diuinâ ergo per Christum clementiæ iustitiâ nostram omnem acceptam ferre debemus.

M. Vnde ista ita esse intelligimus?

A. Ex Euangelio, quod Dei per Christum promissiones continet, quibus dum fidem, id est, certam animi persuasionem, & stabilem beneuolentiâ Diuinâ fiduciam, qualis iam per totum Symbolum est descripta, adiungimus, in huius, quam dico iustitiæ possessionem pedem quodammodo ponimus.

M. Non ergo inter huius iustitiæ causas fidem principem locum tenere dicis, ut eius merito nos ex nobis iusti coram Deo habeamur?

A. Nequaquam: id enim esset fidem in Christi locum substituere. Verum huius iustitiæ fons est Dei misericordia, quæ in nos per Christum derivatur: per Euangelium verò nobis offertur, & a nobis fide, quasi manu prehenditur.

M. Fidem igitur non causam, sed instrumentum esse iustitiæ dicis, quod scilicet Christum, qui est iustitiâ nostra, amplectitur, tam arctâ nos coniunctione cum illo copulans, ut omnium eius bonorum participes faciat.

A. Sic est.

M. Verum an à bonis operibus ita separari hæc

O. ij.

iustitiâ

† Ro. 4. a. 3. 5.
c. 14. 16. d. 20.
24.
Gal. 2. c. 16. d.
20. & 3. b. 11.
Heb. 10. g. 14.

* Eph. 1. a. 4. 5.
6 & c. & 2. a. 4. 5.
Tit. 3. b. 4. 5. 6.
† Mar. 1. b. 14.
15.
Ro. 4. c. 16. d.
19. 20. 21. 24.
* Joh. 1. a. 12.
Rom. 3. d. 22.
1 Cor. 1. d. 30.
Heb. 9. d. 14.

Iustitia potest, vt qui hanc habet, illis careat?

A. Nequaquam: fide enim Christum, qualem se nobis offert, accipimus: ipse verò nō modò à peccatis & morte nos liberat, & cum Deo in gratiam reducit, sed & spiritus + sancti diuino afflatu & virtute, ad studium innocentiae atque sanctitatis, quam vitæ + nouitatem appellamus, regenerat, atq; reformat.

M. Iustitiam ergò, fidem, ac bona opera, natura
 *Ro. 3. a. 1. & c. cohærentia esse dicis, quæ proinde non magis dis-
 1. Cor. 13. a. 2. strahi debeât, quàm Christus illorum in nobis aus-
 Eph. 3. c. 17. thor, à seipso diuelli possit?
 Iacob. 2. d. 20.
 1 Petr. 1. d. 19.
 20. 21. 22.

A. Omnino.

M. Hæc igitur fidei doctrina hominum voluntas
 tes ab operibus officij sc̃pijs nequaquam alienat.

A. Nihil minùs. Nam opera bona fide, + vt radice
 *Psal. 1. a. 3. sua nituntur: tantum ergò abest, vt à vita inter-
 Rom. 11. b. 16. gre agenda animos nostros fides retardet, vt con-
 Eph. 3. c. 17. trā ad eius studium maxime incitet: adeoq; verè
 Col. 2. a. 6. 7. fidelis non sit, qui non & vitia pro virili + decli-
 Tit. 3. b. 8. net, & virtutes studiose amplexetur.
 *Rom. 6. 2. 1. 2
 3. 4.

M. Ergò explicatè mihi, quomodo opera nostra
 Deo accepta sint, & quibus donentur præmijs es-
 *Deu. 4. a. 1. 2
 & 22. c. 32.

A. In operibus bonis dūo præcipuè requiruntur.
 *Mar. 7. b. 6. 7. Primum, vt ea opera, + quæ lege diuina præscri-
 8. 9. & 10. c. 17. pta sunt, deinde vt ea mente atq; fide, quam Deus
 19. Ioh. 15. b. 10. exigit, à nobis suscipiantur. Nullæ enim vel actio-
 *Ro. 9. f. 31. 32. nes, vel cogitationes sine fide susceptæ Deo pla-
 & 14. d. 23. cere.
 Heb. 11. b. 6.

cere possunt.

M. Perge:

A. Constat ergo omnia opera, quæcunq; facimus
antequam renati * sumus, Deiq; spiritu renouati,
quæ propriè nostra dici possunt, vitiosa esse. Qua
lemcunq; enim speciem splendoris & dignitatis
præ se ferant, præbeantq; oculis hominum: quum
e prauo corruptioē + corde, quod Deus maxime
spectat, manēt & proficiſcantur, nō nisi inquinata
contaminataq; esse, & Deum proinde grauiter of-
fendere possunt. Huiusmodi igitur opera, vt ma-
los fructus, * ex arbore mala editos, aspernatur
Deus, atq; à se reſcit.

* Ioh. 3. a. 3. 4.

5. 6.

Ro. 9. f. 31. 32.

Eph. 2. a. 3.

1. Pet. 1. d. 22.

23.

* Ro. 8. a. 5. 6. 7.

1. Cor. 1. c. 19.

20. & 3. d. 19.

2. Cor. 1. c. 12.

* Mat. 7. c. 18.

19. & 12. d. 35.

35.

M. Nullis ergo operibus, aut meritis Deum an-
teuertere possumus, quibus illum ad beneuolenti-
am; beneficentiāq; priores prouocemus?

A. Nullis planè. Nam nos Deus non solūm quū
inimici eius essemus, + id est, peccatores, sed & an-
te mundi iacta fundamenta in Christo dilexit, atq;
elegit. Et hic est ille, quem dixi, iustitiæ nostræ fos
atque origo.

* Ro. 5. b. 1. 10.

& 11. c. 35.

1 Ioh. 4. b. 9.

10. d. 19.

Eph. 1. a. 4.

M. De illis verò operibus, quæ iam in gratiam a-
pud Deum positi, spiritusq; sacri instinctu facim⁹,
quid censēs?

A. Debita pietatis officia, quæ ex fide, * per cha-
ritatem operante proficiſcuntur, Deo quidem gra-
ta sunt, non tamen ipsorum merito, + sed quod il-
le suo fauore ea liberaliter dignetur. Nam tametsi
à Diuino afflatu, vt à fonte riuuli deducantur, ex

* Rōm. 12. a. 1.

Galat. 5. a. 6.

* Luc. 17. c. 10.

& 18. c. 11. 12.

14.

Q. iij.

carnis.

*Esa. 64. b. 6.
Rom. 7. c. 14.
15. 17.
Gal. 5. c. 17.

*carnis tamen nostræ, quæ sese in agendo admiscet, quasi contagione vitium concipiunt: haud secus, ac ruius alioqui purus, & limpidus, cœno, limoq; per quod fluit, turbatur atq; inficitur.

M. Quomodo ergo ea Deo placere affirmas?

*Ro. 9. f. 31. 32
Gal. 5. a. 6.
Heb. 11. b. 6.
† Psal. 130. a. 3.
& 143. a. 2.

A. Fides * est, quæ Dei gratiam operibus nostris conciliat, dum pro certo habet, eum summo nobis scum † iure acturum non esse, neque facta nostra quasi ad calculos vocaturum, aut exacturum ad perpendiculum; id est, in illis æstimandis expendisq; non adhibiturum seueritatem, sed omni eorū vitiositate Christo eiusq; meritis remissa atq; condonata, pro perfectè absolutis esse habiturum.

M. Persistis ergo in eo, nō posse nos operum merito cōsequi, vt iusti coram Deo habeamur, quum actiones humanas vel perfectissimas venia indigere existimes.

*Luc. 18. c. 11
12. 14.
Rom. 4. a. 2.
Gal. 2. c. 16.
† Rom. 3. c. 20
*Psa. 143. a. 2.
† Iob. 4. d. 18.
& 15. b. 14. 15
16. & 25. b. 4. 5
6.
Psal. 130. a. 3.
*Iob. 15. b. 14.
15. 16. & 25.
b. 6.
Esa. 64. b. 6.
1. Cor. 4. a. 4.

A. Deus ipse in verbo suo ita statuit: eiusq; sacer. spiritus nos instituit, vt precemur, ne * in iudicium nos adducat. Nam quum iustitia Deo iudici probanda, perfectè † absoluta atque expleta omnibus suis partibus & numeris esse debeat, vt quæ ad acerrimam Diuinæ legis, iudicijsq; normam & quasi ad perpendiculum dirigenda simul atq; exigenda sit: opera vero nostra vel * optima, quum a Diuini iuris iustitiæq; regula, atq; præscripto longissimè aberrent, atq; absint, multisq; modis & culpāda sint & damnāda: operibus iustificari coram Deo nulla omnino ratione possumus.

M. An

M. Annon hæc doctrina hominum animos ab officijs pietatis abducit, & ad bona opera segiores, atque tardiores efficit, aut minùs certè alacres promptosq; ad pia studia reddit?

A. Nequaquam; neq; enim proinde inutilia esse, & frustra, aut sine causa fieri bona opera dicemus, quod iustitiam per illam non consequamur. Nam & in proximi commodum, * & in Dei gloriam cedunt: & de Diuina erga nos beneuolentia nostraq; vicissim in Deum charitate, & fide, atque ita de salute nos nostra quasi testimonijs quibusdam certiores faciunt. Et æquum omnino est, vt Christi filij Dei sanguine redempti, & innumeris prætereà atq; immensis Diuinis beneficijs affecti, ad redemptoris arbitrium atque nutum viuentes, & nos totos accommodantes, memores nos, gratosq; erga salutis nostræ authorem præbeamus, alijsq; illi + exemplo nostro acquiramus atq; lucrifaciamus. Ista recogitans aliquis, pijs suis studijs operibusq; satis letari potest.

M. At præmijs tamen tum in hac vita, tum in futura nos ad bene agendum inuitat Deus, & quasi mercede quadam nobiscum paciscitur.

A. * Merces illa nō pro dignitate, vt dixi, operibus tribuitur, & illis quasi gratia pro meritis refertur, sed Dei benignitate gratis præter meritum, in nos confertur. Iustitiam verò Deus nobis pro sua in nos charitate, & liberalitate † per Christum donat. Dei donum liberalitatemq; quum dico * gratuitam, & sine mercede, aut merito nostro ben-

gnam

* Mat. 5. b. 16.
1. Pet. 2. c. 12.

† Mat. 12. d. 33.
Phil. 2. b. 12.
2. Pet. 1. c. 10.

* Ro. 14. b. 7. 8.
1 Cor. 6. c. 20.
2 Cor. 5. c. 15.
1 Thes. 5. b. 10.
† Mat. 5. b. 16.
1 Pet. 2. c. 12.

* Mat. 5. b. 12.
& 10. d. 41. 42.
& 25. c. 34. 35.
Eph. 3. d. 20.
2 Tim. 1. b. 9.
† Rom. 3. c. 24.
1 Cor. 1.
* Ro. 3. c. 24. & 11. b. 6.
Gal. 5. a. 4.
2. Tim. 1. c. 9.
Tit. 3. b. 4. 5.
Apoc. 21. b. 6.

gnam intelligo: vt sit mera synceraq; Dei liberalitas, quam ad nostram modò, quos diligit, quicq; illi fidimus, salutem referat, non cōducta, aut mercenaria, quasi quædam commodorū vtilitatumq; suarum mercatura, quam ad fructum aliquem suum exerceat, aliquod vicissim præmium, aut præmium à nobis repetens: qua sola vel cogitatione Dei benignitas, simul & maiestas minueretur.

M. Quum ergò Deus, & iustitiam nobis per fidē tribuat, & opera nostra per eandem grata acceptaq; habeat: dic mihi, fidem hanc, naturæ ne doctem, an Dei donum esse putas?

† Mar. 9. c. 23.

24.

Ioh. 9. c. 29.

1 Pet. 1. d. 20.

21.

* Mat. 16. b. 7.

3. 9. 11.

Luc. 13. f. 34.

Rom. 8. b. 6. 7.

1 Cor. 2. d. 14.

† Mat. 6. d. 30.

& 8. c. 26. &

16. b. 24. & 14.

d. 31.

* Mat. 16. c. 17.

Luc. 24. g. 45.

Col. 1. b. 9.

2. Tim. 3. a. 7.

† Luc. 17. a. 5.

A. Donum + diuinum, & quidem singulare, atq; eximium fides est. Nam & hebetiora, * tardioraq; sunt ingenia nostra, quam vt Dei sapientiam, cuius fontes fide aperiuntur, concipere, & animo cōprehendere possint: & corda nostra, vel ad + diffidētiam, vel ad prauam peruersamq; in nobis, vel alijs creaturis confidentiam, quam ad verā in Deo fiduciam, sunt propensiora. Verum Deus verbo suo nos instruens, simulq; * mentes nostras spiritu suo sancto illustrans, ad ea, quæ alioqui obtusam ingeniorum nostrorum aciem longè fugerent, dociles nos reddit, & salutis promissiones in animis nostris consignans, nos ita format vt de illarum fide nobis sit persuasissimum. Hæc intelligentes Apostoli, Dominum orant, vt + fidem ipsorum augeat.

Tertia

Tertia pars de Oratione, & gratiarum
actione.

M. Opportunè de oratione mentionē fecisti. Absoluta enim iuris Diuini, & Symboli, idest, confessionis Christianæ explicatione, proximum est vt deprecatione, & quæ illi finitima est, gratiarū actione iam dicamus: est enim horum cum superioribus implicita, & aptè cohærens ratio.

A. Actiūssimè profectò: vt quæ ad priorem legis Diuinæ tabulam referuntur, officiaq; pietatis in Deum præcipua complectuntur.

Psa. 50. c. 13. d. 23.

Act. 9. d. 21.

Rom. 10. c. 12 & 15. b. 6.

M. In explicanda oratione quem ordinem sequeremur?

2 Cor. 1. a. 2. 4.

2 Tim. 2. d. 22

1 Per. 1. c. 17.

A. Hunc, si ita tibi videbitur præceptor, vt primo loco, quis sit orandus: secundo, qua fiducia: tertio, qua animi affectione: quarto, quid orandum sit explicemus.

Rerum docens
datum ordo.

M. Primum igitur dic mihi quem inuocandum esse censeas?

A. Nullum profectò nisi Deum solum.

M. Quid ita?

A. Quia in Dei vnus manu, & vna salus nostra posita est, in cuius potestate sita sunt omnia: quum ergo omne quod bonum est, quodq; hominem Christianum optare & expetere oporteat, Deus nobis largiatur: quumq; is solus in quouis discrimine opem atque auxilium ferre, pericula omnia depellere possit, ab eo rem omnem petere,

† Psa. 17. b. 7. 8.

& 26. a. 1. & 28

b. 8. & 78. &

104. toto.

† Ps. 13. a. 1 & c

d. 26. 27. 28 & c

& 91. a. 1. 2. & c

P. i.

atque

206 *Angeli, aut homines sancti de mortui non inuocandi.*

atq; ad ipsum solum in quauis difficultate confu-
gere, & ipsius opem implorare nos cōuenit. Hoc
enim ipse in † verbo suo tanquam peculiarem,
propriūmq; numinis sui cultum exigit, atque de-
poscit.

M. Annō ergo rectē sanctos homines, qui ex hac
vita abierunt, aut angelos etiam inuocabimus?

A. Minimē: id enim esset, vel infinitatem illis, vt
vbicq; præsentes sint, vel absentibus abdirarum
voluntatum nostrarum intelligētiam, hoc est, Di-
uinitatem quandam tribuere: simulq; fiduciam at-
que spem nostram, * quæ tota in solo Deo collo-
canda esset, partim in ipsos transferre, atque ita in
idololatriam prolabi. Sed & quum De⁹ ad se vnū
nos vocet, † se nos & auditurum & adiuturum,
interposito etiam iureiurando promittat, ad alio-
rum opem confugere diffidentie esset, atq; infide-
litas certum argumentum. Et quod ad sanctos
homines, qui ex hac vita exceßerūt, attinet: qua-
le quæso hoc esset, relicto Deo * viuente, audien-
te † preces nostras, potentissimo, * propensissimo
ad iuuandum, qui nos ad se † vocet, suo numine
atque auxilio nos defensurum in verbo veritatis
promittat, * atq; iuret: illo inquam relicto, ad ho-
mines mortuos, surdos, imbecilles confugere: qui
neq; opem promiserint, neq; auxiliū ferre possint,
quibus iuuandi nostri partes Deus nusquam tri-
buerit, ad quos nullis scripturis, quibus † fides
certō nitatur, dirigamur, sed capitis tantum nostri
soni, aut delirij potius fidētes, temerē agamur.

MLA

† Psa. 50. c. 15.
d. 23. & 81. b. 7
& 89. d. 26. 27

* Psa. 2. c. 12.
& 25. a. 1. 2.
& 118. b. 8. 9.

† Psa. 50. c. 15
& 89. b. 26. 27.
Ioh. 16. c. 23.
24.

* Psa. 102. d. 21
23. 24.
† Psa. 50. c. 15.
* Eph. 3. d. 20
† Mat. 11. d. 28
* Ioh. 16. c. 23.
24.

† Rom. 10. c. 8.
24. d. 17.

M. At angelorum, qui nos circumstant, & nos proinde audiunt, opera Deus ad salutem nostram utitur.

A. Verum [†] id quidem est: nusquam tamen in verbo Dei apparet, Deum velle nos vel angelis, vel hominibus prius iam mortuis preces adhibere. Quis ^{12.} ^{Heb. 1. d. 14.} verò fides ^{*} verbo Dei nitatur, & quod non est ex fide [†] peccatum sit, rectè dixi, certum esse infidelis ^{*} tatis signum, relicto Deo, ^{*} ad quem solum nos ^{*} scripturæ remittunt, angelos, aut pios homines, hac vita carentes, de quibus inuocandis nullum in sacris literis verbum extet, precari atque implorare.

M. Quum tamen charitas piorum animis nunquam [†] excidat, etiam in cælo versantes, solliciti [†] sunt de nobis, & salutem nostram expetunt.

A. Id verò negari non potest: non tamen sequitur à nobis proinde esse inuocandos: nisi putemus amicorum, quamuis longè absentium, tantum quòd nobis bene velint, opem atque auxilium esse implorandum.

M. Ab hominibus tamen viuis, presentibusq, quibuscum versamur, opem sepe petimus.

A. Fateor: homines enim, ut ^{*} mutua inter se ^{*} pis indigent, ita facultatem sese mutuo iuuandi Deus illis concessit: diserteq, etiam præcepit, ut quisq, proximum suum, quo possit adiuuato ^{*} subleuet. Homines ergò, ut beneficentiæ Diuine ^{*} ministros ex voluntate Dei imploramus, opem

P. q.

atque

^{*} 1 Cor. 12. b.

[†] 11. c. 21. d. 29.

[†] Pet. 4. b. 10.

[†] Mat. 7. b. 12.

[†] 1 Cor. 10. f. 24.

Gal. 6. a. 2.

atq; auxilium ab ipsis expectantes: at ita tamen, vt tota fiducia nostra in solo Deo reponatur, illiq; quicquid * per manus hominum traditur, vt omnis benignitatis fonti acceptum referamus: Recte ergo atq; ordine ista fiunt, neque quicquam impediri, quo minùs vnũ Deum inuocemus, ita vt nihil aliunde boni nos expectare, nec alibi totum nostrum præsidium collocare testemur.

M. Prece igitur & obsecratione, vt & alijs omnibus pietatis officijs, ex præscripto verbi Dei nobis esse vtendum, alioqui Deo placere non posse statuis.

Deu. 4. 2. 1. 2
& 5. c. 32. 33.

A. Omnino: in religione enim ordinis, atque rationis à Deo institutæ perturbatione peccatur, quicquid peccatur.

M. Solum ergo Deum, collocata in eo omni fiducia, inuocandum esse, eiq; vt bonorum omnium fonti accepta referenda esse omnia, hætenus dictum est. Iam proximum est, vt qua fiducia miseri mortales, qui tot modis indigni sumus, immortalẽ Deum appellare debeamus, declares.

Transitio.

A. Sumus quidem nos omnibus modis indignissimi, verum non superbe, atq; arroganter quasi digni irrumpimus, sed Christi * mediatoris nomine, atque fiducia accedimus: à quo ianua nobis patefacta, quamuis vilissimi homunculi simus, ex angilla & luto ficti, scelerumq; nostrorum conscientia oppressi, aditum non prohibebimur, neq; difficiles accessus ad Diuinam maiestatem, eiusq; gratia nobis conciliandam sumis habituri.

* Joh. 14. 2. 3
b. 13. & 16. c.
23.
Eph. 2. d. 18.
1 Tim. 2. b. 5.
He. 4. d. 16. &
10. d. 19. 20. 22

A. Non

M. Non ergo vt ad principem aliquem mundanum, ita & ad Deum accessuris opus est homine aliquo internuntio, aut interprete, qui nos illi commendet, causamq; nostram exponat?

A. Nihil minus: nisi & Deum hominum ^{* instar vt} vni loco inclusum, multa nisi per seruos suos intelligere non posse, vel dormire interdum; vel non satis otij ad auscultandum habere statuamus: nam quod ad indignitatem nostram attinet, preces nostras, nulla re nobis insita, sed vnica [†] Christi, cuius nomine precamur, dignitate niti iam diximus.

^{*3} Re. 18. f. 27
Psa. 33. b. 13. 14
& 94. b. 7. 9. 10
11.

[†] Ioh. 15. c. 16
& 16. c. 23. 24
25. 26.

M. Ergo solius omnino Christi nomine, atq; fiducia patrem Deum inuocandum esse censes?

A. Certè præceptor: solus enim ille supra alios omnes singulari nos amore complectitur, vt omnia nostra causa vellet: solus est apud Deum Patrem, cui ad dexteram assidet, [†] gratiosissimus, vt quiduis ab eo impetrare possit: solus ergo mediator Dei & hominum homo Iesus Christus: solus inquam, vt redemptionis, sic & inuocationis (vt ita loquar) mediator, cuius solius nomine Deum patrem adire nos diserte sacrae litera iubent, aditis etiam promissionibus, eum sua intercessione effecturum, vt, quæ oramus, exoremus. Alioqui [†] sine Christo Dei auris atque animus ab hominibus abhorret.

^{* Ioh. 15. b. 9.}
13.
Ro. 8. d. 17. 13
19.

Ep. 5. a. 2. d. 25
[†] Mat. 3. d. 17.
& 12. b. 18.
Rom. 8. c. 34.

^{* Ioh. 14. b. 13}
& 16. c. 23. 26

^{† Ioh. 15. a. 5.}
Eph. 2. c. 12. 13

M. At mutuis ^{*} precibus alij alios adiuuamus tamen, quoad in hoc mundo hæremus?

¹ Thef. 1. a. 3
Colof. 4. a. 2. 3
Eph. 6. c. 18. 19

A. Verum id quidem est, non tamen ideo alios ^{P. iij.} mediatores

310 *Solui Christum mediator: Certa fiducia orandum.*

† 1 Tim. 2. b. 5.
Heb. 9. d. 15.

mediatores Christo substituiimus, sed coniunctis animis & votis ad charitatis atque verbi Dei præscriptum, vno † mediatore, communem patrem inuocamus.

M. Alios ergo mediatores ad Deum, aut causæ nostræ patronos, præter vnum Christum constituturi: & à Scripturis factis, ac proinde à fide alienum, & cum Christi ipsius summa iniuria coniunctum esse dicis?

A. Dico præceptor.

M. Perge.

* Ro. 1. a. 2. 5.
& 4. d. 21. 24.
2. Cor. 1. d. 20.
& 3. b. 4. 5.
Galat. 3. d. 22.
Tit. 1. a. 2.
† Math. b. 9. 10.
Iob. 14. b. 15.
d. 26. & 15. c. 16.
21. & 16. c. 23.
24. 26.
* Psa. 29. a. 1. 2.
Act. 3. c. 12. 16.

A. Summa rei, illuc pertinet, vt promissionum * nobis per Christum factarum fiducia nixi, eiusque freti patrocinio, omiſſa omni dignitatis nostræ ratione, precibus quasi ex ore † Christi conceptis, ad Deum patrem inuocandum accedamus: quod vt veritati scripturarum maximè consentaneum est, ita ab * arrogantiæ, temeritatisque culpa longissimè utique abest.

M. Sic verò vt dicis, Deum precantes, quod petunt impetrandi spem bonam concipere debere existimas?

* Mat. 21. c. 21.
Mar. 11. d. 22.
23. 24.
Ioh. 16. c. 23.
Iac. 1. a. 6. & 5.
d. 15. 16.
† Mat. 7. b. 10.
Heb. 4. d. 16.
& 10. d. 22.
1 Ioh. 5. c. 14.

A. Et Dominus ipse certa nos * fide petere iubet, addita promissione, & iureiurando etiam interposito, nobis datum iri, quicquid credentes petierimus: & eius item Apostoli rectam precationem ex fide manare docent. Proinde firmissimum hoc orationis ponere fundamentum perpetuò oportet, vt in certa paternæ bonitatis † fiducia acquiescentes,

Non est satis lingua tantum precari. Attentio in precando. s. 1 2

scientes, Deum preces vota^q nostra exauditorum,
& quod petierimus, quaten⁹ quidem id nobis ex-
pediet, impetraturos nos esse statuamus. Proinde,
qui temere * atq; inconsulte ad precandum acce-
dunt, quiq; hæsitantes, & de successu incerti orāt,
vana irritaq; verba incassum fundunt.

* Mat. 20. c. 22.
& 21. c. 21.
Ioh. 16. c. 24.
Iaco. 1. a. 6. &
4. a. 3.

M. Intelligo qua fiducia Deum inuocandum esse
dicas: nunc qua animi affectione accedendum sis
explica.

A. Indigeniæ, egestatisq; nostræ, & erumnarum,
quæ nos premunt, sensu animos nostros grauiter
affici oportet: adeo quidem, vt liberationis ex ea
molestia, atq; opis Diuinæ, quam expetimus desy-
derio ingenti flagremus. Sic verò animis affecti,
fieri nō potest, quin attentissime, + ardentissimoq;
studio, quod cupimus, precibus omnibus votisq;
exposcamus.

† Psal. 50. c. 13.
94. c. 7. & 124.
2. 1. 2. & 127.
2. 1. 20.
Rom. 7. b. 18.
& 8. d. 23.
2 Cor. 3. b. 4. 5.
† Luc. 18. a. 5. 7.
Rom. 12. c. 12.
Eph. 6. c. 18.
Col. 4. a. 2.
1 Tim. 2. a. 1.

M. Video ergo non satis esse lingua tantum, &
voce precari.

A. Mente + atque attentione, sine qua preces nū-
quam efficaces esse possunt, non adhibita, precari
non solum est laborem inutilem frustra suscipere:
(quomodo enim nos Deus exaudiat, quum non
attendimus + nec exaudimus nosmetipsos?) nec
inanes solum sine fructu, sed & noxias* etiam, læ-
sa maiestate Diuina, voces fundere: tantum abest,
vt Diuinum numen scelere violatum eiusmodi
preces placare queant.

* 1. Cor. 14. c. 14.
14. 13.
† 1. Cor. 14. c. 11.
* Psal. 109. b. 7.

M. Vnde ista ita esse intelligimus?

A. Quum

† Ioh. 4. c. 23.

24.

2. Cor. 3. d. 17.

* Psa. 145. c. 18

19.

† Esa. 29. c. 12.

13.

Mat. 15. a. 8.

& 20. c. 22.

* Ier. 48. b. 10.

A. Quum Deus sit spiritus, (vt ita loquar) atque animus purissimus, animum mentemq; cum alijs semper, tum verò in oratione, per quam homines cum Deo quasi colloquuntur, & communicant, vel maxime requirit. Sed & ijs tantum, qui ipsum * verè, id est, ex animo inuocant, propinquum fore se, eorumq; preces sibi cordi esse, testatur. Cō: trā verò qui † simulate, temetēue in lingua promptum habent, quod animo & cogitatione non cō:prehendunt, nec consequuntur, & cum immortalī Deo * negligentius, quā cum mortali homine solent, agunt, horum preces Deus meritò auersatur, atq; detestatur. Mente ergò semper opus est, at lingua in precatione perpetuò non est necessaria.

M. Est tamen aliquis in precibus linguae usus.

† Psa. 33. d. 28.

& 51. c. 14. 15

& 71. d. 21. 22.

23.

Rom. 14. c. 11

Phil. 2. b. 11.

A. Maxime. Æquum enim est, vt † lingua etiam omnem vim atq; facultatem suam ad amplificandum Dei gloriam, sedulò studiosèq; conferat: quū prae alijs corporis partibus in hunc usum propriè à Deo condita sit. Præterea vt animo, cogitatione curaq; vehementer intento, vox imprudentibus interdum nobis erumpit: ita nonnunquam ipse pronunciandi sonus, auditioq; nostrorum verborum mentem excitat, atq; acuit, eiusq; intentionē iuuat, & remissionem, qua assidue animus vrgetur, arcet atque depellit.

M. Quum hæc ita se habeant, quid de illis censes, qui in precando peregrina atque ipsis incognita lingua vtuntur?

A. Eos

A. Eos non operam modò (quod aiunt) sed Deum etiam ipsum pariter ludere. Si enim L O Q V ^{Interpretatio} est suo loco verbum quodq; scienter ponere, qui ^{nominis.}
* non intellecta verba pronuntiant, perstrepunt ^{1. Cor. 14. b. 7.}
verius quàm loquuntur: tantum abest, vt precen- ^{9. c. 11.}
tur. Psittacos enim potius quàm homines, nedum
Christianos agunt. Itaq; facessat procul à pijs ho-
minibus talis hypocrisis, atq; ineptia. Nam si D. ^{Cor. 14. c. 11.}
Paulus absurdum putet, vt quis apud alios sermo-
nem habeat, quem non intelligunt, quòd verba
neminem moueant nisi eum, qui eiusdem lingue
societate sit coniunctus, loquentemq; atq; audien-
tes mutuò sibi barbaros fore affirmet: quanto
est absurdus, nosmet nobis ipsis esse barbaros, dū
eo sermone, qui nobis nō est notus, utimur, illaq;
lingua, in qua ipsi surdi sumus, sensus nostros
atq; vota explicare conamur? Infusissimi certe
homines vt maximè ineptos optimo iure rideri,
homines olim sapientissimi existimauerunt,

¶ Cicero. offic.
Tuscul. 5. & de
Oratore.

M. Video quàm attentus animus, studiumq; ardēs
in oratione requiratur. Verùm dic mihi, ardorem
istum naturalemne, & animis nostris insitum, an
Diuinam hanc mentium nostrarum incitationem
esse putas?

A. Sacræ literæ testantur Dei spiritum * gemitus ^{* Ro. 8. c. 26.}
inenarrabiles, quibus preces nostræ efficaces red- ^{Eph. 3. d. 19.}
duntur, ciere. Is ergo sine dubio mentes nostras
afflatu suo concitat, & ad orandum acuit atque
adiuuat.

Q. i.

M. Quid

M. Quid ergò, cum hic animi ardor, qui semper adesse non potest, confederit, aut extinctus omnino fuerit, an pigritia torpentes, & quasi dormitantes, agitationem, motumq; spiritus oscitanter expectabimus?

A. Nihil minùs: quin potius languentibus nobis atq; animo remissis, Diuinum + protinus auxilium expetendum est, vt is alacritatem nobis addat, animosq; nostros ad precandum excitet: hanc enim mentem, voluntatemq; Deo duce suscipimus.

† Psa. 51. d. 17
Mat. 26. d. 40.
41.

M. Superest iam vt quid precibus à Deo debeamus exposcere, ex te intelligam: licetne, quicquid in mentem buccamue nobis venerit, à Deo petere?

Cicero pro
domo sua.

A. Quum homines à vera pietate alieni tam honestam opinionem de Deorum suorum numine ac mente habuerint, vt expeti nihil ab ijs, quod sit iniustum, ac inhonestum debere arbitrentur: absit vt homines Christiani quicquam, à quo Diuina mens atque voluntas * abhorreat, precibus à Deo petamus vnquam. Hoc enim esset Diuinam maiestatem iniuria, atq; ignominia etiam summa afficere: tantum abest, vt talis illi precatio placere, aut quicquam ab eo impetrare queat. Quum verò & hebetiora sint mortalium + ingenia, quam vt quid ipsis expediat intelligere possint, & animorum cupiditates tam cœcæ atq; indomitæ, vt nō solum duce, quem sequatur, sed frenis etiam, quibus coërceantur, opus habeant, nimis absurdum esset, affectibus nos nostris temere præcipitesq; in precando ferri. Ad certam ergò normam atq; præscriptionem:

* Mat. 7. b. 11
Ioh. 16. c. 23. 24
Iacob. 4. a. 3.
1. Ioh. 5. b. 14.

† Mat. 20. c. 22
Ro. 8. c. 26. 27.
Iacob. 4. a. 3.

scriptionem preces nostræ omnino sunt dirigendæ.

M. Quam tandem quæso?

A. Eandem profectò illam, † quam cœlestis magister discipulis suis, ac per eos nobis omnibus precandi formulam constituit; quâ, quæ à Deo petere fas est, ac nostra impetrare interest, vniuersa in pauca admodum contulit, quæ etiam ab ipso auctore precatio Dominica est appellata. Si ergò doctorem cœlestem diuina voce nobis præeuntem sequemur, nunquam profectò à recta precandi regula aberrabimus.

† Mat. 6. b. 9.
Luc. 11. a. 1. 2.
&c.

M. Dominicam ergò precationem mihi recita.

A. Quum volueritis orare (inquit * Dominus) sic dicite. PATER NOSTER QUI ES IN CŒLIS, SANCTIFICETVR NŒMEN TVVM. VENIAT REGNUM TVVM. FIAT VOLUNTAS TVA, SICVT IN CŒLO, SIC ETIAM IN TERRA. PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE. ET REMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICVT ET NOS REMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS. ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM, SED LIBERANOS A MALO. QVIA TVVM EST REGNUM, ET POTENTIA, ET GLORIA IN SECVLA. AMEN.

* Mat. 6. b. 9.
&c.
Luc. 11. a. 1. 2.
&c.

M. Arbitrarisne ista à nobis quasi dictata perpetuo reddenda esse, ita vt vno verbo ab ipsis discere sit nefas?

† De hoc cõstat
ex psal. libro 8
alios S. Script.
locis penè infi-
nitis.

A. Non est dubium, quin † alijs in precando verbis vti liceat, modò ab huius precationis sententia

Q. ij.

non

*Psa. 107. a. 5.
& b. 12. c. 18.
d. 28. &c.

non aberremus. In ea enim certa quædam, & præcipua rerum capita Dominus proposuit, ad quæ, nisi preces nostræ omnes referantur, Deo placere non possunt; petat tamen quisque à Deo, ut præsens * tempus atque necessitas flagitabunt; & cui volet parti huius preceationis, & quamdiu volet, immoretur, eamque prout visum fuerit, varijs modis amplificet: nihil enim impediet, modo ea fiducia atque affectu, quo est ante dictum, in eam item sententiam, quæ hac oratione ostenditur, Deum precetur.

M. Precaatio Dominica quot partes habet?

Partitia.

A. Postulationes quidem sex continet, partes tamen in summa duæ sunt: quarum prior ad solam Dei gloriam attinet, & tres priores petitiones complectitur; posterior, quæ reliqua tria postulata continet, ad nostrum commodum proprie pertinet.

M. Itane utilitatem nostram à Divina gloria disuellis, atque distrahis, ut æqualiter etiam inter ea partiaris?

A. Cohærentia non distraho, sed quò tota tractatio perspicua fiat, discernenda distingo: ut quorsum quidque pertineat intelligatur. Alioquin, quæ proprie ad Dei gloriam spectant, ea nobis quoque summas utilitates præbent; quæ rursum utilitati nostræ serviunt, omnia ad Divinam gloriam reuocantur. * Is enim finis, ad quem referenda sunt vniuersa, hic esse nobis scopus debet, ut Dei gloria quam maximè amplificetur. Partitionem tamen hanc in tractando interim non incommodam fore,

nec

Finis vniuersorum Dei gloria

* 1 Cor. 10. 30

32.
Col. 3. c. 17.

nec temerè, sed ex rerum ipsarum proprietate fieri arbitror: quia dum illa, quæ ad Dei gloriam amplificandum propriè pertinent, petimus, vtilitates interim nostras omittere oportet, quum tamen in posteriorib⁹ illis petitionibus, cõmodis nostris rectè seruiamus.

M. Iam verborum omnium pondèra paulò diligentiùs examinem⁹. Cur Deum patrem nominas?

A. Permagna in vnius huius nominis vsu vis inest. Duo enim, quæ suprà in precando cum primis necessaria esse demonstraui⁹, complectitur.

M. Quæ sunt illa?

A. Primùm non quasi absenti, † aut surdo loquor, † Psa. 33. b. 13. 14. & 34. c. 15. 17. & 94. b. 9. 10. 11. & 139. a. 1. 2. & c.
sed vt præsentem audientemq^{ue} appello atq^{ue} inuoco, certò persuasum habens eum precantem me exaudire; alioqui enim eius auxiliùm frustra implorarem. Hoc ita de Angelorum aut hominum etiam mortuorum * quoquam statuere, sine omni dubitatione profectò nō possum. Deinde, fiduciam impetrandi antè diximus esse rectè precationis fundamentum: charum verò ipsum verbum est patris, ac paterni amoris, & spei bonæ atq^{ue} fiduciæ plenissimum. † Nominè ergo, quo nullum inter⁹ † Psa. 103. c. 15. Luc. 15. c. 18.
ra dulcius, appellari Deus voluit, ita nos ad se inuitans, vt eum, omni sublata de patrio eius animo atq^{ue} beneuolentià dubitatione, intrepidè adeam⁹. Cum enim patrem eum nobis esse decernimus, * eius spiritu animati, vt suum liberi, accedimus. Parentem solet
PATER ergo charitatis † atq^{ue} amoris nomine, p^{ro} † Rom. 8. c. 15. Gal. 4. a. 6.
prios quā dignitatis, aut maiestatis vocabulis, REX † Mal. 1. b. 6.

Q. iij.

aut.

aut DOMINVS nuncupari hoc loco Deus voluit,
& paterni nominis amplissimum patrimonium
nobis interim quasi + liberis suis relinquere.

† Ioh. 1. b. 12.
Ro. 8. c. 15. 17
Gal. 4. a. 6. 7.

M. Eāne igitur impetrandi fiducia, qua suos filij
parentes adire solent, ad Deum accedemus?

† Mat. 11. d. 27
Ioh. 1. c. 18. &
10. c. 15.
* Mat. 7. b. 11.
Luc. 11. c. 13.

A. Firmiorem multò stabilioremq; esse Diuinæ
beneuolentię, quā humanæ fiduciam, † Christus
naturalis Dei filius, ingenij patris optimè gnarus,
nobis confirmat dicens; * si vos (inquit) cum mali
sitis, filios vestros inanes voces fundere non si-
nitis, sed eorum postulationibus conceditis, quā-
tò erit cœlestis pater, qui ipsa est bonitas, atq; be-
nignitas, in vos beneficentior? Verū omnem
hanc fiduciam † Christus, vt est antè dictum, no-
bis affert: neq; enim nos, qui natura irę filij sum⁹,
Deus sibi nisi per Christum adoptat, aut filios esse
agnoscit.

† Ro. 5. a. 1. 2.
Gal. 4. a. 4. 5. 6
Eph. 2. a. 4. 5.
1. Ioh. 2. a. 1.

M. Ecquid præterea nos docet patris nomen?

* Mala. 1. b. 6.
Mat. 26. d. 39.
41.

A. Vt cum eo amore, * reuerentia, atq; obedi-
tia, quæ patri cœlesti à suis liberis debetur, ad pre-
candum accedamus, vtq; eam mentem, quæ filios
Dei decet, habeamus.

M. Deum cur nostrum potiùs communiter patrē
appellas, quā tuum separatim?

† Ps. 22. a. 1. 2
Rom. 1. a. 8.
1. Cor. 1. a. 4.

A. Fas quidem est pio cuiq; Deum + suum nomi-
nare, verū eam oportet esse hominum Christiano-
rum inter ipsos communitatem, atq; societate,
eāq; charitate atq; beneuolentia, singuli vniuersos
complexi debent, ne alijs neglectis quisquam v-
num

vnum se curret, sed publicam omnium vtilitatem respiciat: vnde priuatim nihil in tota hac precatione, sed communi omnium nomine cuncta postulatur. Sed & cum illi, quorum infima est fortuna, ac vitæ conditio communem * patrem cœlestem, æque ac fœlices, & amplissimæ dignitatis gradus adepti, appellent, eos ne fratres dedignemur, qui filiorum honore apud Deum dignantur, admonemur. * Despicatissimi verò & qui in hoc mundo sunt contemptissimi, hac interim consolatione lenire se, atq; sustentare possunt, quòd in cœlo potentissimum eundemq; benignissimum patrem habeant. Præterea qui Deo + fidimus, eum rectè patrem esse nostrum profitemur. Impij enim atq; increduli, vt Dei potentiam iustitiamq; extimescant, paternæ tamen eius erga se bonitati cōfidere non possunt.

M. Cur Deum in cœlo esse dicis?

A. Quemadmodum cœlum rotundo atq; immenso ambitu omnia complectitur, circumdat terram, circumdat maria; nec res, aut locus est aliquis, qui cœli capacitate non cingitur atque concluditur, estq; ex omni parte patens atq; apertum, & rebus omnibus perpetuò sic adest, vt in eius quasi conspectu locentur vniuersa: ita Deum * arcem cœli tenentem, rerum pariter omnium gubernacula tenere, vbique præsentem adesse, videre, audire, mōderari vniuersa intelligimus.

M. Perge.

A. In cœlo etiam, ob id Deus esse dicitur, quòd
suprema

* Mal. 2. b. 10.
Ioh. 8. e. 41.
1. Cor. 8. a. 6.
Eph. 4. a. 5. 6.

* Deu. 10. c. 17
18.

Psal. 10. d. 18.
& 68. a. 5. 6. &c

146. b. 6. 7. &c
† Psal. 11. b. 5.

6. 7. & 25. a. 1.
2. &c. & 73. c.

25. 26. &c.
Rom. 1. c. 18.

& 2. b. 6. 7. 8.

* Psal. 11. b. 4. 5
& 20. b. 6. &c
33. b. 13. & 119
a. 4. 5. 6. & 119
2. 3.

† Psa. 8. a. 3. & 19. a. 1. **suprema, atque + coelestis illa regio, Diuinis eius atq; præclaris operibus magnificentius collucet atq; illustratur. * Deum præterea in coelo regnantem, in æterna & summa felicitàte esse demonstratur, cum nos adhuc in terris patria pulsi, vt paternorum bonorum exheredes filij misere & calamitosè exulemus. Idem ergò valet, † Deum in coelo esse, ac si coelestem & modis omnibus Diuinum eum appellem, id est, incomprehensibilem, excelsissimum, potentissimum, beatissimum, optimum, maximum.**

M. Quem existis fructum percipis?

A. Euellunt ista ex animis nostris vulgares atq; corruptas de Deo opiniones, instituuntq; mentes nostras, vt de coelesti + patre cogitationem longè aliam, quàm de terrenis parentibus solemus, suscipiamus: vt reuerentiam summam aduersus sanctam eius maiestatem adhibeamus, eamq; venerabundi suspiciamus, & admiremur: eum attèdere, precesq; ac vota nostra + exaudire certò statuam⁹: in eo, qui coeli & terræ præses sit & custos, spem omnem collocemus: simul autem ne quid Deo indignum petamus, sed vt coelestem patrem appellantes, animos + humo excitatos, celsos & erectos, terrena despicientes, supera atq; coelestia cogitantes, habeamus, & ad beatissimam illam patris nostri felicitàtem, atq; ad cælum quasi + hæreditatē paternam, perpetuò aspiremus, his verbis admonemur.

M. Hoc ergò tam felicità aditu, introituq; precationis

† Psa. 50. a. 4. 6
& 19. b. 5. 6. 7
Mat. 23. b. 9.

† Psa. 20. b. 6.
& 102. c. 15.
37. & 113. a. 4.
5.

* Colof. 3. a. 1.

† Ro. 8. c. 17.
Ep. 1. c. 14. d. 18
Heb. 9. c. 15.
1 Pet. 1. a. 3. 4.

tionis nobis iam patefacto, agere primum mihi postulatum recita.

A. Precamur primum ut DEI NOMEN SANCTIFICETVR.

M. Hoc quid sibi vult?

A. Non aliud, quam ut eius gloria * ubique amplificetur.

* Ps. 89. a. j. b.
&c.

Rom. 11. d. 36

& 16. d. 27.

1 Cor. 10. g. 31

1 Mal. 1. b. 6.

M. Cur istuc primo loco postulamus?

A. Quia æquissimum est, ut filij patris, † serui Domini, conditi conditoris gloriam augeri, maxime expectant atq; exoptent.

M. An quicquam Dei gloriæ accrescere aut decedere potest?

A. Dei quidem gloria cum perpetuo sit * amplissima, in seipsa neq; accessione maior, neq; decensione minor fieri potest: neq; enim accretione, aut diminutione aliqua, ut hec nostra solent, mutatur.

* Ps. 56. b. 5. c.
11. & 104. c. 31

Verum ut Dei nomen illustre notumq; mortalibus fiat, eiusq; laus & gloria in terris, ita uti par est, celebretur, precamur.

Ps. 96. a. 1. 3.
&c.

Et sicuti immensa Dei potentia, sapientia, iustitia, bonitas, Diuinaq; eius opera omnia gloriam Dei atq; amplitudinem reuera illustrant, ita optamus ut † nobis etiam illustrata & gloriosa appareant: quò authoris magnificencia, ut in se se est amplissima, sic & inter nos modis omnibus splendida, atq; præclara reluceat, & laudibus atque honoribus priuatim publiceq; celebretur.

Ps. 113. a. 2. 3.

&c. & 114. 2.

1. & 145 toto.

Rom. 11. d. 36

M. Perge adhuc.

R. i.

A. Precamur

*Esa. 52. b. 5. 6
Eze. 36. d. 20.
Rom. 2. d. 24.

A. Precamur præterea ne sanctissimum Dei nomen ab alijs propter nostra vitia * male audiat, & quasi ignominia afficiatur: sed vt potius eius gloria per nostram erga Deum hominesq; pietatem vbiq; gentium amplificetur. Optamus deniq; vt aliorum omnium, qui cœlo, terra, mariue, vel alijs vspiam locis † Deorum appellationes & honores adepti sunt, & in templis, varijs figuris, atq; ceremonijs coluntur: quibûsue pectora sua, quasi delubra quædam, homines errore, & vanis opinionibus imbuti consecrarunt: huiusmodi inquam commentitiorum, fictorumq; Deorum nominibus funditus extinctis, & obliuione sempiterna obrutis, atq; deletis, solum Dei cœlestis patris Diuinum nomen atque numen, magnum clarumq; sit, illudq; mortales omnes vbiq; terrarum agnoscat, auguste, sancteq; colant atq; venerentur, & puris votis atq; animis precentur, inuocent, implorent.

M. Rectè quidem dixisti: perge quæso.

*Mat. 4. d. 23.
& 9. d. 35.
Mar. 1. b. 14.
Iph. 8. d. 31. 32

†Mat. 13. c. 25
e. 38. 39. & 15.
a. 2. 3. 6.
Luc. 16. b. 8.
Ioh. 3. c. 19. 20
*Luc. 10. a. 3.
& 20. c. 12. & c.
d. 17. 18.
Ioh. 16. a. 2. 3.
& 17. b. 14. 15

A. Secundo loco petimus, VI ADVENIAT REGNUM DEI, id est, ne verbi sui Diuinam * veritatem, quam & Euangelium regni Christus nunciat, obscurâ in tenebris sinat iacere, sed eam quotidiè magis ac magis in lucem proferat, contra Satanæ † atq; impiorum hominum ingenia, caliditatem, solertiam, contraq; fictas omnium insidias, qui veritati tenebras offundere, eamq; infirmare, aut mendacio contaminare nituntur: contraq; tyrannorum violentiam, * & crudelitatem, qui modis omnibus veritatem extinguere atq; opprimere, adeoq; funditus delere conantur, præsidio

suo

suo tueatur, & defendat: vt nihil esse, quod Diuinae veritatis inuictæ virtuti resistere queat, manifestum atq; testatum omnibus fiat.

M. Perge porro de regno Dei dicere.

A. Precamur vt quamplurimos * sacrosancti ius
ius verbi doctrina institutos, & veritate adductos
e tenebris in lucem vocet, eosq; in numerum sanctumq;
cætum suum, id est, ecclesiam suam, in qua
præcipue regnat, aggregatos, † spiritu suo assidue
gubernet, atq; vt milites suos, † cum hostili vitio
rum agmine, quasi exercitu Satanæ summa con
tentione perpetuo decertantes, auxilio suo iuuet;
vt in Diuina eius virtute firmitatem & robur te
nentes, coërcitis affectionibus prauis † atq; dis
tortis, fractis domitisq; cupiditatibus, victis, fus
sis, fugatis, atq; profligatis vitijs omnibus, cœles
stem Rempubicam & regnum augeant atq; am
plificent, Deo * per spiritum interim suum in ipso
rum animis regnante atq; imperante.

M. Ista quotidie fieri videmus.

A. Fiunt quidem hæc quotidie, ita vt † Deum pio
rum atq; impiorum rationem habere satis intelli
gamus, vtq; regnum Dei in hoc mundo præclare
inchoatum videri possit: optamus tamen, vt assis
duis incrementis eorūq; augeat, vt reprobis om
nibus, * qui Satanæ instinctu contra Diuinā ve
ritatem contumaciter, atq; obstinate resistunt, &
repugnant, & vitijs atque flagitijs omnibus sese
contaminantes, Dei regno atq; imperio subijcere
recusant, sub iugum missis, atque perditis: † Sata

R. ij.

natq;

* Mar. 1. b. 14.
15.
Lu. 4. c. 18. 19.
Ioh. 17. c. 17.
19. 20. 21.
† Pet. 2. b. 9. 10.
† Ioh. 16. b. 13.
† Luc. 22. d. 31.
32.
Eph. 6. b. 10.
11. d. 17. 18.
† Pet. 5. c. 8. 9.
† Ro. 6. b. 11. 12.
& 8. a. 1. 5. & c.
b. 10. 12. & c.
* Ro. 8. b. 9. 10.
11.
1. Ioh. 3. d. 24.
& 4. c. 13.
† Ps. 34. c. 13.
16. & 37. b. 9.
10. & c. & 58.
a. 5. 6. b. 9. 10.
* Mat. 13. c. 38.
41. & 22. a. 6. 7.
b. 13.
Luc. 19. c. 14.
e. 27.
& 12. f. 45. 46.
& 20. c. 16.
† Mat. 25. d. 41.
Rom. 16. c. 20.
1 Cor. 15. d. 24.
25. 26 & c. g.
54. 55. 56. 57.

naq; ipsius tyrannide funditus deleta, hostibusq;
omnibus confectis, oppressis, atq; obtritis, ita vt
nihil contra Dei nutum atque ditionem respirare
queat, ipse solus vbicq; gloriose regnet, imperet,
triumphet. Et sicuti Deo * per spiritum suum in
nobis regnante, communitas quedam hominibus
cum Deo est in hoc mundo: ita foelicissimi * etiam
regni sui gaudiū, atq; gloriam sempiternis secu-
lorum aetatibus non immutandam in cœlo nobis
scum per Christum vt communicet, quò cœlestis
patris nostri non filij modò, * sed & hæredes si-
mus, precamur atq; opramus: cuius voti patrem
cœlestem nostrum aliquādo tandem nos com-
potes facturum esse, nihil profectò quicquam amo-
bigimus aut dubitamus.

M. Quid deinde sequitur?

* Psal. 40. b. 3.
Mat. 26. d. 39.
42. Ioh. 4. d. 34
& 5. c. 30. & 6
d. 38.
Eph. 6. a. 1.
1. Ioh. c. 14.

A. VT DEI VOLUNTAS FIAT: + filiorum e-
nim est vt ex patrum voluntate vitam suam insti-
tuant. Non contrà vt parentes ad filiorum volun-
tatem sese conforment.

M. An ergò homines quicquam inuito Deo fa-
cere posse existimas?

* Psal. 5. a. 4. 5.
& 45. b. 7. 3.
Psal. 119. d.
104. 125.
* Psal. 115. a. 3.
& 135. b. 6. 7.
Rom. 9. d. 19.

A. Multa certè scelera atque flagitia illius volun-
tate pergrauiter * offensa, quotidie à mortalibus
fieri, atque admitti perspicuum est, planeq; inter
omnes constat: ita tamen vt nulla vi, aut necessi-
tate cogi possit De⁹, quin quod facere destinauit,
id facillimè efficiat. Non tantum igitur precamur
vt quod illi decretum fuerit, eueniat: quod quum
Diuina voluntas efficiendi necessitatem secum
semper

semper adferat, euenire necesse est; sed quum me-
tes nostrae cupiditatibus flagrantēs, placantur
ferantur ad eas res appetendas, atque peragen-
das, quae Deo maxime displicent, petimus vt om-
nes omnium voluntates sacri spiritus sunt impul-
su, ad sensum, & voluntatem numinis sui com-
mutet, atq; conformet, vt nihil velimus aut opte-
mus, nedum faciamus vnquam, a quo Diuina eius
voluntas abhorreat: & quicquid ex eius voluntas-

*Ro. 8. b. 7 &c.
Ga. 5. c. 16, 17.

*Rom. 8. a. 2, 4
5. &c. c. 14, 15.

16.
1 Cor. 2. c. 12.
& 3. d. 16.

*Act. 21. c. 14.
1 Pet. 3. d. 17.
& 4. c. 13.

te euenire intelligimus, id non æquis solum,
sed & libentibus animis accipiamus, & patiamur.

M. Quorū addis, vt IN TERRA FIAT. ITI-
DEM A; IN COELO. Dei voluntas:

A. Nimirū vt ad exemplar t̄ coelestium illorum
spirituum, quos Angelos vocam⁹, Diuinæ mate-
stati dicto audientes atque obediētes per omnia
simus: & quemadmodum in coelo nulla est rebel-
lio, ita neq; in terra quisquam qui contra sanctā
Dei voluntatem resistere & repugnare aut velit,
aut audeat, vsquam inueniatur. Sed & quum so-
lem ac lunam, reliquasq; stellas in coelo nobis cō-
spicias, assiduo motu & perenni agitatione fer-
ri, & terram radijs suis ex diuina voluntate per-
petuò illustrare videmus, obediētiæ exemplū
nobis ad imitandum propositum intuemur. Præ-
tereā verò quum in sacris scripturis voluntatem
suam *Deus disertē explicuerit, id quod testame-
ti t̄ nomine illis indito aperte significauit, qui in
scripturarum sententiā non manent, a Dei certē
voluntate manifestē recedunt.

1 Pet. 1. c. 11.
& 103. d. 20, 21
& 104. d. 24, 5.

Heb. 1. b. 6, 7
d. 14.

Apoc. 7. c. 11.
& 9. b. 10, &c.
22. c. 9.

*Ps. 19. a. 4, 5.
& 104. d. 20.
&c. & 135. b. 7.

& 136. b. 7, 8, 9

*Deut. 3. d. 32.
Mat. 7. d. 21, &c.
12. d. 5, 6.

1 Cor. 3. b. 6.
d. 14.

Gal. 4. c. 24.

R. iij.

M. Satis

M. Satis iam à te tractata esse videtur prima pars preceationis Dominicę, quę tria illa capita ad Dei solam gloriam pertinētia complectitur. Nunc ad secundam partem, quę vtilia & commodis nostris apta proprię spectat, tametsi eadem ad Dei quoq; gloriam referantur, opportunē pergemus.

A. Secundę partis primum caput est: PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

M. Quid panis quotidiani nomine significas?

Psa. 104. c. 15.
d. 27 & c. & 105.
toto. & 144. c.
10. 11. 12. & c.
& 145. c. 14.
15. 16. & c.

A. Non ea modò, quę ad victum cultumq; sup-
peditent, verùm etiam res alias omnes in vniuersum, quę ad vitam tuendam, conseruandam, & in tranquillitate, ac sine metu degendam sunt necessariae.

M. Ecquid est aliud, de quo hæc vox panis nos admoneat?

Psa. 78. c. 18.
19. 20. d. 29. 30
& 106. c. 14.
Mat. 6. d. 25.
Lui. 16. c. 19.
1 Tim. 3. b. 8. 9

A. Ne res ad epulandum exquisitissimas, néue vestes pretiosas, aut magnificam supellectilem ad voluptatem studiosè conquiramus, & compa-
remus: sed vt delicias atque luxum despicientibus nobis, & paruo cōtentis, tenuis salubrisq; victus, & vestitus moderatus, atque necessarius satisfaciat.

M. Quomodo verò panem appellas tuum, quem à Deo dari postulas?

*Psa. 115. c. 26
Mat. 7. b. 7. 8.
1. Cor. 4. b. 7.
Iac. 1. c. 17.

A. Dei *munere noster fit, quum nobis ad quotidianos vsus, tametsi iure minimè debeatur, ab ipso benignè donetur.

M Num

M. Num qua alia de causa tuum panem vocas?

A. Hoc verbo admonemur victum * labore nostro, aut alia legitima ratione parandum esse, vt eo contenti, de rebus alienis quicquam per avaritiam aut fraudem ne appetamus vnquam.

M. Quum nos Deus labore nostro victum iubeat at quere, cur ab eo panem postulas?

A. Vnus est Deus, qui terris † fecunditatem dat, qui vberes, fructuumq; fertiles agros efficit: frustra ergo omnem nos vitæ cursum in labore corporis, atque animi contentione confecturos esse, atque consumpturos certum est, * nisi Deus conatus nostros velit prosperare. Par est ergo, vt a Deo Opt. Max. qui iuxta Davidis oraculum, omnia vt condidit, † ita pascit etiam atque tuetur, ad victum vitamq; necessaria, precibus quotidie exposcamus; facq; quasi dante † porrigenteq; Deo, & de illius manu in manus nostras tradita, gratis ac nimis accipiamus.

M. An diuitibus etiam, qui rebus omnibus circumfluunt atque abundant, panem a Deo in diem petendum esse existimas?

A. Frustrâ * cogeremus, recodemusq; copias, quæ vel ambitioni nostræ, vel quotidianis sumptibus, vel necessario vsui, in multos etiam annos suppetet, nisi illarum vsu salutare nobis Deus ad vitæ suæ gratia effecerit. Imò frustrâ in stomachum cibum ingeremus, nisi Diuina virtus, qua potius quam ciborum nutrimentis alimur, & sustentamur,

* Gen. 3. d. 19.
Eph. 4. d. 28.
2. Thef. 3. b. 8.
c. 10. 12.

† Psa. 24. a. 1.
& 65. c. 9. & 68.
b. 9. & 104. c.
13. & 85. c. 12.
& 147. b. 8. & c.
* Psa. 127. a. 1.
2.
1. Cor. 3. b. 7.
† Psa. 104. & c.
136. d. 25.
& 145. c. 15.
& 147. & c.

* Psa. 34. b. 9.
Luc. 1. g. 53.
& 12. b. 15.
1. Tim. 6. c. 17.
Apoc. 3. d. 17.
† Deu. 8. a. 3.
Pf. 78. d. 29. 30.
Mat. 4. a. 4.

mur, & alendi vim cibis, & stomacho concoquendi facultatem tribuerit. Ob quam causam cognati etiam diurnum cibum, quem iam accepimus, à Deo tamen nobis preberi, id est, vitalem atq; salutarem fieri postulamus.

M. Quotidianum, & hodie quorsum adduntur?

*Mat. 6. c. 25.

d. 34.

Luc. 10. g. 41.

Phil. 4. b. 6.

1 Petr. 5. b. 7.

*1 Tim. 6. c. 9.

10.

A. Vt solitudinum † crastinarum aculeos, ne dies noctesq; illis frustra excruciemur, ex animis nostris euellat: vtiq; nimiarum opum inexplebili cupiditate & quasi rabida fame, à mentibus nostris depulsa, officium nostrum sedulo facientes; à benignissimo patre quotidie petamus, quod ille paratus est quotidie impartiri.

M. Perge ad cætera.

A. Sequitur quinta petitio, qua patrē precamur: VT DELICTIS NOSTRIS IGNOSCAT.

M. Quē tandem ista venia fructum consequemur?

A. Amplissimum: nam quē Deus supplicum * miseretur, eodem apud eum loco, atq; in ea cum ipso gratia erimus, ac si innocentes, sancti, & in omnibus vitæ partibus integri essemus.

M. An hæc veniæ petitio omnibus est necessaria?

A. Maxime: quum nemo viuat mortalium qui in officio frequenter * non labatur, & à quo non sit in Deum sæpe ac grauiter peccatum: adeoq; testimonium in nos dicente scriptura, qui in vno aliquo offenderit, omnium manifestus tenetur: & qui de vno peccato se Deo vt purget contendit, mille

*Psa. 32. a. 1. 2

Ro. 5. b. 8. 10.

2 Cor. 5. d. 18

Colos. 1. c. 20.

21. 22.

*Psa. 14. a. 23

& 43. a. 2. 3.

Ro. 3. b. 10. 11

1 Ioh. 1. d. 8. 10

† Iob. 9. a. 1. 2.

Iacob. 2. b. 10.

nille facinorum reus arguetur. Vt ergo erratorū
veniam impetremus, + vna spes est reliqua, vni^{† 2 Cor. 3. d. 18}
cum omnibus perfugium, Dei per Christum bo^{19. 20. & c.}
nitas & misericordia. Qui verò se peccasse * non^{1. Ioh. 1. d. 7. 9}
fatentur, neq; delictorum veniam petunt, sed + cū^{& 2. 2. 1. 2. b.}
Pharisæo illo innocentia, atque iustitia sua apud^{12.}
Deum, vel contra Deum potius gloriantur, ij à^{* 1. Ioh. 1. d. 8}
societate fidelium, quibus hæc precandi formula,^{10.}
quam sequantur, est constituta, & à portu atque^{† Luc. 18. b. 9.}
perfugio salutis sese excludunt. Hoc est enim
quod Christus dicit, se non vt iustos, sed peccato^{& c.}
res ad pœnitentiam vocaret, in hunc mundum
venisse.

M. Gratuitone Deum peccatis nostris ignoscere
statuist?

A. † Omnino. Alioqui non remissio, sed compen^{† Ro. 3. c. 24. 25}
satio quædam videri posset: ad compensandū ve^{& 11. a. 5. 6.}
rò vnum vel minimum vitium facultate vlla no^{2 Tim. 1. b. 9}
stra sufficere nullo modo possumus. Non ergo^{10.}
præteritam culpam pariter, atq; Dei pacem ope^{Tit. 3. b. 5.}
ribus nostris, quasi pretio quodam redimere, &
paria paribus, quod aiunt, referre possumus: sed
errati pariter atq; supplicij * veniam à Deo per so^{* Ps. 32. b. 5. 6}
lum Christum impetrabilem precibus omnibus^{1 Ioh. 1. c. 9.}
petere, atq; vt ignoscat suppliciter postulare de^{& 2. 2. 1.}
bemus.

M. Verum ista, atq; ea quæ mox nobis statuitur
conditio, vix aptè satis inter se coherere videtur.
Petimus enim, vt Deus ita nobis ignoscat, vt nos
debitoribus nostris condonamus.

S. i.

A. Æquissima

Mat. 18. d. 32

33.

Luc. 6. c. 36. 37

38.

† Ro. 3. c. 24. 35

& 11. a. 5. 6.

Gal. 3. a. 4.

* Math. 5. a. 7.

Luc. 6. c. 36.

Iacob. 2. b. 13.

A. Aequissima quidem conditione veniam nobis Deus offert: quæ tamē in eam partem accipienda non est, quasi hominibus ignoscendo, veniam ita promereamur, vt ea quasi gratia quædam à Deo referatur. † Gratuita enim tum. Diuina remissio non foret, neq; solus Christus sicuti scripturæ docent, & nos antè explicuimus, peccati pœnas nobis debitas, in cruce persoluisset. Verum, nisi alijs nos, ad sibi condonandum faciles habeant, atque ita clementiam & lenitatem Dei patris * imitando, eius nos filios esse ostendamus, clarè denuntiati, vt nihil à se aliud, quàm summam animaduersionis seueritatem expectem?. Nostram ergò placabilitatem, non vt causam promerendæ à Deo veniæ proposuit, sed vt pignori foret, ad animos nostros certa Diuinæ clementiæ fiducia confirmandos.

M. Nullusne ergò veniæ locus apud Deum ijs relinquitur, qui ad ignoscendum, & ad offensiones deponendas implacabiles sese, inexpressibilesq; alijs præbent.

* Mat. 6. b. 14

15. & 18. c. 24.

d. 28. 29. 33. 34

A. Nullus omninò: id quod cum * alijs multis sacra scripturæ locis testatum est. atq; manifestum, tum parabola illa Euangelica de seruo, qui cum Domino suo decies mille talenta deberet, ipse interim conseruo debitori, centum quos illi crediderat denarios condonare recusauit, placarè nos admonet; † ad eandem enim seueritatis regulam, atque idem exemplum, iudicium sine misericordia in illum constituetur, qui ad lenitatem atque misericordiam

† Mat. 7. a. 2. 3

Luc. 6. c. 37. 38

Iacob. 2. b. 13

miserericordiam erga alios mentem suam reuocare nescit.

M. Litésne in foro de iure, & iniuria hic damnari existimas?

A. Animum + vindicem atq; ultorem iniuriarum ^{*Ro. 12. d. 19. 20.} verbum Dei certe condemnat: videant ergo litigatores, qua mente litem cuiquam intendant. ^{Heb. 10. f. 36.} Le- ^{*Rom. 13. a. 7} ges tamen & instituta iuris publici, & illorum v^{b. 4. 6. & c.} sus legitimus, id est, ad iustitiæ & charitatis normam directus, Euāgelio Christi minime aut tolluntur, aut damnantur. In hac verò precationis Dominicæ parte, ad Christianæ lenitatis, & dilectionis regulam mentes nostræ exiguntur, ^{*Mat. 5. f. 39. 40.} scilicet à malo vinci, id est, aliorum culpa eò nos ^{Lu. 6. d. 27. 28.} adduci sinamus, vt malum malo rependere velimus, ^{Rom. 12. d. 14. 17. 18. 19. 20.} sed vt bono malum vincamus potius: hoc est, maleficia benefactis pensemus, beneuolenti- amq; ergà inimicos atque hostes etiam immanes, & capitales habeamus atq; conseruemus.

M. Perge porro ad sextam petitionem.

A. Ea precamur, NE NOS INDUCAT IN TENTATIONEM, SED A' MALO LIBERET. Nam vt antè præteritorum veniam petimus, ita nūc ne + ampliùs peccemus, oramus. Mille formidines ^{*Ioh. 3. b. 14. & 3. b. 11.} opponuntur, * mille intenduntur pericula, mille ^{2. Pet. 2. d. 20. 21. 22.} nobis insidiæ comparantur, atq; collocantur. Nos ^{*Mat. 10. b. 16. 17. & c.} verò natura + imbecilles, ad præcauendum incauti, ^{Ep. 6. c. 12. & c.} ad resistendū ita infirmi sumus, vt minimis ^{1. Pet. 3. c. 3. 9.} momentis, atque occasionibus leuissimis in fraudem ^{*Mat. 26. d. 41} impellamur, feramurq; præcipites. ^{1. Cor. 1. d. 27.}

S. ij.

M. Perge.

M. Perge.

*Mat. 10. b. 16. A. Quum ergo & ab hominib⁹ * astutis atq³ vicio-
 17. lētis, & à cōcupiscētia, † atq³ appetitione propria,
 Luc. 16. b. 8. à carnis, mundi huius, atq³ corruptelarū omniū il-
 2 Cor. 1. c. 13. lecebris: super omnia verò, à fallaci illo, vafro, &
 15. veteratore * serpente, id est Diabolo, qui, rapidi
 † Iac. 1. b. 14. † leonīs instar, quarens quem deuoret cum alijs.
 & 4. a. 1. infinitis malitiolis * spiritibus mille nocendi ar-
 2. Ioh. 2. c. 16. tibus ad perniciem instructis, perpetuò capitibus
 * Ge. 3. a. 1. & c. nostris imminet, vehementissimè assidueq³ op-
 2. Cor. 11. a. 3. pugnemur, adeoq³, qua sumus ipsi infirmitate,
 Apoc. 12. a. 4. statim concideremus, planeq³ de nobis actum fo-
 & 20. a. 2. ret: confugientes ad fidem † Opt. Max. patris, eū
 † 1 Pet. 5. c. 9. oramus ne nos in his difficultatibus & periculis
 * Ep. 6. b. 11. 12. deserat, atq³ destituat, sed vt sua nos virtute * ita
 † Ioh. 16. g. 33. armet, vt contra carnis nostræ cupiditates, huius
 1. Ioh. 4. a. 4. mundi illecebras, & Satanæ vim atque impetum
 & 5. b. 4. non resistere modò & repugnare, sed illos vince-
 * Ro. 16. d. 20. re etiam atq³ superare valeam⁹: itaq³ animas nos-
 Ephes. 6. b. 10. stras † à vitijs atque flagitijs auocet, ne in illa de-
 2 Tim. 4. d. 17. labamur, aut in officio labamur vnquam, sed in
 18. optimi pariter, atq³ potentissimi patris * tutela, &
 † Rom. 8. a. 1. præsidio tutò, & sine metu perpetuò lateamus.
 4. 6. & c.
 1 Pet. 4. a. 1. 2.
 * Psal. 91. a. 1.
 & c. toto.
 & 121. toto.

M. Satanæ igitur astutiam atque impetum, mune-
 di huius insidias & præstigias, ac carnis nostræ
 corruptelas atque illecebras, quibus animi nostri
 ad peccatum sollicitantur, atque irretiti tenentur,
 tentationis nomine significas.

A. Sanè præceptor.

M. Quum tamen tentationum quasi laqueis ho-
 mines

mines captare atque implicare * Satanæ proprium sit, cur ne Deus te in tentationem inducat precaris.

* Act. 5. 21. 3
1 Cor. 7. 2. 5.

A. Deus vt + suos, ne Satanæ fraudibus illaquiatur in vitia atque flagitia delabantur, tutatur & cōseruat: ita impijs opem atque auxilium suum subducit atq; subtrahit, quo destituti, cupiditate cecici, ac præcipites omnibus insidijs circumueniuntur, & in omne feruntur nefas: tandemq; consuetudine scelerum quasi obducto + callo, animi illis obdurescunt, atque ita Satanæ tyranno mancipati, & in seruitutem addicti, in perniciem atq; interitum sempiternum ruunt.

* Luc. 22. d. 31
32.
1 Cor. 13. b. 10
2. Cor. 12. b. 9
Eph. 6. b. 10. f. 1
2 Tim. 4. d. 17
18.
* 1. Re. 16. c. 14.
Gal. 5. a. 4.
1 Pet. 5. a. 5.
Iudæ. 2. 1.
† Esa. 6. b. 10.
2 Cor. 4. 2. 3. 4.
Ep. 4. d. 13. 19.

M. Superest adhuc Dominicæ precationis appendix quædam.

A. QVONIAM TVVM EST REGNVM, ET POTENTIA, ET GLORIA IN SECVLA. AMEN.

M. Cur Christus hanc conclusionem addi voluit?

A. Primùm, vt certam nobis fiduciam impetrandi, quæ antea postulauimus omnia, in eius bonitate, & potentia, * non in vllis nostris, aut aliorum meritis sitam esse intelligerem. Nihil enim esse, quod is, qui + orbem terrarum regit & gubernat, in cuius ditione atq; potestate sunt vniversa, qui amplissima atq; immortalis gloria clarissimus super alios omnes infinite excellit, * petentibus nobis dare vel non possit, vel nolit, modò rectè, & certa fide rogetur, his verbis declaratur: vt nullam in animis nostris dubitatio relinquatur amplius: id quod etiam addita ad precationis finem

* Psa. 3. a. 3. b. 3.
Ose. 13. b. 9.
Ioh. 10. f. 28.
† Psa. 22. d. 27
& 24. a. 1. & c.
b. 7. & c. & 29.
a. 1. 2. & c. &
47. toto. & 93.
a. 3. 4. & c.
1 Tim. 6. c. 15.
16.
* Mat. 7. b. 10.
& 21. c. 22.
Iacob. 1. a. 6.

† 2. Cor. 1. d. 20

† Psa. 115. a. 3.

2. Cor. 9. c. 8

Eph. 3. d. 20.

1 Tim. 6. c. 15

16.

* 2 Cor. 1. b. 8

9. 10.

2 Tim. 4. d. 17

18.

Iudæ 24.

VOX † AMEN declarat atque confirmat. Præterea verò, quùm solus Deus quæcunq; decreuit, pro sua voluntate largiri possit, ab vno illo vniuersa hæc & peti debere, & impetrari posse clarissimè apparet: * nullumq; periculum, aut malum nostrum visque adeò magnum esse, quod is incredibili potentia, sapientia, & bonitate sua vincere, & à nobis depellere, atque ad salutem etiam conuertere facillimè non possit.

M. Gloria Diuinæ qua de causa in extrema parte fit mentio:

*Finis omnium
Dei gloria.*

† 1 Cor. 10. g. 31

Ep. 3. d. 20. 21

Phil. 1. b. 11.

1 Tim. 1. d. 17.

Iudæ 25.

A. Vt omnes preces nostras Dei laudibus claudere instituamur: is enim est † finis ad quem referenda sunt vniuersa: is exitus, ad quem non preces solùm, sed & actiones nostræ, cogitationesq; omnes perueniant, nobis hominibus Christianis semper propositus esse debet, vt Dei gloria quàm maximè amplificetur, atque illustris reddatur: vtcunq; interim inter mortales, quorum animis Christiana religio non est infixæ, vix inueniatur, qui laboribus susceptis, periculisq; aditis, * nō quasi mercedem rerum gestarum suarumq; virtutum desideret gloriam, qua tamen, vt nō vera solidaq; gloria, sed inani venditione atque ostentatione, vehementer suis grauiterq; interdicit Dominus.

* Mat. 6. a. 1. 2.

3. 4. 5. 6. & c.

Gal. 5. d. 26.

Phil. 2. a. 3. &

3. d. 19.

† Rom. 1. a. 8.

b. 10.

2. Cor. 1. b. 11

Eph. 1. c. 15.

Phil. 1. a. 3. 4.

M. Precationis ergo tractatui quædam de Dei laudibus, & gratiarum actione apte atque opportunè subiungemus:

A. † Aptissimè sanè; neque enim in extremo tantum

tum precationis Dominicæ fine, gloria Dei me-
moratur, sed ipsum etiam principium eius a gloria
laudibusq; divinis ducitur. Quum enim optam⁹,
ut Dei nomen sanctificetur, quid optamus aliud,
quam ut ipsi ex omnibus eius operibus sua con- Vide pag. 121
stet gloria: videlicet, ut peccatoribus condonans,
* misericors: in impios + animaduertens, iustus:
prestans quod promissit, * verax: indignos benefi-
cijs quotidianis cumulans, + optimus benignissi-
musq; censeatur: ut quicquid * operum eius vel
cernimus, vel intelligimus, eo ad eius gloriam
laudibus amplificandam excitemur. Ita gloriam
suam, cum sui inuocatione Deus voluit esse con-
iunctissimam. Par enim est, ut sicuti † difficultas
tibus affecti atq; afflicti ad Dei opem atque mise- † Psal. 34. a. 1, 2
& 50. c. 14. 15
d. 23.
ricordiam supplices confugimus, ita malorum
atque molestiarum liberationem nos per eum cō-
sequi, eumq; bonorū omnium vnicum nobis au-
thorem esse ingenuè agnoscamus. Nam a quo ve-
niam bonaq; omnia precamur, danti illi gratiam Psal. 92. a. 1.
& 93. & 103
totis.
non habere atque agere, summa profectè esset in-
gratitudo. Meritam ergo Deo immortalī gratiam
memori mente, & iustis honoribus persolvere
perpetuò debemus.

M. Perge.

A. Præterea verò Divinam bonitatem, iustitiam,
sapientiam, potentiā & laudibus prosequi & cele- † Psal. 29. a. 1, 2
& 50. c. 14. 15
d. 23.
Rom. 15. b. 6.
brare, illiq; nostro, ac totius humani generis no-
mine, grates agere, est cultus Dei pars, ad eius
maiestatem æquè ac inuocatio propriè pertinens:
qua nisi eum rite colamus, nō solum indigni eius

tot,

Luc. 17. c. 17.

Ioh. 5. d. 44.

Rom. 1. c. 21.

d. 24.

1. Pet. 4. c. 11.

* 1 Cor. 12. a. 6

b. 11.

2 Cor. 9. c. 9. d.

12.

1 Re. 4. c. 10. 11

† Mat. 5. c. 16.

1 Pet. 2. c. 12.

* Psal. 16. a. 3.

† Mat. 5. g. 43.

46. 47.

Lu. 6. d. 32. 33

34.

Act. 24. a. 2. 3.

† 1 Cor. 12. a.

6. b. 11.

1 Pet. 4. c. 10.

11.

* Ps. 115. a. 1.

Mat. 5. c. 16.

2. Cor. 4. d. 15

& 9. c. 9. d. 11

12. 13.

1. Pet. 2. c. 12.

* tot tantisque beneficijs, vt ingrati, sed & æternis supplicijs, vt in Deum impij, dignissimi profecto erimus.

M. Quum ab hominibus etiam beneficia accipiamus, an non & illis gratias agere fas erit?

M. Quæcunque nobis beneficia homines deferunt, ea Deo accepta referre debemus; quod vnus ille reuera hominū ea ministerio largiatur. Ob quam etiam causam, tametsi homines benefici & liberales esse non debent, vt gratiam exigant, sed vt

+ Dei gloriam illustrent, illis tamen, qui * benig-
nitate adducti, per beneficium & gratiā aliquid nobis concedunt, gratias agere quid nō licebit, quum & ipsa id postulet + æquitas, & ita humanitatis lege astringamur? Sed & Deus ipse hac nos illis ratione deuinciens, nos id ipsum vult agnoscere.

M. Gratum ergo animum etiam in homines probas?

A. Maxime: quū gratitudo, vt ita loquar, erga homines nostra, ad Deum ipsum redeat, quod a liberalitatis Diuinæ fonte, quasi quadam riuulorum deductione, + bona sua per manus hominū Deus in nos deriuat. Itaque nō hominib⁹ nos gratos præbeamus, in ipsum etiam Deum ingrati erimus. Tantum hoc curemus, vt ad Deum ipsum, tanquam ad bonorum omnium autorem atq; fontem vnicum, * solida sua gloria redeat, atque redundet.

M. Ecqua est norma atque præscriptio, quam dum

dum Deum gloria & honore afficimus, aut illi
grates agimus, certò sequi possumus.

A. Innumera Dei laudes passim in eius * verbo
descriptæ extant, à quarum regula si non aberras-
bimus, habebimus quod in sua Deo gloria & ho-
nore deferendo, atq; in gratiarum actione perpe-
tuò sequamur. In summa verò, quum Deum † non
Dominum solum, sed patrem etiam ac servatorem
nostrum esse, nosq; vicissim eius esse filios, atque
seruos scripturæ sacræ doceant, æquissimum est,
* vitam nos omnem amplificandæ illius gloriæ
addicere, debitum ipsi honorem reddere, eum co-
lere, precari, venerari, gratias illi perpetuò & ha-
bere & agere: quum in hunc † finem ab eo condi-
ti simus, & in hoc mundo collocati, vt immortalis
ipius gloria splendorem inter mortales maximè
obtinere, & ad summam amplitudinem perueni-
re possit.

* Maximè in
lib. psalm.

† Deu. 10. d. 17
20. & 28. f. 38
Mal. 1. a. 6. 7.
& 2. b. 10.

* Psa. 29. a. 1. 2
& 34. 2. 1. 2. &
92. a. 1. & 103.
toto,
Rom. 15. b. 6.
† Prou. 16. a. 4.
Esa. 43. b. 7.
Rom. 11. c. 36.
Colos. 1. c. 16.

Quarta pars, de Sacramentis.

M. Absoluto iam de lege Diuina, deq; Symbolo,
id est, confessione Christiana, de precatone item, *Transfio.*
& de gratiarum actione tractatu: iam superest, vt
de Sacramentis, mysterijsq; Diuinis, quæ preas-
tionem & gratiarum actionem semper coniun-
ctam habent, vltimo loco dicatur. Dic igitur mihi
quid est Sacramentum?

A. * Est externa Diuinæ erga nos per Christum
beneuolentiæ beneficentiæq; testificatio, signo as-
spectabili arcanam, spiritualemq; gratiam repre-

* Mat. 3. c. 14.
& 26. c. 26;
& 23. d. 19.
Ioh. 3. a. 5.
Act. 2. f. 38.
Rom. 6. a. 3. 4.
1 Cor. 10. d. 16
& 11. c. 24. &c
Gal. 3. d. 27.
1 Pet. 3. d. 21.

T. I.

sentans,

38 Sacramentū quot partibus conflet. Fides nostra imperfecta.

sentans, qua Dei promissiones de remissione peccatorū, & æterna salute per Christum data, quasi consignātur, & earum veritas in cordibus nostris certius confirmatur.

M. Sacramentum quot partibus constat?

Mat. 26. c. 26.

Ioh. 2. 5.

Act. 2. f. 38.

Gal. 3. d. 26. 27.

A. Duabus: i. externo elemento, seu signo aspersibili, & inuisibili gratia.

M. Cur Deus ita externis signis nos uti voluit?

A. Nos quidem mente, atque intelligentia adeo celesti Diuinæque præditi non sumus, ut nobis angelorum instar Diuinæ gratiæ purè per se appareant: hac ergo ratione infirmitati nostræ confusuit Deus, ut qui terreni sumus atque cæci, in externis elementis & figuris, quasi speculis quibusdam cœlestes gratias, quas alioqui non cerneremus, intueremur: & id nostra maximè refert, ut sensibus etiam nostris Dei promissiones ingerantur, quò mentibus nostris sine vlla dubitatione confirmantur.

M. At promissionibus Diuinis certam fidem non adiungere, nisi eiusmodi subsidijs fulciamur, an non infidelitatis in nobis manifestum est argumentum?

* Mat. 6. d. 30
& 3. c. 28. &
16. a. 8.

† Luc. 17. a. 5.

Act. 16. a. 5.

Rom. 1. b. 17.

& 14. a. 1.

A. * Exigua quidem atque imperfecta fide, quoad in hoc mundo versamur, præditi sumus, neque tamen fideles esse desinimus: reliquiæ enim diffidentię, quæ semper in carne nostra hærent, imbecillitatem fidei indicant, † sed eam tamen non prorsus extinguunt. Has quò omnino excutere nō possumus.

mus.

mus, est tamen continuo profectu, vsq; ad vitæ finem, ad fidei perfectionē cōtendendū, in quo nos conatu Sacramētorum vsus plurimū subleuat.

* 1. Co. 9. d. 24
2. Cor. 5. b. 7. 8
Hebr. 6. a. 1.

M. Ecqua alia causa subest, quare Dominus externorū etiam signorum vsum adhiberi voluerit?

A. Dominus mysteria sua in hunc præterea vsum instituit, vt * professionis nostræ notæ, atq; indicia quædam essent, quibus de fide nostra quasi testimonium coram hominibus diceremus, patefaceremusq; nos cum alijs p̃ijs Diuinorum beneficiorum participes esse, & vnum cum illis religionis quasi concentum, atque consensum habere, Christianiq; + nominis, atque appellationis discipulorum Christi nos minimè pudere palàm testificaremur.

* Mat. 26. c. 26
& 28. d. 19.
Act. 2. f. 38. 41
1 Cor. 11. d. 29
Ep. 4. a. 3.

M. Quid ergo de illis iudicas, qui mysterijs Diuinis tanquam minùs necessarijs, carere se posse censent?

* Ioh. 9. c. 22.
& 12. f. 42. &
19. g. 38.
Act. 11. d. 26.
1 Pet. 4. d. 16.

A. Primū, hoc in Deum patrem, ac seruatorem nostrum Iesum Christum, atq; eius etiam ecclesiæ officio tam pio atque debito deesse sine * summo scelere non possunt. Nam quid hoc aliud esset, quàm Christū obliquè abnegare? Et qui se Christianum + profiteri non dignatur, indignus est, qui in Christianorū numero habeatur. Deindè, si qui sacramentorū vsus, ac si opus ijs * nō haberēt, aspernarentur, non modò arrogantie summæ, sed & impietatis etiā in Deum meritò damnari debere existimo: quum nō sū tantum infirmitatis subsidia, sed & Deū ipsorū authorē contemnāt, ipsius gratiam

* Ioh. 3. a. 5.
Luc. 14. d. 18.
c. 24.
1 Cor. 11. d. 29
* Mat. 10. d. 33
Marc. 8. d. 38.

* Ioh. 3. a. 5.
Luc. 14. c. 24.

1.2 Cor. 6.2.1. gratiam respuant, & spiritum, quantum in ipsis
1. Thef. 5. c. 19. est, extinguant.

M. De visibilibus quidem signis, & externo Sacramentorum usu rationem intelligis: sed quòd secundo loco vim atque efficaciam consignandi confirmandiq; in cordibus nostris promissiones Diuinas Sacramentis tribuis, videris officia spiritus sancti propria, illis assignare?

*Luc. 12. b. 12. A. Mentem quidem atque animos humanos illustrare, atque illuminare, conscientias item transquillas atq; securas reddere, vt reuera sunt, ita & censeri debet solius spiritus Dei proprium opus, illiq; accepta referri, ne laus hæc aliò transferatur. Verum hoc nihil obstat, quin mysterijs suis secundas partes in animis atq; conscientijs nostris tranquillandis atq; stabiliendis Deus tribuat: sed ita tamen, vt spiritus sui virtuti nihil detrahatur. Quare statuamus oportet, externum elementum neq; ex seipso, neq; in seipso vim atq; efficacitatem sacramenti inclusam habere, sed totam à spiritu Dei, vt è fòte manare, & per Diuina mysteria, quæ in hunc usum à Domino sunt instituta, ad nos deriuari.

*Ioh. 1. d. 33.
Act. 1. a. 5. &
10. g. 47.

M. Quot in ecclesia sua sacramenta instituit Dominus?

A. Duò.

*Mat. 26. c. 26
& 28. d. 19.
Ioh. 3. a. 5. &
6. f. 35.
Tit. 3. b. 5.

M. Quæ?

A. Baptismum, & sacram cœnam: quorum communis est inter omnes fideles vsus. Altero enim renascimur.

nascimur, altero sustentamur ad vitam æternam.

M. De baptismo ergo primùm dic quid censeas.

A. Quum natura † filij iræ, id est, alieni ab ecclesia, quæ Dei familia est, simus, baptismus veluti * aditus quidam nobis est, per quem in eam admittimur: vnde & testimonium etiã amplissimum accipimus, † in numero domesticorũ, adeoq; filiorum Dei nos iam esse: imò in Christi corpus quasi coopartari, atq; inseri, eiusq; membra fieri, & in vnum cum ipso corpus coalescere.

M. Sacramentum antea dicebas duabus constare partibus, signo externo, & arcana gratia. Quod est in baptismo signum externum?

A. * Aqua, in quam baptizatus intingitur, vel ea aspergitur IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI.

M. Quæ est arcana & spiritualis gratia?

A. Ea duplex est: remissio + videlicet peccatorũ, & regeneratio, quæ vtraq; in externo illo signo, solidam & expressam effigiem suam tenent.

M. Quomodo?

A. Primùm, quemadmodum sordes corporis aqua, ita animæ * maculæ per remissionem peccatorum eluuntur: deinde regenerationis initium, id est naturæ nostræ mortificatio, vel immersione in aquam, vel eius aspersione exprimitur. Postremò verò, quum ab aqua, quam ad momentũ subimus, statim emergimus, noua vita, quæ est regene-

T. iij.

neratio

Baptismi descriptio.

† Eph. 2. a. 3.

* Mat. 23. d. 19.

Mar. 1. 6. d. 16.

Ioh. 3. a. 5.

Tit. 3. b. 5.

† Ro. 8. b. 15. i. 6.

17.

Eph. 2. d. 19.

† 1. Cor. 6. c. 15.

& 12. d. 27.

Gal. 3. d. 27.

Eph. 4. c. 15. i. 6.

& 5. g. 30.

* Mat. 3. d. 16.

& 28. d. 19.

Ioh. 3. a. 5. c. 23.

Act. 8. g. 36. 38.

† Marc. 1. a. 4.

Ioh. 3. a. 5.

Act. 2. f. 38.

Tit. 3. b. 5.

* Act. 22. c. 16.

Eph. 5. d. 26.

Tit. 3. b. 5. 6.

† Ioh. 3. a. 5.

Ro. 6. a. 3. 5. b.

6. 7. & c.

Tit. 3. b. 5.

nerationis nostræ pars altera, atque finis representatur.

M. Videris aquam effigiem tantum quandam rerum Diuinarum efficere.

† Ioh. 3. a. 5.
Act. 22. c. 16.
Ephc. 5. d. 26.
Tit. 3. b. 5.

A. † Effigies quidē est, sed minimè inanis, aut fallax; vt cui rerum ipsarum veritas adiuncta sit atq; annexa. Nam sicuti Deus peccatorum condonationem, & vitæ nouitatem nobis verè in baptismo offert, ita à nobis certò recipiuntur. * Absit enim vt Deum vanis nos imaginibus ludere atq; frustrari putemus.

* Ioh. 14. a. 6.
b. 17.
Rom. 3. a. 4.
Heb. 10. d. 23.

M. Non ergò remissionem peccatorum externa aquæ lauatione aut aspersione consequimur?

† Mat. 26. c. 28
Ephc. 1. b. 7. &
5. d. 25.
Col. 1. c. 14. 20
Tit. 3. b. 5. 6.
Apoc. 1. b. 5.
* Ioh. 3. a. 5.
Ro. 8. b. 15. 16
Heb. 9. d. 14
& 10. d. 22.

A. Minimè. Nam solus Christus † sanguine suo animarum nostrarum maculas luit atq; eluit. Hūc ergò honorem externo elemento tribuere nefas est. Verum Spiritus sanctus * conscientias nostras sacro illo sanguine quasi aspergens, absterget omnibus peccati sordibus, puros nos coram Deo reddit. Huius verò peccatorum nostrorum expiationis ob signationem atque pignus in Sacramento habemus.

M. Regenerationem verò vnde habemus?

† Rom. 6. a. 3.
& c. toto.

A. Non aliunde quàm à morte & resurrectione Christi: † nam per mortis suę vim vetus homo novus quodammodo crucifigitur & mortificatur, & naturæ nostrę vitiositas quasi sepelitur, ne amplius in nobis viuat & vigeat. Resurrectionis verò suæ beneficio nobis largitur, vt in nouam vitam
ad

Increduli fructū Baptismi nō percipiunt. Infātes baptizādi. 143

ad obediendum Dei iustitiæ reformemur.

M. An gratiam hanc omnes communiter & promiscue consequuntur?

A. * Soli fideles hunc fructum percipiunt: increduli verò oblatas illic à Deo promissiones respondendo, aditum sibi præcludentes, inanes abeunt, non tamen ideo efficiunt, ut suam Sacramenta vim & naturam amittant.

* Mar. 16. d. 16.
Ioh. 1. b. 12. &
3. b. 16. c. 18.

M. Rectus ergo baptismi usus quibus in rebus sit situs, breuiter edisere.

A. In fide & poenitentia. † Primum enim Christi nos sanguine à cunctis purgatos sordibus Deo gratos esse, spiritusque eius in nobis habitare certa fiducia cum animis nostris statutum habere oportet. Deinde in carne nostra * mortificanda, obediendoque iustitiæ Diuinæ, assidue omni ope & opera est enitendum, & pia vita apud omnes declarandum nos in baptismo Christum ipsum quasi † induisse, & eius spiritu donatos esse.

† Mat. 26. c. 28.
Mar. 16. d. 16.
Ro. 8. b. 9. 11.
c. 15. 16. 17.
Eph. 1. b. 7. & 5.
d. 25. 26.
Col. 1. c. 14. 20
* Ro. 6. a. 3. & c.
b. 6. 11. & c. c.
13. d. 19. & 8.
b. 13.
Eph. 4. f. 24.
Col. 3. a. 5.

M. Quum infantes hæc, quæ commemoras hæcenus per ætatem præstare non possint, qui sit ut illi baptizentur?

† Ro. 13. d. 14.
Gal. 3. d. 26. 27

A. Ut fides & poenitentia baptismum præcedant, tantum in adultis, + qui per ætatem sunt utriusque capaces, exigitur: infantibus verò promissio * ecclesiæ facta per Christum, in cuius fide + baptizantur, in præsens satis erit, deinde postquam adoleuerint, baptismi sui veritatem ipsos agnoscere, eiusque vim in animis eorum vigere, atque ipsorum vitæ, & moribus representari omnino oportet.

† Mar. 16. d. 16.
Ioh. 3. b. 16. c.
13.
* Ro. 3. a. 3. & c.
4. d. 21. 22. 24.
Heb. 10. d. 23.
† Mat. 28. d. 19

M.

M. Vnde nobis constabit, infantes à baptismo arcendos non esse.

*Ro. 3. a. 3. 4.

& 4. d. 21.

Heb. 10. d. 23.

† Gen. 17. b. 10.

11. 12. & c.

Luc. 1. f. 59. &

2. c. 21.

Act. 7. a. 3.

Phil. 3. a. 5.

A. Quum Deus, * qui nunquam à veritate defleſcit, neq; à recta via vsquam declinat, infantes in ecclesia Iudaica à circumcissione non excluſerit, neq; nostri infantes à baptismo repellendi sunt.

M. Itane similia ista, eandemq; vtriusq; causam atque rationem subesse putas.

*Deu. 10. d. 16

& 30. b. 6.

Iere. 4. a. 4.

† Rom. 2. d. 28

29. & 4. b. 11.

Gen. 17. a. 7. b.

10. 11. 12. & c.

A. Omnino. Nam circumcissionem pœnitentiæ signum fuisse, vt Moses * & Propheta omnes testantur, ita diuus Paulus eam fidei Sacramentum esse docet. Nihilò minùs tamen pueri † Iudaici fidei adhuc, & pœnitentiæ per ætatem minimè capaces circumcidebantur: quo aspectabili signo Deus patrem se paruulorũ, & seminis populi sui esse in veteri testamento ostendebat. Quum verò constet Dei gratiam † & abundantius in nos effusam, & luculentius declaratam in Euangelio per Christum esse, quàm olim in veteri testamento per Moſen fuerat, indignum foret, si ea vel obscurior, vel aliqua ex parte imminuta videretur.

M. Perge adhuc.

Mat. 18. a. 3. 4.

b. 10. & 19.

b. 14.

Luc. 18. b. 15.

16. 17.

Rom. 4. c. 16.

d. 23. 24.

1. Pet. 2. a. 2.

A. Cum infantes nostros vim, & quasi substantiam baptisimi communem nobiscum habere certum sit, illis iniuria fieret, si signum, quod veritate est inferius, ipsis negaretur: eoq; quod ad testandam Dei misericordiam, cõfirmandasq; eius promissiones plurimùm valet, sublato, eximia cõsolatione, qua veteres fruebantur, Christiani fraudarentur:

darentur: duriusq̃ cum nostris paruulis in nouo testamento sub Christo ageretur, quàm in veteri cum Iudæorum infantibus sub Mose actum fuerat. Itaq̃ æquissimum est, vt paruulis nostris Di- uinæ gratiæ, atq̃ salutis fidelium semini promissæ hæredes se esse, baptismo, impresso quasi sigillo, testatum fiat.

Rom. 4. c. 16.
do 23. 24.

M. Ecquid est amplius, q̃ de hac re velis dicere?

A. Quùm Christus Dominus infantes ad se vocet, edicat etiam ne quis eos accessu prohibeat, ad se venientes amplectatur, ad eos regnum cœlestis pertinere testetur: quos cœlesti palatio Deus dignatur, eos ab hominibus primo aditu vestibuloq̃ prohiberi, & à Christiana repub. quodam modo excludi, summa videtur esse iniquitas.

*Mat. 18. a. 3. 4.
b. 10. & 19. b.
14.
Mar. 10. b. 13.
14. 15.

M. Ita est. Iam quæ Cœnæ Dominicæ sit ratio esse differe.

*Cena Domi-
nica.*

A. Eadem nimirum, & quam Christus Dominus instituit; qui ea, qua traditus est, nocte ACCEPIT PANEM, ET POST QUAM GRATIAS EGISSET, FREGIT ET DEDIT DISCIPULIS SVIS, Dicens: ACCIPITE, ET EDITE: HOC EST CORPVS MEVM, QVOD PRO VOBIS FRANGITVR: HOC FACITE IN MEI COMMEMORATIONEM: AD EYNDEM MODVM ET POCVLVM, PERACTA COENA, EIS DEDIT, Dicens: BIBITE EX HOC OMNES: HOC POCVLVM NOVVM TESTAMENTVM EST IN MEÛ SANGVINE, HOC FACITE, QVOTIESCVNQVE BIBERITIS IN MEI COMMEMORATIONEM, QVOTIESCVNQVE ENIM COMEDERITIS HVNC PANEM; ET DE POCVLO BIBERITIS, MORTEM DOMINI ANNVTIA-

* 1. Cor. 11. c.
23. 24. &c.
Mat. 26. c. 26.
Mar. 14. c. 22.
&c.
Luc. 22. c. 19.
&c.

8

Vl.

BITIS

BITIS, DONEC VENERIT. Hæc est cœnæ Dominicę forma atq; ratio, quam quoad ipse venerit tenere & sanctè obseruare oportet.

M. In quem vsum?

*Luc. 22. c. 19.
1. Cor. 11. c. 24.
f. 26.

A. * Vt mortis Domini, sūmicq; beneficij illi*, quo per eam affecti sumus, gratiam perpetuò memoriam celebremus & retineamus : & sicuti in Baptismo semel renati sumus, ita cœna Dominica ad vitam spiritualem atq; sempiternam iugiter aliamur, atq; sustentemur.

M. Baptismo ergò semel tantum initiari, vt & semel nasci, satis esse dicis; at cœnę Dominicę persinde atq; alimenti vsum, identidem esse repetendum affirmas?

A. Sanè præceptor.

M. Duasne etiam in hoc sacramento, vt in Baptismo partes esse dicis?

*Mat. 26. c. 26
27. 29.
Luc. 22. c. 19.
1. Cor. 11. c. 23
24. 25. f. 26. 27
28.
† Ioh. 6. d. 35.
c. 48. 50. 51.
f. 53. &c.

A. Ita. Panem nempe, * & vinum externa signa, quæ oculis cernuntur, attrectantur manibus, gustu percipiuntur : & † Christum ipsum, quo animæ nostræ, vt proprio suo alimento interiùs nutriuntur.

M. Et omnes perque vtraq; sacramenti parte vti debere dicis?

*Mat. 26. c. 27
Marc. 14. c. 23.

A. Certè præceptor : nam cùm Dominus ita diserte præceperit, de eius mādato vlla ex parte derogare summum esset nefas.

M. Cur duo signa adhiberi hic Dominus voluit?

A. Priò

A. Primum, quò mortis suæ, quam facero corpore, & perfollo latere; ac toto sanguine effuso ^{Ioh. 19. f. 34} perpeffus est, expreffior efflet imago: & vt eius memoria animis nostris infixæ, altius hæreret, vtriusq; corporis pariter atq; sanguinis signum separatim exhibuit. Deinde, vt infirmitati nostræ cõfuleret Dominus, atq; mederetur, manifesteq; declararet, sicuti panis ad corpora nutrienda, ita & ^{Ioh. 6. f. 56} corpus suum ad animas nostras spiritaliter alendas, vini atq; efficacitatem summam habere: & sicut vino hominum corda exhilarantur, & roborantur vires, ita sanguine suo animas nostras refici atque recreari: vt non ^{Ioh. 6. d. 35} cibum modò se, sed ^{f. 53. 54. 55. &c} & potum etiam nostrum esse; certò statuantes, nusquam, nisi in ipso solo nutrimenti spiritalis, atque sempiternæ vitæ partem vllam queramus.

M. Beneficiorum ergò, quæ commemorasti, non imago tantum, sed & ipsa veritas in cœna exhibetur.

A. Quid nî? Quum enim Christ⁹ ipsa sit ^{Ioh. 1. b. 17.} veritas, ^{& 14. a. 6.} non dubium est, quin quod verbis testatur, & signis representat, id reuera etiã præstet, & nobis exhibeat: quodq; sibi ^{Ioh. 6. f. 54.} fidentes tam certò faciat ^{f. 63. 64.} corporis atq; sanguinis sui participes, quàm certò se panem atque vinum ore & ventriculo recepisse sciunt.

M. Quàm nos in terris versetur, Christi verò corpus in cœlo sit: quomodò fieri potest, quod dicis?

V. ij.

A. Mentis

* Ioh. 6. g. 62. A. Mentē atque animos humo excitare, * & in
 64. cœlum, ubi Christus est, per fidem erigere debes
 Col. 3. 2. r. mus.
 He. 4. d. 14. 16.

M. Recipiendi ergo corporis & sanguinis Domini rationem fide constare dicis?

† Ioh. 6. d. 35. A. Sanè, Nam quum mortuum Christum + cre-
 Act. 4. b. 10. 12 dimus, quò nos à morte liberaret: excitatum item,
 Ro. 4. d. 24. 26 quò nobis vitam acquireret: redemptionis per
 & 5. b. 8. & 14 mortem suam partē, ac vitę, omniumq; adeò suos
 b. 9. rum bonorum participes nos habet, eaq; coniun-

† 1. Cor. 6. c. 15 ctione, qua caput, et 3 sua membra inter se cohæ-
 & 12. d. 27. rent, arcana, mirificacq; spiritus sui virtute sibi co-
 Eph. 4. c. 15. pulat: ita vt nos corporis sui membra, & ex eius
 16. & 5. d. 30. carne atque ossibus simus, & in vnum cum ipso
 corpus coalescamus.

M. An ergo vt ista coniunctio efficiatur, panem
 & vinum in substantiam carnis & sanguinis Chr-
 sti mutari imaginaris?

A. Nihil opus est huiusmodi mutationem com-
 minisci. Nam & sacrę literę, & optimi atq; anti-
 quissimi etiam interpretes docent per baptismum
 * itidem membra nos corporis Christi, & ex eius
 carne atq; ossibus esse, & in vnum cum ipso cor-
 pus coalescere: cum nulla interim mutatio eius-
 modi in aqua ipsa efficiatur.
 * Rom. 9. a. 3.
 1. Cor. 12. b.
 12. 13.
 Eph. 4. c. 15. 16
 & 5. d. 30.
 Gal. 3. d. 27.

M. Perge.

† Eph. 5. d. 26. A. In vitroq; sacramento, rerum externarum na-
 Gal. 3. d. 27. turis non mutatis, sed accedente † Diuino verbo,
 Eph. 5. d. 26. gratiaq; cœlesti, ea est efficientia, vt sicuti per
 Tit. 3. b. 5. baptismum

baptismum semel * regeneramur in Christo, & in eius corpus primum quasi cooptamur & inserimur: ita cœnam Dominicam * ritè percipientes, corporis & sanguinis sui nutrimento planè Divino, & salutis atq; immortalitatis plenissimo, spiritus sancti opera nobis communicato, à nobis verò fide, quasi animæ nostræ ore, excepto, ad æternam * vitam iugiter alamur atq; sustentemur: utrobicq; in vnum cum Christo corpus coalescentes.

* Ioh. 3. a. 3.
Tit. 3. b. 5.

† Ioh. 6. d. 33.
f. 51. 54. 55.
1 Cor. 11. g. 28
29.

* Ioh. 6. f. 53.
34. &c.

M. Aliter ergò etiam quàm per solam cœnam sese nobis Christus exhibet, arctissimaq; nos cõiunctione sibi copulat.

A. Christus tum se nobis authorem salutis in primis exhibuit, quum morti * sese pro nobis obsecrit, ne nos merita morte periremus. Per * Euangelium item sese fidelibus exhibet, & clarè docet, se panem esse illum viuum, qui de cœlo ad nutriendas sibi fidentium animas descendit. Sed & † in baptismo, ut antè est explicatum, Christus se nobis efficienter exhibuit, quòd nos tunc Christianos effecerit.

† Rom. 4. d. 23
& 5. b. 8.

1. Cor. 15. a. 3.
2. Cor. 5. c. 14.
15. d. 21.

* Mar. 16. c. 13
16.

Ioh. 6. d. 35. c.
47. 48. f. 58.

Rom. 1. b. 16.
1. Cor. 15. a. 1.

2 Cor. 4. a. 4.
† Mar. 16. d. 16

Rø. 6. a. 3. &c.
1 Cor. 12. b. 13

Gal. 3. d. 26. 27
* Mat. 26. c. 26

1 Cor. 10. d. 16
2. Cor. 11. c. 14

M. Neque minùs arcta coniunctionis vincula in cœna esse dicis?

A. In cœna verò Dominica & illa, quam dixi, communicatio nobis confirmatur * & augetur etiam, dum quisq; eam ad se pertinere, & peculiari quadà ratione sibi Christum exhiberi, ut eo quàm plenissimè, consunctissimeq; perfruatur, tum verò bis, tum mysterijs Divinis certior fit: ut non ani-

† Ioh. 6. f. 51.
51. 54. &c.

† Ioh. 6. f. 54.
56. 57. & 57.
422.

mæ solùm nostræ; † eius sacro corpore atque sanguine tanquam proprio suo alimento nutriantur; sed & corporibus etiam nostris, quod vitæ æternæ symbolis communicent, quasi dato pignore, resurrectionis atque immortalitatis certa spes confirmetur: quò tãdem Christo * habitante in nobis, & nobis vicissim in Christo manentibus, non modò vitam æternam, sed & gloriam, quam ipsi dedit pater, nos etiam per Christum in nobis manentẽ consequamur. Summa illa sit: sicuti non crassam aliquam coniunctionem imaginor, ita arcanam & mirificam illam corporis Christi in cœna communicationem arctissimam, certissimam, verissimam, & planè summam esse statuo.

M. Ex ijs quæ iam de cœna Dominica commemorasti, videor mihi colligere, eam non in hunc finem institutam esse, vt Christi corpus Deo patri pro peccatis in sacrificium offeratur.

† Mat. 26. d. 26
1. Cor. 11. c. 24
&c.
* Heb. 1. b. 6.
c. 9. & 7. d. 27.
& 9. g. 26. 27.
28. & 10. b. 10
43. 24.

A. Minime verò ita offertur: nam ipse vt corpore suo † vescamur, non vt illud offeramus, cum cœnam suam institueret, præcepit. * Offerendi verò pro peccatis prerogatiua ad solum Christum, vt qui æternus ille sit sacerdos, pertinet, qui & vnicũ illud perpetuumque sacrificium, moriens in cruce pro salute nostra semel fecit, illique abundè in omne tempus satisfecit. Nobis verò nihil restat, nisi vt æterni illius sacrificij vsum fructum, nobis ab ipso Domino legatum capiamus: quò quidem in cœna Dominica maxime facimus.

M. Sacra igitur cœna, vt video, ad mortem Christi

sti, eiusq; in cruce perpetratum semel sacrificium, quo solo placatus nobis Deus efficitur, nos remittit.

A. Planissimè: nam panis, & vini Symbolis nobis confirmatur Christi corpus, * vt semel pro nobis, ad nos cum Deo in gratiam reconciliandos, hostia immolata fuit, sanguis eius semel ad eluendas peccatorum nostrorum maculas effusus: ita nunc quoq; fidelibus in sacra eius cœna vtrunq; exhiberi: vt reconciliationem gratiæ ad nos pertinere certò sciamus, fructumq; redemptionis per mortem eius partæ capiamus atq; percipiamus.

* Rom. 5. b. 9
& 6. b. 10.
1. Cor. 15. a. 3.
2. Cor. 5. c. 14.
15.
1. Pet. 3. d. 18.
† Mat. 26. c. 16
17. 18.
Luc. 22. c. 19.
1. Cor. 11. c. 24
25. 26.

M. An ergò soli fideles corpore & sanguine Christi pascuntur?

A. Soli omninò: cum quibus enim corpus sum, & cum iisdem & vitam æternam, vt dixi, communicat.

† Ioh. 6. f. 57.
53. 54. 56. 57.
&c.

M. Quamobrem corpus & sanguinem Christi in pane & calice includi, aut panem, & vinum in substantiam corporis & sanguinis eius mutari nō fateris?

A. Quia illud esset * veritatem corporis Christi in dubium vocare: Christum ipsum contumelia afficere: eos etiam qui sacramentum recipiunt, horrore perfundere, si vel corpus eius tam angusto loco includi, † aut in multis simul locis esse, * vel carnem eius in ore dentibus mandi, & perinde atq; alium cibum, extenuari, atque manducari imaginaremur.

* Luc. 24. f. 39
Ioh. 20. g. 45.
27.
† Mat. 23. a. 6.
Luc. 24. a. 6.
Ioh. 12. b. 18.
& 16. d. 28.
* Ioh. 6. f. 52
g. 60. 61.

M. Cur

M. Cur ergo extialis est impijs sacramenti communicatio, si huiusmodi mutatio non fiat?

† 1. Cor. 11. f.
27. 28. 29. &c.

A. Quia ad sancta & Diuina mysteria † per hypocrisin & simulationem accedunt, eaq; impiè cū Domini ipsius, qui ea instituit, summa iniuria cōtumeliacq; profanant.

M. Nostrum igitur quod sit officium, vt rectè ad cœnam Dominicam accedamus, ediffere.

† 1. Cor. 11. f.
26. 27. 28. &c.

A. Illud ipsum quod sacris scripturis docemur: vt videlicet nos ipsos * exploremus, num vera simus Christi membra.

* Jer. 24. b. 7.
& 29. c. 13.
Iocl. 2. c. 12. 13
16. 17.

M. Quibus id notis atque indicijs manifestè deprehendemus?

† Esa. 53. toto.
Rom. 4. d. 25.
1. Pet. 2. d. 24.
* Luc. 15. b. 7.
& 18. c. 13.
Ro. 5. a. 5. 8. 9.
1 Tim. 1. c. 14.
15. 16.

A. Primùm si * ex animo nos poeniteat peccatorum nostrorum, quæ Christum † ad mortem, cuius nunc mysteria nobis traduntur, adegerunt: Deinde si certa spe de Dei per Christum misericordia, nos sustineamus, atque nitamur, cū grata redemptionis per mortem eius acquisitæ * memoria. Præterea, si de vita * in futurum piè degenda seriā cogitationem & destinatum propositum suscipiamus. Postremò, cū coniunctionis etiam, charitatisq; inter homines mutuae † symbolum in cœna Dominica contineatur, si † proximos, id est, mortales omnes fraterno amore, sine vlla maleuolentiā odioue, prosequamur.

† Luc. 22. c. 19
1 Cor. 11. c. 24
25. 26.
* 1 Pet. 1. d. 24
& 4. 2. 1. 2. 3.
2. Pet. 2. d. 20
21. &c.
Tit. 2. d. 11. 12
13. 14.
† 1. Cor. 10. b.
17.

M. An quisquam ista quæ commemoras, omnia plene perfectèq; præstare potest?

† Mat. 23. d. 39.
Luc. 10. c. 27.
Rom. 13. toto.

A. Absolutio omnibus numeris perfectā, in qua nihil

nihil desideretur; in homine, quoad hunc mundum incolit, inueniri non potest: neq; tamen imperfectio, qua laboramus, nos ab accessu ad coenam Dominicam, quam imperfectionis nostrae atque imbecillitatis subsidium esse Dominus voluit, arcere debet: imo si perfecti essemus, nullum inter nos amplius usum coena iam haberet. Huc tamen quæ dixi spectant, ut poenitentiam quisque, & fidemq; atq; charitatem, quoad eius fieri potest, synceram, & sine furo, ad coenam accedens secum adferat.

M. Verum quum antea dicebas, ad fidei confirmationem valere Sacramenta, quomodo iam fidem ad ea adferendam esse dicis?

A. Minimè ista pugnant: fidem enim in nobis inchoatam esse oportet; ad quam alendam & roborandam Dominus Sacramenta instituit, quæ ad confirmandas & quasi obliuandas in cordibus nostris Dei promissiones permagna momenta adferunt.

M. Superest adhuc ut dicas, ad quos propriè Sacramentorum pertineat administratio.

A. Quum pascendi verbo Dei gregis Domini, & Sacramentis administrandi officia atq; munera sint inter se iunctissima, non est dubium, quin eorum administratio ad eos pertineat propriè, quibus publicè docendi manus est demandatum. Nam ut in coena Dominus ipse publici ministri officio fungens, exemplum suum ad imitandum proposuit:

X.1.

posuit:

*Mat. 19. c. 28.
Rom. 7. d. 18.
1. Cor. 13. c. 9.
10. 12.
Phil. 3. c. 13. 13

*Ier. 24. b. 7. &
29. c. 13.
Ioc. 2. c. 12. 13
† Galat. 5. a. 6.
Col. 1. a. 4. d. 23
& 2. a. 5.

1. Tim. 1. a. 5.
2. Tim. 1. b. 5.
*Mat. 22. d. 39
Rom. 13. toto.
2. Cor. 6. b. 6.

† Rom. 7. b. 17
1. Thes. 3. c. 10
2. Thes. 1. d. 13
Heb. 6. a. 1.
* Ad. 2. f. 42.
Rom. 4. b. 17.
& 15. b. 8.
& 6. a. 4.

Gal. 3. d. 27.
Ep. 2. c. 11. 12.
& 4. a. 5.

Col. 2. b. 11. 12
1. Pet. 3. d. 21.
† Mat. 28. d. 19
Mar. 16. d. 15.
Ad. 2. f. 38. 41
& 8. b. 12.
f. 35. 36. 37.
* Mat. 26.
Marc. 14.
Luc. 22.
1. Cor. 11.

posuit: ita baptizandi pariter atq; docēdi munus
Apostolis suis peculiariter delegauit.

M. Sūntne promiscuē omnes nullo discrimine ad
sacramenta à pastoribus admittendi?

† Mar. 16. d. 15
16.
Act. 2. f. 41.
& 8. c. 12. g. 37.
& 18. c. 8.

A. Olim cum adulti, † & natu grandiores ad re-
ligionem nostram accederent, ne ad baptismum
quidem admittebantur, nisi prius de eorum fide
in præcipuis Christianæ religionis articulis con-
staret. Nunc quia soli infantes baptizantur, nullus
potest adhiberi delectus. Diuersa est de cœna ra-
tio: ad quam cum non nisi adulta iam ætate, acce-
dant, si quem indignum esse palam constiterit, is
ad cœnam à pastore minime est admittendus, quia
sine Sacramenti id profanatione fieri non potest.

* Mat. 26. b. 21
22. &c.
Marc. 14. c. 18.
19. &c.
Ioh. 13. d. 26.
27. &c.

M. Cur Dominus igitur Iudam * proditorem à
cœnæ suæ communione non arcebat?

A. Quia eius impietas, vtut erat Domino cog-
nita, nondum tamen erat palam nota.

M. Hypocritas ergo ministri arcere non possunt.

1. Cor. 5. c.

A. Non, quoad occulta eorum nequitia fuerit.

1. Tim. 2. d. 15.

M. Quum ergo Sacramentis boni pariter ac ma-
li promiscuē & communiter vtantur, quæ potest
in illis certa esse, atq; stabilis conscientiarum fidu-
cia, quod tu paulo antea affirmabas?

† Ioh. 13. d. 26

27.

Rom. 3. d. 3. 4.

1. Cor. 10. f. 1 f

22.

* 1. Cor. 10. d.

16. & 11. g. 22.

32.

A. Quamuis † impii, quantum ad ipsos spectat,
Dei dona in Sacramentis oblata non recipiant;
sed respuant, & seiplos frustrentur: † pñ tamen,
qui per fidem Christum in illis, eiusq; gratia quæ-
runt, optima mentis conscientia, & consolatione
gratissima,

gratissima; ex salutis, atque solida felicitatis certa spe nunquam destituuntur, aut fraudantur.

M. At si quos pastor indignos esse vel ipse cognoverit, vel clam admonitus fuerit, eos certe à communione licebit excludere?

A. Tales & concionibus publicis, modo ne nominatim eos proferat, aut infamiam illis maculamue inurat, sed suæ tantum conscientiae suspitione, & coniectura eos perstringat, atque coarguat, & admonere debet, & priuatim grauius etiam deterrere potest; arcere verò à communione, nisi legitima ecclesiae cognitio, iudiciumq; intercesserit, non licebit.

M. Quod ergo remedium huic malo inueniendum est atq; adhibendum?

A. In ecclesiis bene institutis atque moratis, certa, vt * antea dixi, ratio atque ordo gubernationis instituebatur atq; obseruabatur. Deligebantur seniores, id est magistratus ecclesiastici, qui disciplinam ecclesiasticam tenerent, atque colerent. Ad hos authoritas, animaduersio, atq; castigatio censoria pertinebant; *hij adhibito etiã pastore, si quos esse cognouerant, qui vel opinionibus falsis, vel turbulentis erroribus, vel anilibus superstitionibus, vel vita vitiosa flagitiosaq; magnam publicè offensionem ecclesiae Dei adferrent, quique sine cœnæ Dominicæ profanatione accedere non possent, eos à communione repellebant, atq; reiciebant, neque rursus admittebant, donec poenitentia publica ecclesiae satisfecissent.

X.ij.

M. Quia.

* Pag. 92.

Mat. 18. c. 15.

16. 17.

Act. 14. d. 23.

& 15. 24. 6. d.

22. 24. & 30. d.

17. f. 28.

1. Cor. 5. a. 12.

& 12. d. 28.

& 14. c. 26. g. 40

1. Tim. 5. c. 17

Tit. 1. b. 3.

* 1. Cor. 5. a. 1

4. 5. & 11. c.

16. d. 18. & c.

M. Quis debet esse poenitentiae publicae modus?

A. Qui salutarum opinionum commentis pietatem veram laedere, & religionem labefactare conantur aut vitiosa atque flagitiosa vita graues & publicas offensiones concitarunt, eos æquum est ecclesiae, cui ita facta est offensus, * publice satis facere, id est, suum coram tota congregatione peccatum ingenuè agnoscere, & confiteri, palamque testari sibi ex animo dolere, quod Deum Opt. Max. tam grauius offenderint: religionem Christianam, quam sunt professi: ecclesiam, in qua censebantur, quantum in ipsis quidem fuerat, ignominia affecerint: quodque non peccato solum, sed pernicioso etiam exemplo alijs nocuerint: à Deo primum, deinde ab eius ecclesia veniam se petere, atque precari.

M. Quid deinde fiet?

A. Postremo, ut in ecclesiam, e qua suo merito eieci sunt, & ad sancta eius mysteria rursus admittantur; suppliciter postulare, atque orare. In summa eam adhiberi in poenitentia publica moderationem oportet, ut neque seueritate nimia, qui peccauit, animum despondeat: neque rursus facilitate nimia ecclesiae disciplina labatur, atque eius imminuatur authoritas, ceterisque ad similia audenda animentur, atque incitentur. Sed ubi seniorum, pastorisque iudicio, & eius, qui peccauit, castigationi, & exemplo aliorum satisfactum fuerit, rursus ad communionem ecclesiae, qui erat excommunicatus admittebatur.

*Conclusio cum
ambrosiana.*

M. Video te, fili mi, Christianae pietatis summam
exacte

1. Cor. 10. g.

32.

Tit. 3. c. 10. 11

1. Thef. 5. c. 14

2. Thef. 3. d. 14

15.

* 2. Cor. 2. b. 6

& 7. c. 9. 10.

2. Cor. 2. b. 6.

7. 8. 11.

2. Cor. 2. b. 4.

39.

exactè tenere. Superest vt ad hanc cognitionis pię regulam vitam tuam ita dirigas, ne frustra ista didicisse videaris. Non enim qui audiunt * tantum, intelliguntq; verbum Dei, sed qui Dei voluntati obsequuntur, atque imperio eius obtemperant, beati erunt. Imò seruus ille, qui Domini voluntatem nouerit, neque obsecundarit, † grauius vapulabit: adeò nihil prodest pietatis, religionisq; veræ intelligentia, nisi vitæ etiam integritas, innocentia, atque sanctitas accedant. Agè igitur mi fili, omni cura & cogitatione in hoc incumbere, vt ne in officio labaris, aut ab hac piæ vitæ norma, atq; præscriptione vnquam aberres.

* Mat. 7. d. 21.
& 12. d. 50.
Luc. 11. d. 28.
Rom. 2. c. 13.
Iacob. 1. d. 22.
23. 24. &c.
† Lu. 12. f. 47.
Iacob. 4. d. 17.

A. Dabo operam venerāde præceptor, & nihil prætermittam, quantum quidem facere, & omni ope atque opera eniti possum, quo professioni nominiq; Christiano respondeam. Sed & à Deo optimo maximo supplex precibus & votis omnibus semper exposcam, ne cœlestis doctrinæ suæ semen, in animo meo quasi arido * steriliq; solo exceptum perire sinat: sed gratiæ suæ † Diuino rore cordis mei siccitatem, sterilitatemq; ita irriget atque fœcundet, vt vberes pietatis fructus feram, in regni cœlestis * horreum & cellam cōdendos, atque reponendos.

* Mat. 13. a. 4.
5. 6. 7. c. 19. 20.
21. 22.
† Vfal. 1. a. 3. &c.
104. c. 13.
Mat. 13. a. 8. c.
23.
1. Cor. 3. b. 6. 7.
* Mat. 3. c. 12.
Luc. 3. c. 17.
† 2. Cor. 3. b. 5.
Phi. 2. b. 12. 13.

M. Ita facito mi fili neq; dubita, quin vti hanc mentem voluntatemq; † Deo duce suscepisti, ita studij huius tui, conatusq; pij euertum & exitum, quem optas atque expectas, id est optimum, fœlicissimumq; reperturus sis, atq; habiturus.

FINIS.

X.ij.

Voca.

1. *Explain the importance of the following factors in the development of a country's economy:*
 (a) *Human resources*
 (b) *Capital resources*
 (c) *Technology*
 (d) *Infrastructure*
 (e) *Government policy*
 (f) *International trade*
 (g) *Investment*
 (h) *Education*
 (i) *Health care*
 (j) *Environment*
 (k) *Democracy*
 (l) *Corruption*
 (m) *Religion*
 (n) *Culture*
 (o) *Language*
 (p) *History*
 (q) *Geography*
 (r) *Climate*
 (s) *Soil*
 (t) *Water*
 (u) *Energy*
 (v) *Transportation*
 (w) *Communication*
 (x) *Science*
 (y) *Art*
 (z) *Music*
 (aa) *Dance*
 (ab) *Religion*
 (ac) *Philosophy*
 (ad) *Law*
 (ae) *Medicine*
 (af) *Agriculture*
 (ag) *Industry*
 (ah) *Commerce*
 (ai) *Finance*
 (aj) *Education*
 (ak) *Health care*
 (al) *Environment*
 (am) *Democracy*
 (an) *Corruption*
 (ao) *Religion*
 (ap) *Culture*
 (aq) *Language*
 (ar) *History*
 (as) *Geography*
 (at) *Climate*
 (au) *Soil*
 (av) *Water*
 (aw) *Energy*
 (ax) *Transportation*
 (ay) *Communication*
 (az) *Science*
 (ba) *Art*
 (bb) *Music*
 (bc) *Dance*
 (bd) *Religion*
 (be) *Philosophy*
 (bf) *Law*
 (bg) *Medicine*
 (bh) *Agriculture*
 (bi) *Industry*
 (bj) *Commerce*
 (bk) *Finance*
 (bl) *Education*
 (bm) *Health care*
 (bn) *Environment*
 (bo) *Democracy*
 (bp) *Corruption*
 (bq) *Religion*
 (br) *Culture*
 (bs) *Language*
 (bt) *History*
 (bu) *Geography*
 (bv) *Climate*
 (bv) *Soil*
 (bv) *Water*
 (bv) *Energy*
 (bv) *Transportation*
 (bv) *Communication*
 (bv) *Science*
 (bv) *Art*
 (bv) *Music*
 (bv) *Dance*
 (bv) *Religion*
 (bv) *Philosophy*
 (bv) *Law*
 (bv) *Medicine*
 (bv) *Agriculture*
 (bv) *Industry*
 (bv) *Commerce*
 (bv) *Finance*
 (bv) *Education*
 (bv) *Health care*
 (bv) *Environment*
 (bv) *Democracy*
 (bv) *Corruption*
 (bv) *Religion*
 (bv) *Culture*
 (bv) *Language*
 (bv) *History*
 (bv) *Geography*
 (bv) *Climate*
 (bv) *Soil*
 (bv) *Water*
 (bv) *Energy*
 (bv) *Transportation*
 (bv) *Communication*
 (bv) *Science*
 (bv) *Art*
 (bv) *Music*
 (bv) *Dance*
 (bv) *Religion*
 (bv) *Philosophy*
 (bv) *Law*
 (bv) *Medicine*
 (bv) *Agriculture*
 (bv) *Industry*
 (bv) *Commerce*
 (bv) *Finance*
 (bv) *Education*
 (bv) *Health care*
 (bv) *Environment*
 (bv) *Democracy*
 (bv) *Corruption*
 (bv) *Religion*
 (bv) *Culture*
 (bv) *Language*
 (bv) *History*
 (bv) *Geography*
 (bv) *Climate*
 (bv) *Soil*
 (bv) *Water*
 (bv) *Energy*
 (bv) *Transportation*
 (bv) *Communication*
 (bv) *Science*
 (bv) *Art*
 (bv) *Music*
 (bv) *Dance*
 (bv) *Religion*
 (bv) *Philosophy*
 (bv) *Law*
 (bv) *Medicine*
 (bv) *Agriculture*
 (bv) *Industry*
 (bv) *Commerce*
 (bv) *Finance*
 (bv) *Education*
 (bv) *Health care*
 (bv) *Environment*
 (bv) *Democracy*
 (bv) *Corruption*
 (bv) *Religion*
 (bv) *Culture*
 (bv) *Language*
 (bv) *History*
 (bv) *Geography*
 (bv) *Climate*
 (bv) *Soil*
 (bv) *Water*
 (bv) *Energy*
 (bv) *Transportation*
 (bv) *Communication*
 (bv) *Science*
 (bv) *Art*
 (bv) *Music*
 (bv) *Dance*
 (bv) *Religion*
 (bv) *Philosophy*
 (bv) *Law*
 (bv) *Medicine*
 (bv) *Agriculture*
 (bv) *Industry*
 (bv) *Commerce*
 (bv) *Finance*
 (bv) *Education*
 (bv) *Health care*
 (bv) *Environment*
 (bv) *Democracy*
 (bv) *Corruption*
 (bv) *Religion*
 (bv) *Culture*
 (bv) *Language*
 (bv) *History*
 (bv) *Geography*
 (bv) *Climate*
 (bv) *Soil*
 (bv) *Water*
 (bv) *Energy*
 (bv) *Transportation*
 (bv) *Communication*
 (bv) *Science*
 (bv) *Art*
 (bv) *Music*
 (bv) *Dance*
 (bv) *Religion*
 (bv) *Philosophy*
 (bv) *Law*
 (bv) *Medicine*
 (bv) *Agriculture*
 (bv) *Industry*
 (bv) *Commerce*
 (bv) *Finance*
 (bv) *Education*
 (bv) *Health care*
 (bv) *Environment*
 (bv) *Democracy*
 (bv) *Corruption*
 (bv) *Religion*
 (bv) *Culture*
 (bv) *Language*
 (bv) *History*
 (bv) *Geography*
 (bv) *Climate*
 (bv) *Soil*
 (bv) *Water*
 (bv) *Energy*
 (bv) *Transportation*
 (bv) *Communication*
 (bv) *Science*
 (bv) *Art*
 (bv) *Music*
 (bv) *Dance*
 (bv) *Religion*
 (bv) *Philosophy*
 (bv) *Law*
 (bv) *Medicine*
 (bv) *Agriculture*
 (bv) *Industry*
 (bv) *Commerce*
 (bv) *Finance*
 (bv) *Education*
 (bv) *Health care*
 (bv) *Environment*
 (bv) *Democracy*
 (bv) *Corruption*
 (bv) *Religion*
 (bv) *Culture*
 (bv) *Language*
 (bv) *History*
 (bv) *Geography*
 (bv) *Climate*
 (bv) *Soil*
 (bv) *Water*
 (bv) *Energy*
 (bv) *Transportation*
 (bv) *Communication*
 (bv) *Science*
 (bv) *Art*
 (bv) *Music*
 (bv) *Dance*
 (bv) *Religion*
 (bv) *Philosophy*
 (bv) *Law*
 (bv) *Medicine*
 (bv) *Agriculture*
 (bv) *Industry*
 (bv) *Commerce*
 (bv) *Finance*
 (bv) *Education*
 (bv) *Health care*
 (bv) *Environment*
 (bv) *Democracy*
 (bv) *Corruption*
 (bv) *Religion*
 (bv) *Culture*
 (bv) *Language*
 (bv) *History*
 (bv) *Geography*
 (bv) *Climate*
 (bv) *Soil*
 (bv) *Water*
 (bv) *Energy*
 (bv) *Transportation*
 (bv) *Communication*
 (bv) *Science*
 (bv) *Art*
 (bv) *Music*
 (bv) *Dance*
 (bv) *Religion*
 (bv) *Philosophy*
 (bv)

1. The first part of the report is a general introduction to the subject of the study. It discusses the importance of the study and the objectives of the research.

ALL INFORMATION CONTAINED HEREIN IS UNCLASSIFIED
DATE 11-11-2009 BY 60322 UCBAW

24. The following are the names of the persons who have been named in the above-mentioned affidavits as having been in the possession of the same at the time of the same being seized:

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

1945

_____

VOCABVLA NOSTRATIA,

& loquendi formæ Christianorum propria, in quibus à communi more ver-

borum Latinorum discessum est, ex his
terarum ordine sequuntur.

A.

Angelus, Græca vox: latine, nuntius; internuntius, legatus, index.

Angeli, id est spiritus; vel mentes coelestes: nostrum: veteres Græci Dæmonas, latini genios, vel lares appellarunt.

Animalis homo: vide caro.

Apostolus, Græc. latine legatus.

B.

Benedicere: vide maledicere.

C.

Cœlum, in singulari numero, potius quam in plurali cœlos vsurpare solet Cicero.

Caput, pro præcipua parte, membra, pro alijs partibus rei alicuius: vt corpus, pro vniuersitate aut societate populi vsurpant Cicero & Lilius: vt totum corpus Reipub. curare, vnum corpus Reipub. esse, Ciuitatis corpus, vnum corpus conciliumq; totius Peloponnesi, Cic. Cur non & ecclesiæ corpus, id est priorum vniuersitas, vel Reipub. Christiana: Vni? corporis esse, id est societatis: Lilius. Christus ecclesiæ caput; nos ecclesiæ membra. Latinitas in his est ferenda.

Merenda. At corpus Christi, pro ecclesia, & popu-
 rum vniuersitate: & nos membra Christi, aut
 membra corporis Christi, locutiones nostræ
 propriæ sunt.

Caro, pro genere humano: vt omnis caro fœnum:
 nostrum.

Caro item pro vitiosa, & corrupta natura: & car-
 nalis vel animalis, vel vetus homo, pro tali na-
 tura prædito. Carnem, membra terrestria mor-
 tificare, carnem crucifigere, veterem hominem
 deponere, exuere, crucifigere, expurgare, ve-
 tus fermentum: nostra sunt propria. Et con-
 tra spiritus, spiritualis, vel spiritalis, nouitas
 spiritus, nouus homo, noua creatura, renouari
 spiritu, ambulare secundum spiritum, noua cõ-
 spersio, nouum hominem induere, regenerari:
 regeneratio, regeneratus, renatus, apud nostra:
 tes vsurpantur, quum naturæ vitiosa repara-
 tionem, vel renouationem, aut hominem diui-
 na virtute, mente, vel diuino concilio præditum,
 diuino spiritu vel numine afflatum, aut instin-
 ctum caelesti vel diuino afflatu, inflatu, vel
 instinctu motum, vel actum, & vera pietate di-
 uinitus imbutum, significamus. Gratia Dei pro
 diuino afflatu, instinctu, vel virtute: nostrum.

Catechismus, vel potius Catechesis, Greg. Latine,
 prima institutio.

Catholica: vide ecclesia.

Certitudo, & incertitudo, vide credo.

Claues, elaudere, recludere coelum, ligare, soluere
 re peccata, vel peccatores, metaphora nostræ:

vt sunt etiam retinere, vel detinere peccata,
pro, non condonare: nostratia.

Concupiscentia, id est, rerum malarum appetitus,
vel appetitio: nostrum.

Contritio, vide poenitentia.

Corpus Christi, pro Ecclesia, & piorum vniuersi-
tate: nostrum, vide caput.

Credo, cum accusatiuo, & praepositione, nostrum: vt
credere in Deum, i. Deum vere agnoscere, illi fide
habere, illi confidere, spe & fiducia omnem in illo
collocare: nam haec omnia simul complectitur.

Credo item, cum solo accusatiuo: vt credo res
surrectionem mortuorum, & vitam aeternam,
id est certo expecto, vel spero: nostra sunt.

Fides item cum non solum Dei cognitionem,
credulitatem, sed & fiduciam quoque in Deo si-
gnificat, & fidelis pro tali fide praedito: & con-
traria, infidelitas, infidelis, nostra sunt propria.
Propius accedunt ad latinitatem hoc sensu, dis-
fidens, diffidentia, incredulus, incredulitas: sic
suspensus, incertus, dubius, obscura spe pen-
dens, pro infideli, latina sunt. Certitudo & in-
certitudo, parum vsitata Latinis. Fiducia, Fi-
dentia, firma animi consilio, Ciceroniana sunt:
verum ea fidem nostram plene non explicant,
sed eius duntaxat partem significant.

Credo, Fido, & Spero saepe in nostra religione
finitimae sunt significationis, quam his fere for-
mis latini exprimunt. Est mihi fiducia, est firma
animi consilio in Deo. Est mihi stabilis Diuinae
per Christum beneuolentiae fiducia.

Y. i.

Sper

Spes omnis residet, spem omnem colloco in Deo, in Christo.

Spem certam concipio, sustineo me, & nitor spe venie, immortalitatis, vite sempiternæ. &c.

Creo, creatio, creator, conditor, effector, fabricator: Ciceroniana sunt. Creatura latinis inauditum. Ex argilla, lutoque factus homo. Hominem humo excitatum, celsum & erectum constituit. Hominem generauit, & exornauit Deus. Animum ex sua mente & diuinitate genuit Deus. Deus parens huius vniuersitatis. Lucem quam fruimur, spiritum quem ducimus, commoda quibus utimur, à Deo nobis dari videmus; modi loquendi sunt apud Ciceronem.

Crucifigo, crucifixus. Quintil. Plin. Suetonij sunt, non Ciceronis.

Passio Christi, pro eius supplicio, cruciatur, & morte: sic passus absolute, sine alia voce adiuncta, nostratia sunt. Multa grauiora, horrenda passus: Latinum. De Christo crucifixo, aut passo sic Latine dici potest. Christus in crucem sublatum, vel actum, cruci suffixus, cruce affectus, innocens pro nocentibus poenas luit: alieni peccati poenas sustinuit, pertulit, persoluit: supplicium pro nobis pertulit: supplicio, cruciatur, cruce, morte affectus est: pro peccatis nostris poenas pendit, dependit, tulit.

D.

Dæmones Græcè, lares Ciceroni: Ethnici in bonam partem accipiunt.

Dæmones:

Dæmones: id est, mentes, vel spiritus impij & maligni: nostrum.

Deitas, nostrum: Diuinitas, Numen diuinum. Cic.

Diabolus Græc. Aduersarius, Budæo: Calumniator, Erasmo: deceptor, delator.

E.

Ecclesia, Græcum: Lat. congregatio. Ecclesia catholica. Lat. vniuersa congregatio, vniuersitas piorum hominum: vniuersitas legitur lib. ad Herennium. Respub. Christiana, vel Christianorum.

Electi Dei, substantiuè, pro, electi à Deo: nostrum. Sic prædestinari, prædestinatio, prædestinatus, præscientia, præscitus, verba sunt nobis peculiaria. Cic. Deus non ignorat ea, quæ ab ipso constituta & designata sunt: id est, Deus præscit prædestinata, vt nos loquimur. Præscisse oportuit. Terent.

Effectus, substantiuè, Plin. Propertij, non Cic.

Effectio, euentus, euentum, & euenta in plu. Cic.

Essentia, & substantia, Plauti, Quintil. Plinij, non Ciceronis.

Ethnici Græc. Gentiles, Gentes, pro alienigenis, impijs, idololatrijs, alijs quàm Christianis, aut Iudæis: nostræ voces sunt.

Euangelium Græc. Latine bonum nuntium: apud nos sacras noui testamenti historias, & scripturas significat.

Euangelista, scriptor Euangelij, quales fuerunt illi quatuor: Matth. Mar. Luc. Ioan. vel qui de
Y. ij. Euangelio

Euangelio concionatur apud populum: nostrum.
Excommunicare, pro, Ecclesia eijcere, expellere,
 vel arcere: nostrum. sic,
Excommunicatio, pro expulsione vel eiectione.

F.

Fides, vide credo.

G.

Gentiles, vide Ethnicus.

Glorificare, vide sanctificare.

Gratitudo latinis hominibus inaudita: **Ingratitudo** inusitata: **Gratus**, & **Ingratus** latina sunt.

H.

Hypocrisis Græc. Lat. **Simulatio**, alienæ personæ simulatio: **hypocrita**, **simulator** alienæ personæ.

I.

Iesus, hebraicè: Latine seruator.

Idolum, **idololatra**, **idololatria**, Græc. Lat. **simulachrum**, **simulachrorum cultor**, & **cultus**. **Idololatria** latius apud nos patet, omnem Diuinum cultum cuiquam, præterquam soli Deo, habitum significans.

Imperfectio, & **increatus** latinis inusitata sunt.

Inferna absolute sine substantiuo addito, nostrum: ut descendit ad inferna: ad inferos Latine.

Infidelis, **infidelitas**: vide credo.

Inobedientia, **inobediens**, nostra: **inobseques**, Senec. in hippol. minus obsequens minus obediens Lat.

Inuisibilis

Inuisibilis, vide visibilis.

Inuoco, oro, precor, latina. Inuocatio, oratio, pro precatione, precibus, aut votis: nostrum.

Diuinum numen scelere violatum precibus placare. Cic.

Iustificare, vide sanctificare.

Iusiurandum latina vox est, iuramentum Latinia inusitatum.

M.

Malitia, κακία: quam vitiositatem Cicero mauult appellare, quam Malitiam. Malitiam enim certi cuiusdam vitij, vitiositatem omnium nomen esse.

Maledicere vna vox, nostrum: pro execrari, deuouere, diris deuouere, diras obnuntiare: Cic.

Maledictus item pro execrando, execrabili & detestabili, & maledictio pro execratione, nostra sunt. Sic benedicere, i. fausta precari vel bene ominari, Benedictus item, & benedictio nostratia.

Mediator, pro aduocato, aut patrono, nostrum. Intercessor apud Senecam pro mediatore: sed aliud Ciceroni significant intercessor, & intercedere.

Membra Christi, aut membra corporis Christi locutiones nostrae sunt, vide caput.

Minister Dei, minister Ecclesiae, vel minister Ecclesiasticus, pro eo quem Sacerdotem dicimus, vsurpari possunt Sic enim Cic. loquitur. Ministri publici Martis, atq. ei Deo consecrati.

Y. iij.

Mortis

Mortifico, mortificatio. vide Caro.

Mundani pro impijs. Mundus pro implorum vniuersitate. Seculum, pro Mundo, nostratia.

Res mundanę, res incerte, lubricę, fluxę, fugaces, caducę. Cic.

O.

Omnipotens, Pfautus, & Cicero, ex veteri poëta.

Omnipotentia: nostrum. Præpotens, omnium rerum præpotens Deus. Cic. Immenſa, infinita, interminata magnitudo, potentia, &c.

Oratio, vide inuoco.

P.

Peccator pro nocente, fonte, impio, nefario: nostrum.

Peccatum originis, originale peccatum: nostratia.

Origo peccati, Ouidius. Origo boni, Cic. Natiuum malum, inſitum in natura malum, Cic. Naturale malum, Ouid. Cur non & naturale peccatum & Natura corrupta, Quintil. Natura mēdoſa, Horat. Natura deprauata. Natura improbi, contra naturam deprauati. Cic.

Paſſio, paſſus, vide crucifigo.

Perſonę in trinitate: nostrum.

Pœnitentia, Liuius, Plinius.

Exconſcientia peccatorum timor. Cic. Pro quo noſtri quidam contritionis nomine uſi ſunt. Reſipiſco uſitatum, reſipiſcentia inuſitatum latinis.

Prædeſtinatio, præſcientia, vide electi.

Proſano: Liuius, Plin. Proſanatio: Plin. non Cicer.

ro.

ro. Violare sacra, Cicero. Violatio templi: Livi-
us. Violator templi: Ovidius.

Propheta, & prophetia Grec. Lat. Vates, vaticinatio, praedictio diuina. Propheta pro sacrarum literarum interprete: nostrum.

Proximus, vicinus, frater, charitatis vocabula nobis sunt peculiaria. Frater eū, qui eandem nobiscum religionem profitetur, significat. Proximus & vicinus vniuersitatem humani generis complectuntur. Fraternalis amor, pro mutuo amore Christianorum, nostrum.

R.

Remissio poenae, apud Cic. sic & culpae remissio dici potest.

Resipiscentia, vide poenitentia.

Resurgo, Lilius, & Ovidius, reuiuisco. Reduius uis, Cic. Resurrectio, carnis resurrectio: nostra. Excitare aliquem à mortuis. Excitatio corporum à mortuis: pro conditione vitae mortalis, immortalitatem consequi. Cic.

S.

Saluare, saluator, saluatio, latinis inaudita. Seruare, seruator, seruatrix, liberator, liberatio, latina sunt. Redemptor, id est, seruator aut liberator, nostrum.

Sacramentum, pro mysterijs diuinis, nostrum. Baptismus graece, latine immersio vel intinctio, lauatio salutaris, expiatio aqua salutaris. Coena domini, vel Dominica, Communio, Eucharistia graece. Latine gratiarum actio.

Y. iij.

Sancti,

Sancti, sanctorum, sine substantiuo addito, inusitatum Latinis. Sanctificare, sanctificatio. Glorificare, glorificatio. Iustificare, iustificatio, nostras stratis sunt. Sanctitas, sanctimonia, sanctitudo: Latina.

Sanctificare, & glorificare ad Deum relata, ut sanctificetur nomen tuum, nostra. Sanctè colatur: gloria, honore afficiatur. Gloria Dei, vel nomen Dei amplificetur, celebretur, laudibus celebretur, amplitudo eius illustretur, Ciceronis & Livi sunt.

Sanctificare & iustificare, ad homines relata: ut Deus suos iustificat, sanctificat, nostra: sanctos atque integros facit, efficit, reddit, sanctitati, innocentiae atque integritati, vel in sanctitatem, atque innocentiam restituit, sanctorum atque innocentium loco habet, ponit, collocat, damnatos in integrum restituit, &c. latina. Fide, vel per fidem iustificamur: nostrum. Iustitiae fundamentum fides, virtutum omnium fundamentum fides. Cicero. Iustificus, qui iusta facit, Catullus. Poëticum est.

Spiritus, spiritalis, vide caro.

Scriptura, apud Ciceronem, non nisi pro stylo usurpatur. In Rhetorica ad Herenum, & Terentio propius ad nostrum sensum accedit. Sacrae literae: profana pagina, Claud: cur non & sacra pagina?

Verbum Dei pro sacris literis nostrum: Verbum veritatis pro sacra scriptura quid nisi: ut verbum voluptatis apud Ciceronem.

Sensio

Sensibilis, vide visibilis.

T.

Tentatio, pro sollicitatione ad vitia; & inducere in tentationem vsurpantur a nostris. Noui morborum tentationem: Cic.

Traditiones, pro doctrinis aut inuentis humanis, pro opinionum commentis futilibus, & commentitijs sententijs, fabulis, nugis: Nostrum.

Trinitas nostrum. Trinus, ternus, vel terni potius.

Triplex, triplus, latina sunt: verum hic, vt alibi saepe, pietatis potius, quam latinitatis rationem habere oportet.

V.

Venerandus ad Deum, & religionem ferè semper: honorandus ad homines refertur à Cic. Reuerendus, reuerendissimus. in titulis consuetudini condonantur.

Verbum Dei, vide scriptura.

Vetus homo, vide caro.

Vnitas, Col. Plin. non Cicero.

Vita noua, pro innocentia, nostrum. Latine, studium innocentiae atq; sanctitatis. Auocare animum à vitijs, à peccatis: prauos affectus & appetitus vitiosos frænare. Cic. Rarum est quoddam genus eorum, qui se à corpore auocant, & ad diuinarum rerum cognitionem cura omni, studioq; rapiuntur.

Visus raro, aspectus saepe apud Cicer.

Visibilis, & sensibilis, Plinij, non Ciceronis: conspiciuus, aspectabilis, spectabilis, sub oculis, sub

sub aspectum cadens, vel veniens, sub oculorum sensum cadens, sub sensibus, in sensum cadens; in sensum cernendi cadens. Percipere sensibus, Ciceronis sunt. Inuisibilis, ut gratia inuisibilis, Latinum non est; occultus, abditus, secretus, non conspicuus, Latina sunt.

Z.

Zelotypus, vel zelotes potius, & zelotypia, Graeca sunt. Socij impatiens, socij impatientia, Plinianij sunt, potius quam Ciceronis. Zelotypia, inquit Cicero, est aegritudo ex eo, quod alter possidatur eo, quod ipse concupuerit.

FINIS.

Errata sic corrigenda.

Pag. 1. lin. 15. leg. consentaneum

Pag. 15. lin. 3. leg. simulacrum

Pag. 69. lin. 21. leg. perieramus.

Pag. 71. lin. 20. leg. quin & illud

Pag. 72. lin. 1. leg. propria

Pag. 73. lin. 30. leg. propius

Pag. 78. lin. 22. leg. imaginarium

Pag. 137. lin. 28. leg. beneficentiaeque

Excusum Londini apud Reginaldum Wolsum Regiae Maestati in Latinis

Typographum.

ANNO DOMINI. M. D. LXX.

